

Hoe kan Vlaams-Nederlandse onderzoeksjournalistieke samenwerking ondersteund worden?

Een onderzoek in opdracht van Vlaams–Nederlands huis *deBuren*

APRIL 2025, SELMA FRANSSEN, IN OPDRACHT VAN DEBUREN

1. Inleiding.....	3
1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek	3
1.2 Afbakening van het onderzoek	4
2. Eerdere onderzoeken	5
2.1 Conclusies van eerdere onderzoeken in opdracht van deBuren.....	5
2.2 Conclusies onderzoek uit 2022 in opdracht van de <i>VVOJ</i>	7
3. Verkenningsgesprekken met stakeholders	9
3.1 Lijst van gesprekspartners	9
3.2. Vragenlijst.....	10
4. Conclusies en aanbevelingen.....	12
4.1 Conclusies.....	12
4.2 Aanbevelingen	15
4.3 Acties die nu al genomen kunnen worden in de context van deBuren.....	17
4.4 Reactie deBuren en dankwoord.....	18
5. Bijlagen.....	20
5.1 Weergave van gesprekken met stakeholders	20
Ides Debruyne – Journalismfund Europe, Vlaanderen.....	20
Evelien Kunst en Tom Springveld – Fonds Bijzonder Journalistieke Projecten (Fonds BJP), Nederland	24
Teun Gautier – Stichting Veronica en de Coöperatie, Nederland.....	28
Peter Smet, Reinier Kist – Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SVDJ), Nederland.....	30
Coco Gubbels – Freelance projectmanager in de onderzoeksjournalistiek, Nederland... ..	34
Rick van Dijk – Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ), Nederland.....	38
Margo Smit – Ombudsman voor de publieke omroepen, Nederland.....	42
Luc Van Bakel – VRT nws check en Het Uur van de Waarheid, Vlaanderen	46
Geesje Van Haren en Marcel Metze – The Investigative Desk, Nederland	50
Thomas Muntz – Investico, Nederland	55
Ruben Brugnera – Internationale Researchjournalistiek (IRJ), Vlaanderen	61
Tom Bolsius – Follow the Money, Nederland.....	65
Beleidsmedewerkers en -adviseur Cultuur, Jeugd en Media, Vlaanderen	71
Jago Kosolosky voormalig hoofdredacteur van MO* en MO.be, Vlaanderen.....	72
Evert de Vos – De Groene Amsterdammer en VVOJ, Nederland.....	75
Aybala Carlak, Stichting Democratie en Media, Nederland	78
Charlotte Michils, Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ), Vlaanderen.....	79
Karl van den Broeck, Apache, Vlaanderen	81
Karlijn Goossen, NPO en KARBEI, Nederland	85

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Al sinds de oprichting hebben (onderzoeks)journalisten een belangrijke rol binnen de werking van Vlaams-Nederlands huis deBuren. Enerzijds als sprekers tijdens podiumprogramma's, anderzijds als doelgroep van verschillende op hen gerichte initiatieven. Binnen de programmering valt vooral het format Mediacafé op, dat deBuren al ruim vijftien jaar organiseert.

Daarnaast nemen (onderzoeks)journalisten deel aan talentontwikkelingstrajecten als de schrijfresidentie (voor jonge talige makers), Nieuw Geluid (voor opkomende opiniemakers) en Eenzame Avonturen (voor literaire non-fictie).

Tot voor kort konden ze ook uitwisselings- of samenwerkingsprojecten bij deBuren aanvragen via de Vlaams-Nederlandse Journalistenbeurs (VNJB). In het kader van de verjonging van de VNJB heeft deBuren de laatste jaren bovendien sterk (en succesvol) ingezet op uitwisseling tussen verschillende journalistieke opleidingen in Vlaanderen en Nederland, regelmatig in samenwerking met de Nederlandse ambassade.¹

Naar aanleiding van de stopzetting van de VNJB wil deBuren laten onderzoeken of deBuren onderzoeksjournalistiek talent uit Vlaanderen en Nederland op een andere manier kan ondersteunen. Deze verkenning werd opgezet om in kaart te brengen wat er nodig is om onderzoeksjournalistieke samenwerking over de Vlaams-Nederlandse grens te versterken. Welke initiatieven bestaan er al, welke noden zijn er en waar liggen er kansen om Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten te verbinden en ondersteunen? Doel van deze verkenning is om te zien of deBuren hier een rol in kan spelen en welke partners interesse zouden hebben om samen te werken.

Dit rapport bestaat uit twee delen:

- Een beknopte samenvatting van relevante conclusies uit eerdere onderzoeken.
- Een weerslag van gesprekken met stakeholders uit de onderzoeksjournalistiek en media in Vlaanderen en Nederland.

Op basis van deze verkenning worden er tot slot aanbevelingen gedaan voor de toekomst en kansen geïdentificeerd waar deBuren binnen de huidige werking mee aan de slag kan.

¹ Uit nota bestuur juni 2024: *deBuren en (onderzoeks)journalistiek tot nu*

1.2 Afbakening van het onderzoek

Op vraag van deBuren richt deze verkenning zich op de praktijk van Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten. Hierbij is de definitie van onderzoeksjournalistiek gehanteerd die de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) op haar website formuleert:

“In onze statuten benoemen wij onderzoeksjournalistiek als kritische en diepgravende journalistiek. Dit is een globale definitie, vooral bedoeld om voeding te geven aan het gesprek over wat onderzoeksjournalistiek zou moeten zijn. Kritisch wil zeggen dat de journalistiek niet slechts functioneert als doorgeefluik van ‘nieuws’ dat er al was, maar dat nieuws wordt gemaakt dat er zonder dat journalistieke ingrijpen niet zou zijn geweest. Dit kan gebeuren door nieuwe feiten aan te dragen, maar ook door al bekende feiten op een nieuwe manier te interpreteren of met elkaar in verband te brengen. Diepgravend wil zeggen dat substantiële eigen journalistiek inspanning is verricht, hetzij in kwantitatieve zin (veel tijd gestoken in het onderzoek, veel bronnen geraadpleegd, et cetera), hetzij in kwalitatieve zin (scherpe vragen geformuleerd, nieuwe benaderingen opgepakt, etc.). Of natuurlijk een combinatie van beide.”

De VVOJ onderscheidt met deze definitie als basis drie soorten onderzoeksjournalistiek, die kunnen overlappen:

“Opsporende onderzoeksjournalistiek. Dit is onderzoek gericht op het opsporen van overtredingen van wetten, regels of fatsoensnormen, door overheid, bedrijven, organisaties of individuele personen.

Controlerende onderzoeksjournalistiek. Dit is onderzoek gericht op de toetsing van beleid of het functioneren van overheid, bedrijven en andere organisaties, inclusief het blootleggen van onbedoelde of ongewenste (neven)effecten.

Signalerende onderzoeksjournalistiek. Dit is onderzoek gericht op het opsporen van maatschappelijk relevante veranderingen in de samenleving, zoals sociale, economische, politieke en culturele trends.”

Met deze definitie in het achterhoofd, is er een selectie gemaakt van relevante stakeholders. Hierbij lag de focus op stakeholders die actief zijn in het opleiden van onderzoeksjournalisten, die Vlaams-Nederlandse onderzoeksprojecten mogelijk maken of netwerking tussen Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten opzetten. Voor deze verkenning waren tien werkdagen uitgetrokken, wat logischerwijs betekende dat er een limiet was aan het aantal stakeholders met wie er in deze fase gesproken kon worden.

2. Eerdere onderzoeken

2.1 Conclusies van eerdere onderzoeken in opdracht van deBuren

DeBuren liet in het verleden verschillende verkenningen en onderzoeken uitvoeren die relevant zijn voor deze verkenning. Hieronder volgt een opsomming van punten uit die onderzoeken die van belang zijn voor deze verkenning. Belangrijke noot: sommige bevindingen dateren van een aantal jaren geleden en reflecteren de huidige situatie niet meer volledig.

In de masterthesis “*We delen geld uit en niemand wil het*” – Een reputatiestudie van de Vlaams-Nederlandse Journalistenbeurs, die Nele Van Cauter schreef voor de Master in de Meertalige Bedrijfscommunicatie aan de Universiteit Gent, academiejaar 2020 - 2021, werd de bekendheid van de Vlaams-Nederlandse Journalistenbeurs (VNJB) onderzocht. In de inleiding van haar masterthesis illustreert Van Cauter de verwevenheid van de Vlaamse en Nederlandse medialandschappen en legt uit waarom de VNJB werd opgericht:

“The Flemish and Dutch media landscapes are more intertwined than ever. In 2017, for example, Belgian media company *DPG Media* had an estimated share of 49.8% on the newspaper market in the Netherlands (Mediamonitor, 2017). Another Belgian media company, *Mediahuis*, had a share of 39.1%. Apart from newspapers, both companies also have their fair share of radio stations, magazines and various online services in both Belgium and the Netherlands. As most editorial boards in Flanders and the Netherlands work for the same media group, smooth cooperation and mutual understanding between these two regions are essential. In order to stimulate Dutch-Flemish cooperation and research, the Dutch and Flemish government created the *Vlaams-Nederlandse Journalistenbeurs* (VNJB, Flemish-Dutch Journalism Scholarship) in 2012.”

In april-mei 2021 deed journalist Arnaud De Decker in opdracht van *deBuren* een onderzoek naar het belang van de *VNJB*. Uit zijn interviews met vertegenwoordigers van de belangrijkste journalistieke opleidingen van Nederland en Vlaanderen kwam naar voren dat er onder de studenten geen grote belangstelling is voor uitwisseling over de grens, al is die belangstelling in Vlaanderen wat groter dan in Nederland. Voor zover die belangstelling er wel is, is geld niet de grootste drempel (er zijn Europese fondsen voor uitwisseling, met name *Erasmus*). De voornaamste drempels voor studenten die wél iets zien in uitwisseling zijn van praktische aard: ze kennen het medialandschap in het buurland niet, weten niet hoe ze woonruimte moeten vinden en weten niet welke redacties of contactpersonen te benaderen. Als *deBuren* een Vlaams-Nederlands talentontwikkelingstraject voor studenten zou willen opzetten is een grotere intermediaire rol (hulp) onontbeerlijk, volgens de opleidingen. Buiten het eventuele talentontwikkelingstraject om denken de opleidingen wel dat er belangstelling zou zijn voor gastlessen waarin het Vlaamse/Nederlandse medialandschap wordt toegelicht aan studenten. Er is onder studenten zeer weinig kennis van wat er op dit gebied over de grens anders of juist hetzelfde is.

Beide onderzoeken formuleren adviezen over hoe de *VNJB* onderzoeksjournalisten beter kan bedienen. Een aantal van deze adviezen zijn ook relevant voor initiatieven die *deBuren* in de toekomst zou kunnen opzetten voor onderzoeksjournalisten:

- Benader actief redacties die bereid zijn journalisten van over de grens te ontvangen, help onderzoeksjournalisten door deze redacties en hun contactpersonen zichtbaar te maken.

- Geef meer voorbeelden van [Vlaams-Nederlands onderzoeks-] projecten en maak ze zichtbaarder/meer vindbaar op website.
- Geef op de website lijstjes van voorbeelden van Vlaams-Nederlandse onderwerpen die relevant werden/worden geacht.
- Kies elk jaar een thema om mensen een denkrichting te geven [voor onderzoeksprojecten] en om communicatief uit te kunnen spelen.

Tijdens de VVOJ-conferentie 2024 organiseerde deBuren een Mediacafé met de titel De winst van grensoverstijgende samenwerking. Dit gesprek was onder leiding van Margo Smit, ombudsman NPO, met panelleden Peter Keizer (journalist KRO-NCRV Pointer), Luc Van Bakel (VRT), Joëlle Terburg (directeur Fonds BJP), Peter Smet (directeur SVDJ) en Ides Debruyne (directeur Journalismfund/Fonds Pascal Decroos). Daarin werden de volgende conclusies getrokken over grensoverstijgende samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland:

Van belang voor zinvolle samenwerking:

- **Soortgelijke onderzoeksmethoden** en gedeelde journalistieke waarden
- **Complementair** zijn als journalisten en platforms (elkaar iets extra's te bieden hebben dat de ander niet heeft of in mindere mate). Elkaar versterken.
- **Vertrouwen** in elkaar (begint bijv. met samen iets drinken op de VVOJ-conferentie of andere informele setting). Vertrouwen is onder meer van belang als je informatie gaat delen die voortkomt uit een onderzoek.

Voordelen van crossborder samenwerking voor onderzoeksjournalisten:

- Groter team
- Kosten drukken

2.2 Conclusies onderzoek uit 2022 in opdracht van de VVOJ

Onderzoeksjournalistiek in Nederland en Vlaanderen anno 2022 is een onderzoek in opdracht van de VVOJ². Dit is op het moment van schrijven het meest actuele en volledige onderzoek naar de staat van onderzoeksjournalistiek in Nederland en Vlaanderen. Het onderzoek formuleert de volgende bevindingen, die ook relevant zijn voor deze verkenning:

- De diversiteit in de populatie van onderzoeksjournalisten is heel gering. Twee derde is man, twee derde heeft een universitair diploma op zak, twee derde is politiek gezien links georiënteerd. Qua afkomst zijn er nauwelijks onderzoeksjournalisten die niet in Nederland of België zijn geboren of van wie een van de ouders buiten Nederland of Vlaanderen is geboren.
- Onderzoeksjournalistiek is nog altijd overwegend mannenwerk. Niet alleen is twee derde van de onderzoeksjournalisten man, ook hebben hun vrouwelijke collega's minder vaak een voltijds dienstbetrekking met vast contract. Ook hebben vrouwen vaker een tijdelijk contract. Vrouwen verdienen maandelijks gemiddeld genomen minder dan mannen, maar dat kan komen doordat ze minder uren werken. Vrouwen werken vaker als freelancer. Minder dan een kwart van de leidinggevenden in de onderzoeksjournalistiek is vrouw.
- Het aandeel freelancers in de onderzoeksjournalistiek is behoorlijk groot (een derde). Ze steken veel tijd in de opdrachten die ze doen, maar de financiële vergoeding die ze ervoor krijgen is bescheiden, met een gemiddelde van 28 euro bruto per uur. Freelancers geven aan dat ze vaak veel meer uren in onderzoek steken dan waarvoor ze betaald krijgen van media die hun werk publiceren.
- Met name voor freelancers is externe financiering via fondsen een goede mogelijkheid om onderzoeksprojecten te financieren. De toename van het aantal fondsen (met name in Nederland) zien onderzoeksjournalisten als een positieve ontwikkeling, want zonder deze financiële bronnen zouden allerlei onderzoeksjournalistieke projecten in hun ogen niet verwezenlijkt worden. Er zit ook een keerzijde aan voor freelancers: media gebruiken financiering door fondsen als argument om niet of minder voor een productie te hoeven betalen en soms wil een medium een aanvraag doen bij een fonds alvorens een freelancer met het onderzoek kan starten, wat zorgt voor vertraging.
- [...] Er lijkt weinig lokale onderzoeksjournalistiek te zijn. Maar 15% van de onderzoeksjournalisten afficheert zich als lokale onderzoeksjournalist. Slechts een enkeling houdt zich exclusief bezig met lokale onderzoeksjournalistiek. Met name in bepaalde regio's en provincies lijkt er niet of nauwelijks sprake te zijn van lokale onderzoeksjournalistiek. Het is in dat opzicht positief dat er in Nederland lokale en provinciale mediafondsen zijn ontstaan. [...] In Vlaanderen ontbreken zulke lokale en regionale mediafondsen vooralsnog helemaal.
- De onderzoeksjournalisten zijn gematigd positief over de meerwaarde die de journalistieke opleiding die ze volgden, heeft voor het onderzoeksjournalistieke werk dat ze nu doen. Veertig procent vindt dat hun journalistieke opleiding goed geholpen

² <https://www.vvoj.org/mp-files/rapport-onderzoeksjournalistiek-in-nederland-en-vlaanderen-anno-2022.pdf/>

heeft om nu als onderzoeksjournalist te werken. Een deel vindt dat er nood is aan meer opleiding of training op het gebied van datajournalistiek, OSINT en online research. [...]

- Veel onderzoeksjournalisten krijgen te maken met tegenwerking, uit diverse hoeken. Evident is de veelvuldige belediging en bedreiging die plaatsvindt via sociale media, maar ook telefonisch of face-to-face. Bovendien hebben onderzoeksjournalisten veelvuldig te maken met tegenwerkingen door overheden, bedrijven en andere organisaties, zoals het vertragen van woo- of wob-verzoeken, het dreigen met juridische procedures of het indienen van klachten.

3. Verkenningsgesprekken met stakeholders

3.1 Lijst van gesprekspartners

Bij de keuze voor stakeholders is er, zoals eerder vermeld, gefocust op stakeholders die actief zijn in het opleiden van onderzoeksjournalisten, die Vlaams-Nederlandse onderzoeksprojecten mogelijk maken of netwerking tussen Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten opzetten. Deze mensen zijn geïnterviewd in februari en maart 2025:

- Ides Debruyne, medeoprichter en directeur Journalismfund, Vlaanderen
- Evelien Kunst, coördinator talentontwikkeling bij Fonds Bijzonder Journalistieke Projecten (Fonds BJP), Nederland
- Tom Springveld, coördinator van de regeling projectsubsidies bij Fonds Bijzonder Journalistieke Projecten (Fonds BJP), Nederland
- Teun Gautier, uitgever en lid van het bestuur van Stichting Veronica en de Coöperatie, Nederland
- Peter Smet, algemeen directeur Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SVDJ), Nederland
- Reinier Kist, coördinator Verdieping bij Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SVDJ), Nederland
- Coco Gubbels – freelance projectmanager in de onderzoeksjournalistiek, Nederland
- Rick van Dijk – coördinator van de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ), Nederland
- Margo Smit – ombudsman voor de publieke omroepen, Nederland
- Luc Van Bakel – coördinator/eindredacteur van nws check bij VRT NWS en van Het Uur van de Waarheid, Vlaanderen
- Geesje Van Haren – adjunct-hoofdredacteur The Investigative Desk, Nederland
- Marcel Metze – hoofdredacteur The Investigative Desk, Nederland
- Thomas Muntz – hoofdredacteur Investico, Nederland
- Ruben Brugnera – freelance onderzoeksjournalist en coördinator van Internationale Researchjournalistiek (IRJ), Vlaanderen
- Tom Bolsius – Head of International Collaborations bij Follow the Money (FTM), Nederland
- Andries Clement – beleidsmedewerker internationaal cultuurbeleid, Departement Cultuur, Jeugd en Media, Vlaanderen
- Anneleen Robijns – beleidsmedewerker Media, Departement Cultuur, Jeugd en Media, Vlaanderen
- Emma Van De Velde – policy advisor Media, Departement Cultuur, Jeugd en Media, Vlaanderen
- Aybala Carlak – verantwoordelijk voor het focusgebied toekomstbestendige journalistiek bij Stichting Democratie en Media, Nederland
- Jago Kosolovsky – Voormalig hoofdredacteur MO*, Vlaanderen
- Evert de Vos – redactiechef De Groene Amsterdammer, Nederland

- Charlotte Michils – algemeen secretaris Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ), Nederland
- Karl van den Broeck – hoofdredacteur Apache, Vlaanderen
- Karlijn Goossen – genre-coördinator journalistiek NPO en consultant bij KARBEI journalistiek . onderzoek . strategie . onderwijs, Nederland

Deze lijst en de gespreksverslagen in dit rapport (zie 5. Bijlagen) zijn gerangschikt in de volgorde waarop de gesprekken plaatsvonden, omdat er in sommige gesprekken informatie bevraagd wordt die uit eerdere gesprekken naar boven kwam. De meeste gesprekken waren individueel, een aantal gesprekken vond plaats met twee of drie gesprekspartners samen.

3.2. Vragenlijst

DeBuren vroeg om in deze verkenning een beeld te vormen van de noden van onderzoeksjournalisten (in spe), van de specifieke mogelijkheden tot opleiding en netwerking die er voor deze doelgroep bestaan in Vlaanderen en Nederland en in hoeverre onderzoeksjournalisten in Vlaanderen en Nederland kennis hebben van elkaars media en onderwerpen waar crossborder rond kan worden samengewerkt.

Op basis van de opdracht van deBuren en de informatie uit eerdere onderzoeken, is de volgende vragenlijst opgesteld:

- Welke beurzen zijn er die een samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten zouden vergoeden?
- Welke cursussen, masterclasses en opleidingen zetten in op onderzoeksjournalistiek en in het bijzonder grensoverstijgende samenwerking Vlaanderen-Nederland?
- In hoeverre zijn grensoverstijgende topics bekend bij Vlaamse en Nederlandse journalisten?
- In hoeverre kennen ze elkaars media?
- Hoe bereid zijn journalisten om samen te werken in teams?
- Waar zijn onderzoeksjournalisten echt naar op zoek? Wat is er nog niet?
- Stel dat er een nieuw initiatief komt vanuit *deBuren*, zou het dan, los van de vorm, een meerwaarde zijn om:
 - Dit open te stellen voor onderzoeksjournalisten en andere deskundigen, die multidisciplinaire teams vormen? (met het oog op het vergroten van de diversiteit van de deelnemers)
 - Journalisten thema's of onderwerpen aan te reiken die in Vlaanderen en Nederland relevant zijn?
 - Journalisten te begeleiden richting mediabedrijven?
- Welke rol zie je voor [organisatie van de interviewee]? Wat zou voor jullie nuttig zijn?

Grosso modo hebben alle interviewees dezelfde vragen gekregen, al is er hier en daar afgeweken van de vragenlijst, afhankelijk van de relevantie van het onderwerp voor de betreffende interviewee – en is er voortgebouwd op de input die in de voorgaande gesprekken werd verzameld.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Nu internationale social media platformen factchecking steeds meer loslaten, is er meer dan ooit nood aan gedegen onderzoeksjournalisten, zo halen enkele stakeholders in deze verkenning aan. Dit is een grensoverstijgend probleem, dat een grensoverstijgende aanpak vereist. Het is dan ook een goed moment om te investeren in onderzoeksjournalistieke samenwerking. Andere voordelen van samenwerking die worden genoemd zijn:

- Leren van elkaar: in de onderzoeksjournalistiek duiken voortdurend nieuwe methodes op, daarom is het belangrijk om te blijven bijleren. Daarnaast krijgen freelancers zelden uitgebreide feedback op hun werk, wat het nuttig maakt om te rade te gaan bij vakgenoten. Ook zouden journalisten ondernemersvaardigheden van elkaar kunnen leren, zoals het vinden van financiering voor en het onder de aandacht brengen van je werk.
- Onafhankelijkheid: door met meerdere mensen samen te werken is de onafhankelijkheid van het onderzoek meer gegarandeerd, wat zorgt voor kwalitatievere producties.
- Meer impact: door over de grenzen te publiceren heb je groter bereik en is de kracht van je publicatie sterker. Kaart je misstanden aan, dan genereert internationale aandacht meer (publieke) druk om deze misstanden aan te pakken.
- Door Vlaams-Nederlands te starten met het onderzoeken van een onderwerp, kan je een project opzetten dat uiteindelijk groter groeit, bijvoorbeeld naar Europees niveau, zoals het project Lost in Europe laat zien. Dat biedt niet alleen carrièreperspectieven aan journalisten, het zorgt er bovenal voor dat de internationale verwevenheid van complexe problemen onderzocht en aan het licht gebracht wordt.

Meerdere stakeholders benoemen dat samenwerking om de samenwerking niet productief is. Het moet geen doel, maar een middel zijn. Niettemin zien zij voordelen in uitwisseling tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten – en geven aan dat deze uitwisseling ook kan plaatsvinden zonder dat er samen wordt gewerkt aan een grensoverstijgend onderzoek. Het delen van netwerk, ervaring en kennis is ook waardevol. Onderzoeksjournalistiek leent zich hier bij uitstek voor, omdat er onder meer door technologische ontwikkelingen nieuwe onderzoekstechnieken en vertelmethodes ontstaan. Daarnaast staat of valt onderzoeksjournalistiek doorgaans niet bij toegang tot bepaalde mensen die als bron dienen, zoals dat bij andere vormen van journalistiek wel het geval kan zijn. In het bijzonder freelance journalisten zouden baat hebben bij het vergroten van hun netwerk, kennis delen en hun afzetmarkt uitbreiden naar Vlaanderen en Nederland.

Bijna alle stakeholders benoemen dat er in Vlaanderen de meeste behoefte is aan extra ondersteuning van onderzoeksjournalistiek. Het aantal fondsen en hun budgetten zijn in Nederland een veelvoud van het aanbod in Vlaanderen. Ook heeft Nederland een Investeringsfonds voor de Journalistiek dat aan de wieg stond van heel wat onderzoeksjournalistieke collectieven in Nederland, terwijl de Vlaamse tegenhanger opgeheven is. In Nederland zijn er meerdere onderzoeksjournalistieke collectieven actief die kwalitatieve onderzoeksjournalistiek maken en daarmee rendabele businessmodellen

uitbouwden. Een aantal van de collectieven hebben eigen masterclasses en traineeships voor onderzoeksjournalisten, die een nieuwe generatie onderzoeksjournalisten opleidt. Ook het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten biedt een uitgebreid traineeship aan. In Vlaanderen is het eenjarige postgraduaat Internationale Researchjournalistiek de enige opleiding specifiek gericht op onderzoeksjournalistiek. Traineeships zijn er niet – onderzoeksplatform Apache maakt daar in 2025 een begin mee door twee traineeplekken te crowdfunden. Traineeships zijn meestal bedoeld voor mensen die nieuw zijn in het vak, maar onderzoeksjournalisten die al langer aan het werk zijn zouden ook nieuwe vaardigheden moeten leren. Deels gebeurt dat al doende en ad hoc tijdens conferenties, maar voor gestructureerd leren is er voor onderzoeksjournalisten in deze fase van hun loopbaan weinig aanbod, in zowel Vlaanderen als Nederland.

Bij Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten en Journalismfund kan door journalisten uit andere landen aangevraagd worden, mits publicatie bij een medium uit het thuisland van het fonds. Dat biedt interessante mogelijkheden voor Vlaams-Nederlandse onderzoeksteams en voor individuele onderzoeksjournalisten die een onderwerp onderzoeken dat zowel in Nederland als Vlaanderen publicaties kan opleveren. Zij zouden aan beide kanten van de grens aanvragen kunnen doen. De fondsen geven op hun beurt aan dat zij er baat bij zouden hebben als meer journalisten de vaardigheden en de tijd hebben om onderzoeksvragen te bedenken, plannen van aanpak te maken en kwalitatieve aanvragen te doen.

Alle stakeholders zien onderwerpen die het onderzoeken waard zijn en die Nederland en Vlaanderen aangaan. Er wordt getwijfeld of deze onderwerpen voldoende op de radar staan bij onderzoeksjournalisten, of door hen voldoende vanuit een Vlaams-Nederlandse bril bekeken worden. Deze blik zou versterkt kunnen worden door brainstorms te organiseren over zulke onderwerpen met Vlaamse en Nederlandse journalisten en door bestaande samenwerkingen in de kijker te zetten. Ook wordt opgemerkt dat zaken als beleid en wetgeving tussen Vlaanderen en Nederland sterk kunnen verschillen, wat het maken van een gezamenlijk verhaal soms bemoeilijkt. Wel kan er samengewerkt worden door Vlaams-Nederlandse teams om data te verzamelen en bevindingen te delen, waarna er aparte artikels gemaakt kunnen worden met een focus op de eigen regio. Daarnaast wordt er genoemd dat er bij de lokale en regiojournalistiek kansen voor crossbordersamenwerking liggen. Wat kunnen Amsterdam en Brussel van elkaar leren? En welke gezamenlijke thema's verbinden Vlaams en Nederlands Limburg?

Vlaamse en Nederlandse journalisten kennen elkaars media niet altijd of weten niet bij wie ze hun verhaal zouden kunnen pitchen. Ook is het voor samenwerking uiteraard belangrijk dat ze elkaar leren kennen en vertrouwen: vertrouwen dat een ander kwaliteit levert en zich aan afspraken houdt. Dat vertrouwen is voor een deel gebaseerd op wat een journalist, team of medium eerder heeft gepubliceerd, maar ook op informele contacten, die bijvoorbeeld tijdens conferenties gelegd worden. Contactmomenten voor onderzoeksjournalisten uit Vlaanderen en Nederland, in verschillende fases van hun loopbaan, in loondienst of freelance, zijn daarvoor onmisbaar. Zowel in Nederland (de VVOJ-conferentie) als in Vlaanderen (Dataharvest) vindt er een conferentie plaats rond onderzoeksjournalistiek waar onderzoeksjournalisten elkaar leren kennen, maar verschillende stakeholders geven aan dat er extra inspanningen geleverd kunnen worden om Nederlandse en Vlaamse journalisten bij meerdere gelegenheden samen te brengen en daarbij nadrukkelijk freelancers te betrekken.

Een andere voorwaarde voor crossborder samenwerking is coördinatie. Met name bij grotere grensoverstijgende projecten komen taken kijken die niet per se van journalistieke aard zijn,

maar die wel essentieel zijn om een samenwerking van de grond te krijgen. Dat gaat van het doen van beursaanvragen over het coördineren van een internationaal team tot het bereiken van een zo groot mogelijk publiek als het onderzoek gepubliceerd is. Niet alle journalisten willen en kunnen deze taken op zich nemen, en deze overhead beperkt de tijd die ze aan onderzoek kunnen besteden. Dit kan een drempel vormen om grensoverstijgend samen te werken.

Als het gaat over wat onderzoeksjournalisten nodig hebben, wordt met stip netwerk genoemd. Netwerk met andere onderzoeksjournalisten, waarbij je van elkaar leert, maar zeker ook netwerk met redacties, die jouw verhaal willen publiceren en eventueel een publicatietoezegging willen doen bij een beursaanvraag. Vooral freelancers zouden bij beide vormen van netwerking gebaat zijn, omdat ze meestal alleen werken en hun contacten met redacties lossen zijn.

Tijd en geld, die met elkaar samenhangen, worden ook genoemd. Dit is een universeel gegeven voor onderzoeksjournalisten, maar in Vlaanderen lijkt de nood hoger omdat er minder geld is voor onderzoeksjournalistiek. Voor freelancers geldt dit probleem in het bijzonder, omdat onderzoeksjournalistiek tijdsintensief is en niet altijd resultaat oplevert. Daarnaast zijn freelancers voor de financiering van onderzoeksjournalistiek grotendeels afhankelijk van beurzen, omdat de tarieven voor freelancers laag liggen, terwijl een beursaanvraag een tijdsinvestering is die niet altijd tot toekenning van middelen leidt. Ook onderzoeksjournalisten in loondienst worstelen met tijdgebrek; het is op reguliere redacties met hoge werkdruk niet gemakkelijk om mensen vrij te stellen voor langdurige onderzoeken.

Dat onderzoeksjournalistiek gebaat is bij een diversiteit aan onderzoeksjournalisten die verschillende perspectieven kunnen brengen, wordt door de meeste stakeholders onderstreept. Zij bevestigen wat eerder onderzoek van de VVOJ al toonde: diversiteit in de populatie van onderzoeksjournalisten blijft gering. Dat geldt onder meer op het vlak van gender, migratieachtergrond en opleidingsniveau. Op het idee om zij-instromers of experts toe te laten tot aanbod voor onderzoeksjournalistiek (zoals brainstormen, trainingen of masterclasses) wordt overwegend positief gereageerd. Het wordt gezien als een manier om meer diversiteit en verschillende perspectieven in het onderzoeksjournalistieke landschap te krijgen. Evenwel waarschuwen enkele stakeholders dat een verschil in journalistieke vaardigheden tussen mensen met en zonder journalistieke opleiding of ervaring het moeilijk kan maken om iets te bieden waar alle deelnemers iets aan hebben.

4.2 Aanbevelingen

Onderzoeksjournalisten in Vlaanderen en in Nederland kunnen op verschillende manieren (extra) ondersteund worden in hun werk. Los van de vorm die dit aanneemt, is het van belang om een aanbod uit te werken waar de onderzoeksjournalist (in spe) iets aan heeft en ook echt aan kan deelnemen. Freelancers zijn misschien flexibeler om aan een programma deel te nemen, maar als ze geen factureerbaar werk doen, komt er geen brood op de plank. Journalisten in loondienst hebben wel de zekerheid van een salaris, maar kunnen niet altijd vrijgesteld worden om aan een programma deel te nemen. Daarnaast moet er – zeker als er een initiatief wordt opgezet waar zij-instromers en (ervarings)deskundigen welkom zijn – rekening worden gehouden met verschillende niveaus van kennis over de journalistieke praktijk. Ook mogen regiojournalisten en audiovisuele journalisten niet vergeten worden; in hun vakgebieden liggen er nog veel kansen om de onderzoeksjournalistiek te laten groeien. Hetzelfde geldt voor mid-career onderzoeksjournalisten, voor wie er in zowel Nederland als Vlaanderen minder structureel aanbod is om bij te leren.

Er zijn verschillende soorten initiatieven die deBuren zou kunnen overwegen op te zetten. Dit zijn de meest voor de hand liggende:

- Ruimte creëren voor (voor)onderzoek, zelfs als dit niet onmiddellijk publiceerbaar materiaal oplevert. Dat zou bijvoorbeeld kunnen in de vorm van een residentie of talenttraject waarbij onderzoeksjournalisten begeleiding en een vergoeding krijgen om aan (voor)onderzoeken te werken, vergelijkbaar met of als onderdeel van de bestaande schrijfresidentie in Parijs die deBuren aanbiedt.
- Het begeleiden van journalisten bij het opzetten van een grensoverstijgend project. Dit is een expertise die deBuren als Vlaams-Nederlands huis in de vingers heeft: deBuren zet al jarenlang projecten op met Vlaams-Nederlandse partners en voor een dito publiek. DeBuren zou Vlaamse en Nederlandse journalisten wegwijs kunnen maken in elkaars media en fondsen. Daarnaast zou deBuren – met partners – journalisten kunnen begeleiden bij het maken van een project- en financieringsplan voor Vlaams-Nederlandse onderzoeksjournalistieke projecten en de output achteraf naar een grotere doelgroep kunnen brengen, o.a. door er events rond op te zetten.
- Om onderzoeksjournalistiek te ondersteunen, kan er ook naar andere doelgroepen dan onderzoeksjournalisten gekeken worden:
 - Zo zou het nuttig kunnen zijn om masterclasses of talenttrajecten te organiseren voor mensen die interesse hebben in het coördineren van grensoverstijgende journalistieke projecten. Dit zijn mensen die een projectplan en begroting maken, beursaanvragen doen, een internationaal team samenstellen en coördineren, publicatiepartners vinden etc. – het zijn taken die het werk van onderzoeksjournalisten mogelijk maken. Dit sluit opnieuw aan bij expertise die deBuren al in huis heeft rond Vlaams-Nederlandse samenwerking en kan ervoor zorgen dat er Vlaams-Nederlandse onderzoekscollectieven ontstaan. Lost in Europe is een mooi voorbeeld van een project dat Vlaams-Nederlands begon en uitgroeide tot een duurzame Europese samenwerking die impact heeft rond een onderbelicht thema en journalistieke werkgelegenheid creëert.

- Een andere interessante piste is ervoor zorgen dat het werk van onderzoeksjournalisten een bredere doelgroep kan bereiken. Bijvoorbeeld door het organiseren van hackathons of langdurigere trajecten waarbij onderzoeksjournalisten en creatives samen aan de slag gaan om complexe verhalen te vertalen naar toegankelijke social media formats. Ook hier heeft deBuren al enige expertise: via het talententraject Nieuw Geluid coacht deBuren mensen om hun verhaal naar een breder publiek te brengen. Een inspirerend voorbeeld van een project met dit doel is het Nederlandse IMPACT LAB.

Bij alle bovenstaande suggesties wordt er aan netwerking en kennisdeling gedaan tussen Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten – noden die in de gesprekken met stakeholders telkens naar voren kwamen en die goed aansluiten bij de missie van deBuren. Nog interessanter wordt het als ook de brug naar redacties geslagen kan worden. In Nederland bieden de verschillende traineeships een ingang naar redacties voor startende onderzoeksjournalisten. In Vlaanderen ontbreekt deze infrastructuur voor starters. DeBuren zou – zoals het bij het bestaande talententraject Nieuw Geluid doet, waarbij nieuwe opiniemakers in contact worden gebracht met redacties – verbindingen kunnen leggen met de verschillende redacties in Vlaanderen en Nederland. DeBuren kan daarbij onder meer gebruik maken van het netwerk dat werd opgebouwd via de Mediacafés.

Tot slot heeft deBuren aantoonbare expertise opgebouwd in het begeleiden van talenten met diverse achtergronden. Bij alle bovenstaande suggesties kan deBuren deze kennis en het bijhorende netwerk inbrengen en op die manier iets toevoegen aan het bestaande aanbod.

Een volgende stap is het verder onderzoeken van concrete mogelijkheden om onderzoeksjournalistiek in Vlaanderen en Nederland te versterken. Vanuit de stakeholders die bij deze verkenning betrokken waren, kwamen er twee concrete vragen voor nader onderzoek:

- Het onderzoeken van de haalbaarheid van een traineeshipprogramma voor Vlaamse onderzoeksjournalisten: hoe zou zo'n traject eruit kunnen zien en welke organisatie(s) kunnen dit opzetten?
- De werkwijze van redacties in Vlaanderen en Nederland in kaart brengen, zodat iedereen die grensoverstijgend wil werken hier meer inzicht in heeft.

Tot slot is het belangrijk om aan te haken bij bestaande initiatieven. Dit betekent verdere gesprekken voeren met stakeholders uit deze verkenning en nieuwe dialogen opstarten met relevante spelers die tot nu toe nog niet betrokken waren, zoals Vlaamse en Nederlandse media, individuele onderzoeksjournalisten en mogelijke financieringspartners die buiten de scope van deze verkenning vielen.

4.3 Acties die nu al genomen kunnen worden in de context van deBuren

Deze verkenning bracht ook een aantal zaken aan het licht die een nieuw initiatief van deBuren zouden vragen, met steun van partners:

- DeBuren zou kunnen aanbieden om “speeddates” tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten te hosten tijdens de VVOJ-conferentie, Dataharvest en het (nieuwe) Nederlands Journalistiek Festival³.
- DeBuren zou Vlaams-Nederlandse succesverhalen kunnen delen om journalisten te inspireren tot samenwerking. Zo zou er een Mediacafé georganiseerd kunnen worden met de Vlaamse en Nederlandse ombudsmannen die inzicht geven in de vragen en klachten die ze behandelen en hoe ze daarin samenwerken, of met de mensen achter Lost In Europe, die laten zien hoe een Vlaams-Nederlandse samenwerking uitgroeide tot een baanbrekend internationaal project.
- Ook zouden er brainstormdagen georganiseerd kunnen worden, waar Vlaamse en Nederlandse journalisten brainstormen over onderzoeken rond een bepaald grensoverschrijdend thema en waar Vlaamse en Nederlandse beurzen zich voorstellen en advies geven.
- De opleiding Internationale Researchjournalistiek nodigt al veel Nederlandse gastsprekers uit. Ook hier zou er samengewerkt kunnen worden met het Mediacafé en een sessie georganiseerd kunnen worden voor het brede publiek en studenten Internationale Researchjournalistiek, met relevante sprekers uit Vlaanderen en Nederland.
- Jaarlijks staat de VUB op 3 mei stil bij het recht op vrije meningsuiting en persvrijheid, door de organisatie van Difference Day en de uitreiking van de Difference Day Honorary Title for Freedom of Expression. De organisatie is vragende partij voor samenwerking rond het bereiken van een breder publiek en netwerking tussen (Vlaamse en Nederlandse) journalisten.

³ <https://www.nljf.nl/post/denk-mee-over-het-programma-deadline-voor-indienen-voorstel-15-maart-2025>

4.4 Reactie deBuren en dankwoord

Namens Vlaams-Nederlands Huis deBuren wil ik allereerst Selma Franssen bedanken voor haar harde werk en de overzichtelijke manier waarop ze haar bevindingen presenteert. Naast het verschaffen van inzichten over onderzoeksjournalisten als doelgroep van deBuren, maakt zij in dit rapport duidelijk hoe belangrijk onderzoeksjournalistiek als zodanig is voor een weerbare democratie in een open samenleving – typisch het soort omgeving waarin een huis als deBuren kan gedijen.

De precare positie die de freelancer daarin inneemt, komt regelmatig naar boven in dit rapport. deBuren hecht sterk aan eerlijke verloning en zal zich daar ook in de toekomst voor inzetten. Het meermaals benoemde gebrek aan diversiteit en representatie is een ander probleem waar deBuren via talentontwikkelingstrajecten en in podiumprogrammering al vele jaren een zichtbaar antwoord op formuleert. Wanneer we onderzoeksjournalisten meer meenemen in onze werking, nemen we hen automatisch ook mee in dat inclusieve verhaal.

Met de nieuwe meerjarenperiode 2026-2030 voor de deur, zie ik meerdere manieren om aan de slag te gaan met de conclusies en aanbevelingen die Selma Franssen ons aanreikt. Talentontwikkeling komt centraler te staan in de missie en het bereiken van maatschappelijke impact wordt belangrijker. Tegelijkertijd is er binnen de missie en mogelijkheden van deBuren momenteel geen financiële of personele ruimte om een apart Vlaams-Nederlands traject voor (onderzoeks)journalisten op te zetten. Dat blijft voorlopig een droom.

Wat kunnen we dan wel doen? Ik haak graag aan bij enkele concrete pistes die Franssen voorstelt.

- 1) Binnen trajecten als de jaarlijkse schrijfresidentie en Nieuw Geluid zal deBuren explicieter maken dat (onderzoeks)journalisten tot onze doelgroep behoren en dat we voor hen binnen die trajecten een actueel aanbod hebben.
- 2) Dat aanbod breiden we vervolgens verder uit als onderdeel van ons groeiende programma voor alumni van deze trajecten. We zullen daarbij de binnen deBuren aanwezige kennis en ervaring rondom het opzetten van grensoverstijgende projecten breder met hen delen met.
- 3) We blijven inzetten op het creëren van Vlaams-Nederlandse ontmoetingsmomenten in samenwerking met organisaties die deze doelgroep al samenbrengt. Dit kan via podiummomenten, speeddates en andere formats.

In een ideaal scenario brengen we de punten onder 1, 2 en 3 samen op momenten die ook bedoeld zijn om een breder publiek kennis te laten maken met de concrete, succesvolle resultaten van de onderzoeksjournalistiek in Vlaanderen en Nederland. De aanbevelingen onder 4.3 bieden daar al verschillende interessante handvatten voor.

Tot slot wil ik alle deelnemers aan deze bevraging bedanken. Het is me opgevallen hoe open de deelnemers reageerden op onze vraag en hoe groot de nood aan verbinding en kennisdeling is. Ik hoop van harte dat dit rapport een aanzet is om elkaar wat meer op te zoeken en meer samen te werken.

deBuren is altijd bereid om verbindingsofficier te spelen en ervoor te zorgen dat we meer bruggen bouwen tussen Vlaanderen en Nederland en dat met name onderzoeksjournalisten die bruggen volop kunnen bewandelen!

Willem Bongers-Dek, algemeen directeur Vlaams-Nederlands Huis deBuren

5. Bijlagen

5.1 Weergave van gesprekken met stakeholders

Hieronder volgen weergaves van gesprekken met de verschillende stakeholders.

Ides Debruyne – Journalismfund Europe, Vlaanderen

Over Ides Debruyne: Ides Debruyne is medeoprichter en directeur (sinds 11 september 2001) van Journalismfund Europe, een onafhankelijke non-profit intermediair opgericht in 1998 met als doel het stimuleren van onafhankelijke onderzoeksjournalistiek in Europa. Debruyne is medeoprichter van de Nederlands-Vlaamse Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) en de vzw SciMingo.

Over Journalismfund: Journalismfund Europe vzw is een in Brussel gevestigde onafhankelijke intermediair zonder winstoogmerk, opgericht door burgers in 1998. De organisatie werd opgericht met als doel de democratie in Europa te versterken door onafhankelijke grensoverschrijdende onderzoeksjournalistiek te vergemakkelijken, door donoren en journalisten of media met elkaar in contact te brengen zonder de onafhankelijkheid van de journalisten in gevaar te brengen. Journalismfund is ontstaan uit het Fonds Pascal Decroos voor onderzoeksjournalistiek. Journalismfund beheert onder meer FPD Lage Landen, een werkbeursprogramma dat samenwerkingen tussen journalisten uit het Nederlands taalgebied stimuleert.

Welke beurzen zijn er die een samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten zouden vergoeden?

Bij Journalismfund, dat in totaal 11 beurzen beheert, kan in principe iedereen uit de hele wereld aanvragen indienen voor de Vlaams-Nederlandse beurs of voor het Fonds Pascal Decroos, maar je artikel moet gepubliceerd worden in een Vlaams medium. Het stuk kan daarnaast ook in andere landen gepubliceerd worden. Dit wordt niet actief gecommuniceerd, maar toch vonden al heel wat journalisten gedomicilieerd in Nederland hun weg naar de beurzen. Boeken van Vlaamse auteurs die bij Nederlandse uitgevers worden uitgegeven en ook in Vlaanderen in de winkel zullen liggen, komen eveneens in aanmerking. Alle Nederlands-Vlaamse teams kunnen dus een aanvraag indienen, mits het resultaat in Vlaanderen gepubliceerd wordt.

Welke cursussen, masterclasses en opleidingen zetten in op grensoverschrijdende samenwerking Vlaanderen-Nederland?

De opleidingen journalistiek in Vlaanderen besteden te weinig aandacht aan onderzoeksjournalistiek, dat doet alleen het postgraduaat Internationale Researchjournalistiek van Thomas More Hogeschool. Journalismfund was in het verleden betrokken bij de organisatie van IRJ, maar de opleiding wordt sinds 2024 volledig verzorgd door Thomas More Hogeschool. Studenten IRJ krijgen les van enkele Nederlandse gastdocenten, maar er is geen samenwerking meer waarbij er teams van Nederlandse en Vlaamse studenten worden gevormd. Dit was in het verleden wel zo, maar is stopgezet vanwege verschillende praktische obstakels, waaronder het feit dat het academiejaar niet gelijkloopt in beide landen en dat het profiel van de studenten anders was.

Daarnaast noemt Ides de volgende opleidingen die in Vlaanderen bestaan of bestonden:

- VRT is bezig met AI en geeft daar intern training rond.

- VVJ academy, dit zijn workshops door de Vlaamse Vereniging van Journalisten over een scala aan thema's.
- DPG Academy, voor starters bij DPG Media.
- Via Syntra Brussel en School voor Journalistiek kon men de basics van journalistiek leren, maar deze opleiding bestaat niet meer.
- De Persacademie werd deels gefinancierd door de overheid en deels door de federatie van magazines, WeMedia. Ook deze opleiding lijkt nu niet meer actief.
- Er is ook nog een [masterproef onderzoeksjournalistiek](#) aan de VUB.

Er zijn dus wel wat kortere trajecten in Vlaanderen, maar vaak zijn die in house voor journalisten van een mediabedrijf en niet (volledig) gericht op onderzoeksjournalistiek of crossborder samenwerking.

In hoeverre zijn grensoverstijgende topics bekend bij Vlaamse en Nederlandse journalisten?

Veel journalisten starten een onderzoek vanuit een persoonlijke betrokkenheid. Crossborder topics staan vaak wat verder van journalisten af. Dit soort topics zouden bij hen onder de aandacht gebracht kunnen worden. Denk aan relevante onderwerpen zoals migratie, ecologie, stikstof, drinkwater, kernreactoren en -afval, het ophogen van stranden, de klimaatprocessen in Nederland en België, zee en visserij, Nederlands kapitaal in België en omgekeerd... Over deze topics kan je een groot onderzoek doen met een gezamenlijk artikel, maar je kan er ook elementen uit halen en aparte artikels schrijven voor publicatie in Nederland en Vlaanderen. Op het vlak van solution journalism wordt er al meer over de grenzen gekeken: hoe lost men in andere landen problemen op?

Als voordelen van crossborder samenwerking noemt Ides Debruyne:

- Leren van elkaar: kennis is duurzaam, journalisten hebben er hun hele loopbaan lang iets aan.
- Onafhankelijkheid: door met meerdere mensen samen te werken is de onafhankelijkheid van het onderzoek meer gegarandeerd.
- Meer impact: door over de grenzen te publiceren heb je groter bereik en is de kracht van je publicatie sterker. Kaart je misstanden aan, dan is er hierdoor meer (publieke) druk om deze misstanden aan te pakken.

In hoeverre kennen Nederlandse en Vlaamse journalisten elkaars media?

Vlaamse journalisten proberen hun stukken ook in Nederland te slijten, maar hebben vaak niet de contacten met chefs en hoofdredacteuren van Nederlandse media die daarvoor nodig zijn. Weten welke media passen bij jouw onderzoek en wie bij deze media beslist wat er gepubliceerd wordt, is belangrijk om je werk te kunnen verkopen. Voor een stuk heeft dat te maken met een gebrek aan kennis van ondernemerschap bij journalisten. De opleiding IRJ besteedt daar aandacht aan, maar andere opleidingen doen dat niet of minder. Als journalisten ondernemerschap leren, leren ze ook om internationaal te kijken, naar de mogelijkheden die daar liggen om te publiceren.

Waar zijn onderzoeksjournalisten echt naar op zoek?

Geld. Daarnaast zoeken Vlaamse journalisten netwerk, zowel verbinding met andere journalisten als contacten bij fondsen, opleidingen en media, in Vlaanderen en Nederland. Dit geldt vooral voor startende en freelancejournalisten.

Het niveau van onderzoeksjournalistiek in Nederland ligt hoger. Budgetten zijn in Nederland dan ook een veelvoud; dat zorgt ervoor dat journalisten meer worden vrijgesteld voor onderzoek, er zijn meerdere goedlopende onderzoekscollectieven, er wordt meer gedaan aan datajournalistiek.... Hier valt veel terreinwinst te boeken in Vlaanderen.

Stel dat er iets nieuws komt, los van de vorm. Zou het een meerwaarde zijn om:

Dit open te stellen voor onderzoeksjournalisten en andere deskundigen, die multidisciplinaire teams vormen?

Ja, dat biedt kansen voor zij-instromers en zorgt voor een diversiteit aan stemmen. Fonds Pascal Decroos biedt om die reden ook kansen aan journalisten met minder dan twee jaar ervaring, die wel de ambitie hebben om van journalistiek hun werk te maken.

Journalisten thema's of onderwerpen aan te reiken die in Nederland en Vlaanderen relevant zijn?

Ja, deBuren zou bijvoorbeeld brainstormsessies kunnen opzetten rond dit soort topics en daarbij ook al een paar geslaagde samenwerkingen kunnen presenteren om journalisten te inspireren.

Journalisten te begeleiden richting mediabedrijven?

Voorals starters en freelancers hebben daar behoefte aan. Zij kennen het medialandschap over de grens niet, terwijl daar voor hen een afzetmarkt ligt.

Wat zou Journalismfund kunnen bijdragen?

- Journalismfund geeft af en toe een online training en communiceert mee over het aanbod van anderen, maar de core business is het verstrekken van beurzen. Journalismfund heeft wel beursprogramma's die trainingen kunnen financieren. Wie bijvoorbeeld een Vlaams-Nederlandse training of conferentie rond ecologie voor journalisten organiseert, kan aankloppen bij Journalismfund.
- Journalismfund zet in op internationalisering van de mensen die een beurs kregen, onder meer door samenvattingen van hun onderzoeken te vertalen naar Engels en mee te nemen in nieuwsbrieven (18.000 abonnees), zodat journalisten zien waar anderen mee bezig zijn.
- Journalismfund kan Vlaams-Nederlandse teams die een sterke aanvraag indienen en die in Vlaanderen publiceren beurzen aanbieden. Mochten er naast journalisten ook experts in dat team zitten, dan worden die niet als journalist vergoed, maar kunnen zij wel deel uitmaken van de begroting als kost voor geconsulteerde expert.

Waar zou Journalismfund iets aan hebben?

- Als journalisten gesterkt worden om beurzen aan te aanvragen, in het bijzonder voor FPD Lage Landen. Dat betekent: zorgen dat ze een netwerk opbouwen van journalisten en redacties in Vlaanderen en Nederland, crossborder topics kennen, onderzoeksmethodes kennen en weten hoe je een onderzoek opzet en een beursaanvraag doet.

Advies:

- Neem zeker ook audiovisuele makers mee, onderzoeksjournalistiek in die vorm neemt een vlucht. Toch wordt deze groep soms over het hoofd gezien in het opleidingsaanbod. Audiovisuele producties zijn bovendien duur en deze makers zouden er baat bij hebben om meer te leren over financieringsopties.
- Vergeet niet de lokale redacties, zoals ATV uit Amsterdam en BRUZZ uit Brussel die samenwerkten (georganiseerd door Journalismfund, financiering via Adessium – Adessium Foundation ondersteunt initiatieven en organisaties in Nederland en Europa die zich sterk maken voor een open en rechtvaardige samenleving, gezonde ecosystemen en gelijke kansen voor iedereen.): veel steden in Nederland en Vlaanderen staan voor vergelijkbare uitdagingen van mobiliteit tot woningmarkt. Zoek topics op waar steden van elkaar kunnen leren en beide ook positieve zaken kunnen tonen. In de meer landelijke gebieden vallen lokale media weg en daarmee betrouwbare informatie en gedegen onderzoeken rond lokale en regionale topics.
- Heel wat lokale media hebben eigenlijk nog nooit echt onderzoeksjournalistiek gedaan. Het is moeilijk om redacties te stimuleren om één iemand aan onderzoeksjournalistiek te laten doen; dat moet echt gedragen worden door de hoofdredactie en het team. Het Nederlandse Fonds BJP overweegt om trainees deeltijds te financieren zodat zij deeltijds onderzoek kunnen doen en daarnaast nog voor een groot stuk betrokken zijn in de dagelijkse werking van de redactie – soms is dat de enige manier om journalisten vrij te maken voor onderzoeksjournalistiek.
- Collegialiteit is belangrijk – doe iets dat een aanvulling is op wat er al bestaat. Er is niet bijzonder veel in Vlaanderen, laten we elkaar ondersteunen en samen zorgen voor een zo goed mogelijk aanbod. Hoe kunnen we daarmee aansluiten bij het grote aanbod dat in Nederland bestaat – en hoe ziet dat aanbod er precies uit? Die oefening is nog niet eerder gemaakt.
- Het aanbieden van hands-on training, die nog meer toegespitst is op het praktische dan IRJ, zou interessant zijn, in het bijzonder voor starters die nog geen netwerk hebben in de sector. Leer hen het medialandschap in Vlaanderen en Nederland kennen, stel hen voor aan redacties, ondersteun hen in het vinden van crossborder onderwerpen, het opzetten van een onderzoek en het aanvragen van beurzen in Vlaanderen en Nederland.

Over Evelien Kunst: Coördinator talentontwikkeling bij Fonds BJP, heeft het trainee programma verder ontwikkeld. Ook de beurs journalistieke ontwikkeling valt daaronder.

Over Tom Springveld: Coördinator van de regeling projectsubsidies. Dat zijn de subsidies waarmee journalisten voor langere tijd aan een groot project kunnen werken. Deze subsidies worden opgedeeld beurzen voor vooronderzoekstrajecten en uitvoeringstrajecten.

Over Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (Fonds BJP): Per jaar worden er door dit Nederlandse fonds zo'n 400 aanvragen voor projectsubsidies behandeld. Soms zitten daar projecten tussen die ook bij een Vlaams publicatiepartner worden gepubliceerd, maar dit zijn uitzonderingen. In de afgelopen jaren was er bijvoorbeeld een podcast, Mijn schuld, een samenwerking tussen NRC en De Standaard. Als er Belgische media bij een project betrokken zijn, dan is het meestal een Nederlandse journalist die in Nederland een publicatie heeft, die daarnaast ook nog bij De Standaard of MO* publiceert. Sinds 2020 is het 17 keer voorgekomen dat MO* als publicerend medium werd opgevoerd in combinatie met een Nederlandse publicatie bij beursaanvragen. Er zijn dus wel Nederlandse journalisten die de stap naar Vlaanderen zetten omdat ze beseffen dat dit handig is voor de verspreiding van het verhaal en het vergroten van inkomsten – maar hun aantal is relatief klein.

In het traineeprogramma van Fonds BJP beginnen jaarlijks tussen de 10 en 15 jonge onderzoeksjournalisten die allemaal maximaal 3 jaar ervaring hebben in de journalistiek. Sinds 2018 hebben zo'n 50 mensen dat programma helemaal doorlopen; de zevende lichting is net begonnen. Het programma duurt twee jaar en op dit moment zitten 34 trainees op verschillende Nederlands redacties. Zij worden twee jaar lang betaald door het Fonds BJP om vrijgesteld te worden voor onderzoeksjournalistiek. Daarnaast krijgen ze een heel trainingsprogramma aangeboden, rond zaken als datajournalistiek, OSINT-technieken (open source intelligence), Wet Openbaarheid van Bestuur, maar ook “softere” skills als interviewen, schrijfttraining, een rechtbanktraining, podcast maken...

Tot slot zijn er beurzen voor freelance-journalisten die zichzelf willen ontwikkelen. Zo kunnen freelancers zich onder meer aanmelden voor een training data-journalistiek in Utrecht. Door beurzen voor deze opleiding aan te bieden, wil Fonds BJP ervoor zorgen dat er meer datajournalisten in Nederland komen en ervoor zorgen dat freelancers ook de middelen hebben om deze skills te leren.

Welke beurzen zijn er bij Fonds BJP die een samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten zouden vergoeden?

In principe kunnen alle projectsubsidies van Fonds BJP door iedereen worden aangevraagd, mits er gepubliceerd wordt bij een Nederlands medium. Dus Vlaamse journalisten of Vlaams-Nederlandse teams kunnen ook bij Fonds BJP terecht. Er zijn echter nauwelijks aanvragen vanuit Vlaanderen. Tom Springveld neemt aan dat het bij Vlaamse journalisten niet alom bekend is dat ze bij Fonds BJP kunnen aanvragen als ze tenminste publiceren in één Nederlands medium, in het Nederlands.

Welke cursussen, masterclasses en opleidingen zetten in op grensoverstijgende samenwerking Vlaanderen-Nederland?

Momenteel zijn er geen concrete initiatieven, al is de interesse er wel. Evelien Kunst organiseerde in het verleden een uitwisseling met de trainees van Fonds BJP uit Nederland en

studenten van IRJ uit Vlaanderen, met het doel om hen te laten brainstormen over grensoverstijgende topics en om beurzen aan te vragen bij FPD Lage Landen. Haar ervaring was toen dat het moeilijk was om de groepen te laten mengen en dat er een verschil was in kennis en ervaring tussen de Fonds BJP-trainees en de IRJ-alumni. Het Nederlandse traineetraject is langer en de trainees werken ook op redacties gedurende het traject, waardoor deze trainees veel praktijkervaring hadden, in tegenstelling tot studenten IRJ. Daarnaast kennen de trainees van Fonds BJP elkaar, via conferenties, workshops, borrels en een WhatsApp-groep. Dat was voor de Vlamingen wat intimiderend, want die kenden de Nederlanders niet en soms ook elkaar niet. Er is uiteindelijk een groepje uit voortgekomen van drie Vlamingen en een Nederlander dat is blijven samenwerken.

Waar zijn onderzoeksjournalisten echt naar op zoek?

Netwerk. In de journalistiek komt heel veel aan op wie je kent. Via Fonds BJP leren trainees elkaar en redacties kennen in het programma en ook daarbuiten, op bijvoorbeeld conferenties. Ze stellen elkaar voor aan hun chefs; zo was er een oud trainee die met een trainee die nog in het programma zat een verhaal pitchte bij zijn editor. Daarvoor vroegen ze vervolgens samen een beurs aan bij Fonds BJP. Het toont hoe belangrijk het is om in te zetten op dat netwerk. Een groep die hierbij niet vergeten mag worden, zijn de freelancers. Freelancers bereiken is niet altijd gemakkelijk, omdat hun banden met elkaar en redacties losser zijn. Fonds BJP richt zich op die groep met een samenwerkingsworkshop voor freelancers en met Press Play, een nieuw programma voor 15 nieuwe makers die nog nooit (succesvol) een beurs hebben aangevraagd bij Fonds BJP. Zij worden begeleid door een aantal coaches, waaronder een schrijfcoach, een podcastcoach en een videocoach. Op het einde van het traject wordt er een pitchworkshop georganiseerd met mensen uit de media uit het netwerk van Fonds BJP. Zo wordt er ook weer een netwerk gevormd tussen de 15 makers, die 3 coaches en de editors.

In hoeverre lukt het om redacties te betrekken?

Fonds BJP heeft goed contact met de redacties vanwege al hun verschillende regelingen en het talentontwikkelingsprogramma, maar ook vanwege projectsubsidies. Redacties hebben er baat bij als Fonds BJP een paar duizend euro beschikbaar stelt voor een maker. Redacties zijn dan ook best wel bereid om ook iets terug te doen. Ook hebben ze voordeel bij goed opgeleide journalisten waar veel in geïnvesteerd is, bijvoorbeeld via het traineeprogramma. Tot slot helpt de commissiepool van Fonds BJP, die bestaat uit mensen die zelf actief zijn in het veld, met het leggen van contacten met redacties.

Stel dat er iets nieuws komt, los van de vorm. Zou het een meerwaarde zijn om dit open te stellen voor onderzoeksjournalisten en andere deskundigen, die multidisciplinaire teams vormen?

Aan het begin van het traineeprogramma van Fonds BJP was journalistieke achtergrond niet per se een vereiste, maar het fonds is daar snel van afgestapt omdat er anders te veel tijd ging zitten in het bijbrengen van de basisbeginselen van journalistiek. Daar zouden eigenlijk andere opleidingen voor moeten zijn. Fonds BJP vindt diversiteit ook belangrijk, maar doet niet de finale selectie van de deelnemers – dat doen de redacties waar de trainees twee jaar een plek krijgen. Fonds BJP voert wel gesprekken met redacties over het belang van diversiteit. Het blijft een aandachtspunt.

Daarnaast werkt Fonds BJP samen met RFG Media, een organisatie met en voor gevluchte journalisten. Hun missie is gevluchte journalisten te helpen een plek te veroveren op de Nederlandse arbeidsmarkt en de stem van gevluchte journalisten vaker en duidelijker laten klinken. Fonds BJP heeft een newsroom van RFG Media voor Afghaanse gevluchte journalisten ondersteund. Dat zijn mensen die nog in de procedure zitten en nog geen

statushouder zijn. Zij mogen nog niet volledig uitbetaald worden, maar mogen in Nederland wel een vrijwilligersvergoeding krijgen. Via dit traject kunnen ze journalistiek bedrijven in Nederland en met hun kennis, expertise en ervaring bieden zij andere en waardevolle perspectieven in de journalistiek. Evelien Kunst wijst erop dat er in België door de Evens Foundation, Are we Europe en Stichting Verhalende Journalistiek een vergelijkbaar pilootproject is gestart: Journalistic Voices Diversified (JVD), een mediabegeleidingsproject dat verbannen en gevluchte journalisten in België en Nederland samenbracht om hun carrière te hervatten. Dit project liep van 2021 tot 2022.

Ook is er één trainee in het traineeprogramma van Fonds BJP met een Palestijns-Syrische achtergrond, die al tien jaar in Nederland werkt als journalist en de Nederlandse taal machtig is. Deze journalist heeft in een apart traject een traineeship bij RFG Media kunnen doen en kreeg via die weg een baan bij de krant Trouw.

Via deze wegen zet Fonds BJP in op diversiteit, maar Fonds BJP kan geen eisen stellen aan wie er op de meewerkende redacties van het traineeshipprogramma wordt aangenomen. Fonds BJP kan wel keuzes maken over redacties met wie er wordt samengewerkt. Zo wordt er samengewerkt met One World, dat niet per se een onderzoeksjournalistiek medium is, maar wel een medium waar een hele diverse groep aan journalisten aan verbonden is.

Welke rol zie je voor Fonds BJP? Wat zou voor Fonds BJP nuttig zijn?

Voor Fonds BJP zou het nuttig zijn als de bekendheid wordt vergroot onder Vlaamse journalisten van de mogelijkheden over de grens met Nederland – en andersom. DeBuren zou de brug kunnen zijn tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten. Dat zaadje moet geplant worden, want journalisten nemen uit zichzelf momenteel niet het initiatief om Vlaams-Nederlandse samenwerkingen te starten, terwijl er veel onderwerpen zijn waar rond kan worden samengewerkt en er samen meer middelen aangeboord kunnen worden.

DeBuren zou ook inhoudelijk interessante avonden kunnen organiseren met inspirerende voorbeelden, die aanzetten tot dit soort samenwerkingen. De VVOJ-conferentie doet dat goed, zij hebben showcases die tonen hoe er samengewerkt is rond een bepaald onderwerp en weten daarmee te inspireren. Door mensen samen te brengen ontstaan er weer nieuwe ideeën – je zou journalisten kunnen laten brainstormen rond Vlaams-Nederlandse topics.

Advies:

- Het succes van een opleidingsprogramma staat of valt met twee dingen: 1) Dat trainees goed begeleid worden 2) Dat het idee dat er onderzoeksjournalistiek wordt bedreven op de deelnemende redacties ingebed is – evenals het idee dat daar jonge journalisten met aparte skills voor nodig zijn. Als jonge trainees op een erg hiërarchische redactie belanden kan dat een vervelende sfeer opleveren – het kan dan verstandiger zijn om te werken met mid-career journalisten.
- Een traineeprogramma opzetten vraagt goede banden met redacties. De hoofdredactie moet de trainees omkaderen en een visie op onderzoeksjournalistiek hebben. Fonds BJP heeft dat de laatste zeven jaar opgebouwd – dit vraagt tijd en best wat begeleiding van de organisator uit.
- Bij het traineeprogramma van Fonds BJP zijn de trainees twee jaar lang in loondienst. Zo kunnen zij die tijd ook echt gebruiken om zich te ontwikkelen. Soms steken trainees drie weken werk in bijvoorbeeld het ontginnen van data, zonder dat het iets

publiceerbaars oplevert. Tijdens die drie weken heeft de trainee wel een skill ontwikkeld. Dat is het voordeel van het traineeprogramma: je kan jezelf ontwikkelen zonder grote druk om te publiceren of factureren. In die twee jaar bouwen de trainees een netwerk op met andere trainees en bij redacties. Ze weten veel beter van zichzelf waar ze goed in zijn, hebben mogelijk ook een specialisatie opgebouwd en een portfolio gemaakt dat hen na het traineeship helpt om zichzelf in de markt te zetten.

Over Teun Gautier: Teun Gautier is uitgever. In 2016 richtte hij de Coöperatie op, een coöperatieve uitgeverij van, voor en door Nederlandse freelancers. Daarnaast is hij voorzitter van Stichting Publeaks en lid van het bestuur van Stichting Veronica. Stichting Veronica initieert en/of investeert in vernieuwende modellen, mensen en instrumentaria die bouwen aan een levenskrachtige mediasector en bijdragen aan een vrije, bloeiende en pluriforme samenleving. Hij was directeur van de Groene Amsterdammer en betrokken bij de oprichting van o.a. De Correspondent.

Wat hebben onderzoeksjournalisten nodig? Waar liggen kansen?

Enkele jaren geleden had de onafhankelijke journalistiek het heel moeilijk met het vinden van een rendabel businessmodel. Intussen zien we dat dit minder het geval is in Nederland. De Groene Amsterdammer, Follow the Money en De Correspondent zijn rendabel en hun businesscases zitten goed. De bezorgdheid van Teun Gautier is dat er een cultureel probleem speelt in de journalistiek: die is verweven geraakt met de macht. Niet alleen met de politieke macht, maar ook met die van de digitale platformen. De journalistiek speelt een rol in de verrechtsing, onder meer door politici niet kritisch te interviewen en hen op te voeren in lifestyle en human interest contexten. Het ontbreekt op sommige redacties ook aan basisvaardigheden om onderzoek te doen.

Het antwoord daarop is inzetten op een gedistribueerde journalistieke infrastructuur, die niet afhankelijk is van grote mediabedrijven of techgiganten zoals Meta – en die niet uit de lucht gehaald kan worden door zulke spelers. Het betekent dat je onafhankelijke initiatieven economisch duurzaam moet maken – en dus niet afhankelijk van subsidies. Stichting Veronica heeft het Vlaamse onafhankelijke platform Apache een ton gegeven om een uitgever aan te nemen met de opdracht om van 6.000 naar 10.000 abonnees te groeien. Dat is de filosofie die Gautier en Stichting Veronica aanhangen: zorgen dat onafhankelijke media op eigen benen kunnen staan en zo onafhankelijk kunnen opereren.

Een tweede probleem is dat van de freelancers. In Nederland wordt zo'n 70% van de journalistieke productie door freelancers verzorgd, maar 3% van de totale omzet van journalistieke media gaat naar de freelancers. Gautier heeft De Coöperatie opgericht, een coöperatieve uitgeverij van, voor en door Nederlandse freelancers en ook Reporters Online speelt in op de noden van de groeiende groep freelancers. Een succesvolle freelance journalist als Chris Klomp, die een groot publiek weet te bereiken, kan via zulke platformen zo'n €9.000 per maand ophalen via lezers die hem rechtstreeks betalen voor zijn artikels. Door andere verdienmodellen voor freelancers mogelijk te maken, kan je ook verdieping faciliteren: journalisten kunnen zich op een niche storten dankzij een publiek dat ook in die niche geïnteresseerd is. Daar zit nog een interessant groeigebied, dat in Vlaanderen niet ontgonnen wordt.

Daarnaast kennen Vlaamse en Nederlandse freelance journalisten elkaar onvoldoende. Ze werken voor dezelfde grote mediabedrijven, tegen zeer lage tarieven. In Nederland zijn er rechtszaken en stakingen van freelancers geweest. Voor de positie van freelance journalisten zou het goed zijn als Nederlandse en Vlaamse freelancers zich zouden verenigen en gezamenlijk betere vergoedingen kunnen eisen; ze werken immers voor dezelfde bedrijven. Initiatieven die freelancers over de grenzen met elkaar in contact brengen, kunnen indirect bijdragen aan het versterken van de onderhandelingspositie van freelancers.

Gautier verwijst voor meer informatie naar zijn publicatie *Financing quality journalism research into existing and new models to finance quality journalism and possible strategies for moving forward*⁴. Daarin zijn 52 potentiële inkomstenbronnen geïdentificeerd voor kwaliteitsjournalistiek –maar weinig organisaties gebruiken er meer dan vier. Veel van deze manieren om inkomsten te genereren zijn nog niet goed onderzocht, waardoor een aanzienlijk potentieel onbenut blijft. Freelance journalisten en onderzoekscollectieven bedreven maken in het aanboren van deze inkomstenbronnen kan bijdragen aan een onafhankelijker journalistiek en meer inkomsten voor freelancers, waardoor zij beter en meer onderzoek kunnen doen.

Advies:

- Als deBuren iets nieuws opzet, moeten zij vertrekken vanuit het probleem, en niet samenwerking opzetten omwille van de samenwerking. Welk probleem is er op vlak van onderzoeksjournalistiek en hoe kan deBuren bijdragen aan de oplossing?

⁴ <https://gijc2015.org/wp-content/uploads/sites/4/2013/10/Report-Financing-Quality-Journalism-Summary.pdf>

Over Peter Smet: Peter Smet is sinds januari 2022 algemeen directeur bij het Stimuleringsfonds, daarvoor werkte hij vijf jaar bij het fonds als innovatiecoördinator en was hij o.a. verantwoordelijk voor het innovatieprogramma de SVDJ Accelerator.

Over Reinier Kist: is sinds eind 2024 coördinator Verdieping bij het Stimuleringsfonds. Daarvoor werkte hij achttien jaar bij NRC, in diverse functies: als opinieredacteur bij nrc.next, redacteur Digitale Media, eindredacteur Media en in zijn laatste functie als chef van de Mediaredactie.

Over het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SVDJ): dit Nederlandse fonds stimuleert de kwaliteit, diversiteit en onafhankelijkheid van de journalistiek. Dit doet de SVDJ door met subsidieprogramma's en onderzoek de vernieuwing en verduurzaming van de journalistieke infrastructuur te bevorderen.

Kennen Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten elkaar?

Bij grensoverstijgende onderwerpen weten veel Nederlandse onderzoekscollectieven ook Vlaamse media te vinden. Ze verkopen hun verhaal over bijvoorbeeld PFAS, stikstof of giftige stoffen in de Schelde zowel aan Vrij Nederland in Nederland als aan Knack in België. Daarnaast kennen onderzoeksjournalisten elkaar redelijk goed. De Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) is zowel Nederlands als Vlaams en journalisten komen elkaar tegen op VVOJ-congressen. Ze weten elkaar, als dat nodig is, goed te vinden.

Ook plaatsen Vlaamse en Nederlandse titels die bij dezelfde mediagroep zitten artikels van elkaar door, al is dat echter geen samenwerking. Er is soms wat uitwisseling van kennis over de grens bij deze mediagroepen, maar het is niet zo dat er structureel wordt samengewerkt door Vlaamse en Nederlandse (onderzoeks)journalisten.

Hoe zit het met het opleidingsaanbod?

Er zijn in Vlaanderen initiatieven voor starters binnen de mediabedrijven, zoals DPG Academy, voor mid-career journalisten die zich willen verdiepen in onderzoeksjournalistiek. Voor freelancers en starters is er minder aanbod.

Kunnen Vlaams–Nederlandse onderzoeksteams aankloppen bij het SVDJ?

SVDJ financiert weinig tot geen projecten buiten Nederland – SVDJ is een overheidsfonds en moet zich richten op de Nederlandse sector. Het is niet mogelijk om subsidies te verstrekken aan Vlaamse journalisten, tenzij zij in Nederland willen werken en publiceren. Ook financiert SVDJ geen losse journalistieke producties, maar richt zich vooral op het ondersteunen van delen van redacties of volledige journalistieke organisaties. Dit betekent dat een organisatie in principe moet opereren in Nederland of daar gevestigd moet zijn.

Een voorbeeld van een grensoverstijgend project dat wel bij SVDJ zou kunnen aankloppen, is een Nederlands collectief dat een redactie in bijvoorbeeld Brussel opent. Hoewel dit een project in Vlaanderen is, wordt het vanuit Nederland gestart en schrijft de redactie in principe voor een Nederlands lezerspubliek. Zo'n project zou dus binnen de financieringsmogelijkheden kunnen vallen. In het verleden heeft SVDJ ook Vlaamse

bedrijven gehad die deelnamen aan hun regelingen, doorgaans omdat zij de Nederlandse markt wilden betreden.

Waar hebben onderzoeksjournalisten behoefte aan?

Freelancers en starters hebben andere behoeftes dan gevestigde partijen. Freelance onderzoeksjournalistiek is een heel uitdagende tak, want je weet nooit of een verhaal tot iets gaat leiden, maar je investeert er wel tijd in en maakt kosten. Grote nieuwsorganisaties hebben natuurlijk weer andere behoeftes dan kleine onderzoekscollectieven. Dus als je die vraag stelt moet je eigenlijk ook vragen welke soort organisatie je wil ondersteunen. Doorgaans geldt echter dat onderzoeksjournalisten nood hebben aan: geld, tijd, goede verhalen, transparantie, openheid, feiten, cijfers om in te duiken.

Een andere behoefte, met name bij freelancers, die ze zelf misschien niet meteen zullen noemen, is organisatie en structuur. Freelancers hebben, zo ervaart het SVDJ, nood aan omkadering van hun onderzoek. Hoe lang wil ik iets onderzoeken, wie heb ik daarvoor nodig, wanneer ga ik welke fase opzetten? – dit zijn vragen waar freelancers soms mee worstelen. Ze zouden baat hebben bij hulp bij en leren hoe je een onderzoek opzet en uitbreidt, begrotingen, pitches en fondsaanvragen opstelt en een plan maakt om jouw onderzoek te verspreiden.

Waar zou het SVDJ iets aan hebben?

Als teams hulp krijgen bij het plannen en structureren van hun projectideeën, zou dit het SVDJ en andere fondsen ook helpen: teams moeten naar hen toe stappen met een concreet plan. Voor sommigen is dat een drempel. Dit geldt niet alleen voor freelancers, maar soms ook voor journalisten die wel op een redactie werken. Bij hen ontbreekt de tijd om grotere projecten op te zetten en dus aanvragen te doen.

Stel dat er iets nieuws komt, los van de vorm. Zou het een meerwaarde zijn om dit open te stellen voor onderzoeksjournalisten en andere deskundigen, die multidisciplinaire teams vormen?

In Nederland bestaat er al zoiets: Journalistiek voor academici en professionals, een post bachelor van 9 maanden aan Hogeschool Utrecht. Het zijn mensen die andere perspectieven brengen in de journalistiek. Dat maakt ze heel waardevol, maar ze zijn nog niet bekend met onderzoeksjournalistieke methodes en hoe het veld werkt, ze weten bijvoorbeeld niet dat en waar ze beurzen kunnen aanvragen, of hoe ze contact leggen met redacties. Dit vraagt dus een specifieke aanpak, waarbij mensen journalistieke basiskennis- en vaardigheden aangeleerd krijgen.

Een andere manier om te zorgen voor verbreding en diversiteit, is om breder te kijken dan alleen de traditionele nieuwsorganisaties. Dit kunnen ook partijen zijn die een Instagram-pagina of een YouTube-kanaal beheren, zonder dat ze zichzelf per se journalist noemen. Soms hebben ze geen journalistieke kennis, maar ze maken wél content en hebben behoefte aan professionalisering. Dat snijvlak tussen journalistiek en de influencerwereld is interessant. Het zou waardevol zijn om mensen met een influencer-achtige achtergrond meer te leren over journalistiek. Tegelijkertijd kunnen journalisten ook veel van hen leren: veel nieuwsorganisaties zitten nog vast in formats die dertig jaar geleden goed werkten en die niet meer aansluiten bij deze tijd.

Een fascinerend voorbeeld in Nederland is de Instagram-pagina Cestmocro, die inmiddels meer dan een miljoen volgers heeft. Dit platform brengt nieuws vanuit een Marokkaans-Nederlands perspectief en vult een gat dat reguliere nieuwsorganisaties volledig hebben laten liggen. Niemand weet precies wie er achter dit kanaal zit, maar Cestmocro is inmiddels groter dan veel traditionele nieuwsmerken op Instagram. Ze delen berichten van reguliere nieuwssites, zoals de NOS of kranten, maar geven die een eigen kop en begeleidende tekst. Dit plaatst het nieuws vaak in een bepaald perspectief, waardoor je je kunt afvragen hoe betrouwbaar het is. Dit doet denken aan wat er op TikTok gebeurt: enorme bereikcijfers, maar met vragen over de betrouwbaarheid van de inhoud. Toch zorgen deze makers ervoor dat nieuws van reguliere nieuwssites alsnog een groot publiek bereikt. Daarnaast zien we dat dit soort kanalen toegang hebben tot (beeld)materiaal dat de traditionele redacties niet zo snel bereikt. Een goed voorbeeld hiervan zagen we tijdens de rellen met Maccabi-supporters in Amsterdam. De echte beelden kwamen niet van traditionele media, maar van YouTubers die ter plekke waren. Nieuwsorganisaties baalden dat ze het gemist hadden, terwijl deze YouTubers simpelweg op zoek waren naar iets spannends en daardoor als eersten ter plaatse waren. Dit laat zien dat journalisten ook veel van hen kunnen leren.

Advies:

- Let op dat samenwerking een middel is en geen doel op zich. Op het moment dat je een regeling specifiek richt op samenwerking, hoezeer je ook benadrukt dat het een middel moet zijn om iets anders te bereiken, is het ontzettend moeilijk om te voorkomen dat samenwerking zelf het doel wordt. Soms wordt het zelfs een instrument om subsidie te verkrijgen. SVDJ merkte bijvoorbeeld dat zodra zij stopten met zulke samenwerkingsregelingen, de meeste samenwerkingen direct uit elkaar vielen en er weinig animo voor overbleef. Daarnaast: Nederland wordt al behoorlijk goed bediend, ligt de nood niet vooral in Vlaanderen?
- Wat het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten in Nederland doet met hun traineeship voor onderzoeksjournalistiek is in dat opzicht interessant: de deelnemers stromen individueel in en leren elkaar dan binnen het programma kennen. Samenwerking is geen doel op zich: deelnemers ontmoeten elkaar tijdens de traineeship en vanuit die verbinding gaan sommigen uiteindelijk samenwerken. DeBuren zou op die manier ook verbindingen kunnen leggen, zonder dat samenwerking in teams wordt afgedwongen.
- Een andere benadering is: welke verhalen kunnen er nu niet gemaakt worden door een gebrek aan Vlaams-Nederlandse samenwerking? Onderwerpen die te moeilijk zijn om in je eentje vanuit alleen Nederland of alleen in Vlaanderen aan te gaan. Ook daar zou deBuren misschien iets in kunnen betekenen als facilitator. Je zou het kunnen aanvliesen vanuit het onderwerp: er is te weinig grensoverstijgende onderzoeksjournalistiek in beide landen, of dat nu over Vlaams-Nederlands gaat, over de EU of over globalisering: internationale topics zijn belangrijker geworden, maar blijven liggen. Je zou op zo'n thema twee weken lang een Vlaams-Nederlands onderzoeksteam kunnen zetten, dat een vooronderzoek doet en met begeleiding een pitch uitwerkt waarmee ze naar redacties en fondsen kunnen stappen. Ook interessant: kijken hoe je data ontsluiten kan in België als je een Nederlandse onderzoeksjournalist bent en andersom.
- Je kan het idee van samenwerking wat meer loslaten en het gewoon hebben over Vlaams-Nederlands als één groot taalgebied, dus ook een groter afzetgebied, dus ook een grotere slagingskans voor journalisten die daarbinnen aan de slag te gaan. Die blik

cultiveren is ook waardevol, nog los van samen Vlaams-Nederlandse topics onderzoeken.

- Dit is misschien wel de beste tijd om initiatieven te organiseren die de media helpen weerstand te bieden tegen Big Tech. Dit geldt niet alleen voor Nederland en Vlaanderen, maar voor heel Europa. Daar ligt mogelijk een belangrijke kans. Als je een veilig en publiek alternatief voor de huidige online platforms zou willen creëren, dan moet dat op Europees niveau worden geregeld, niet binnen afzonderlijke landsgrenzen. Dit vraagstuk reikt dus verder dan alleen Nederland en België. Wanneer je in gesprek gaat met politici of beleidsmakers, zou dit een interessant onderwerp kunnen zijn om aan te kaarten. SVDJ denkt daar graag mee over na.

Over Coco Gubbels: Coco Gubbels is freelance projectmanager in de onderzoeksjournalistiek. Ze geeft leiding aan nationale en internationale teams, waarbij ze zich richt op de groeiende vraag naar projectmanagement in de (grensoverstijgende) onderzoeksjournalistiek. Ze combineert haar ervaring in grensoverstijgende projecten en internationale samenwerkingen met tien jaar ervaring in freelance onderzoeksjournalistiek. Gubbels begeleidde grensoverstijgende onderzoeksteams voor Journalismfund en FreePressUnlimited en is bestuurslid van de Nederlands-Vlaamse Vereniging voor Onderzoeksjournalistiek VVOJ.

In hoeverre wordt er Vlaams-Nederlands samengewerkt?

Redacties weten elkaar steeds meer te vinden voor grensoverstijgende onderzoeksjournalistiek. De VVOJ-conferentie besteedt bewust aandacht aan samenwerkingen, vooral tussen Nederland en België. Vanuit de conferentiewerkgroep is het een speerpunt om dit op de kaart te zetten. Afgelopen jaar deed de VVOJ dit door bij panels over typisch Nederlandse onderwerpen met een grensoverstijgend karakter een Belgische onderzoeker te betrekken. Door hen in dezelfde ruimte te zetten, creëert de VVOJ de omstandigheden waarin verdere samenwerking kan ontstaan.

Voor de conferentie werkt de VVOJ met een groep vrijwilligers die meedenken over de invulling. Aan de start van het jaar beginnen ze met de voorbereidingen voor de conferentie in het najaar, en geïnteresseerden kunnen zich hiervoor opgeven. Dit is een wisselende groep, waarbij ook tijdens de brainstormsessies steeds nieuwe mensen aansluiten. Uit die gesprekken ontstaan vaak nieuwe ideeën. Iemand herinnert zich bijvoorbeeld een interessant artikel en stelt voor om die journalist uit te nodigen. Op die manier komen er steeds nieuwe namen naar voren, ook van mensen die niet meteen in beeld waren. Toch blijft het over het algemeen een beetje binnen dezelfde bubbel. Het zou goed zijn als daar nieuwe Vlaamse namen bij komen. De meeste Vlamingen die betrokken zijn bij de VVOJ, werken in loondienst in de journalistiek – freelancers zijn moeilijker te bereiken.

Waar hebben onderzoeksjournalisten nood aan?

Bij de freelancers is dat het opbouwen en vergroten van hun netwerk en het opdoen van kennis over de beschikbare fondsen en beurzen en hoe je er aanvraagt. Als freelancer een groter onderzoek doen is vaak alleen mogelijk door een beroep te doen op fondsen. Media betalen simpelweg te weinig om er als freelancer een fatsoenlijk salaris uit te halen. Vanuit haar rol in het bestuur van VVOJ, waar Gubbels het aanspreekpunt is voor freelancers en betrokken is bij de conferentiewerkgroep, probeert zij die verbinding te leggen tussen freelancers, omdat ze merkt dat freelancers elkaar te weinig opzoeken, terwijl ze samen juist meer kunnen bereiken. De VVOJ stimuleert deze samenwerkingen, niet alleen tussen Nederland en België, maar ook met initiatieven in het buitenland. Toch blijkt het lastig om de juiste mensen te vinden die samen kunnen werken aan onderzoeken. Gubbels omschrijft het als ‘een soort zwart gat waarin juist die freelancers verdwijnen die we het hardst willen helpen’. Om samenwerking te bevorderen, heeft Gubbels bijvoorbeeld in 2024 een groep gelanceerd op Hostwire specifiek voor Nederlandse en Belgische journalisten. Hostwire is een internationaal platform waar journalisten elkaar kunnen vinden en informatie delen over fondsen die samenwerkingsprojecten ondersteunen. Doel van de groep was dat Belgen en Nederlanders elkaar makkelijker kunnen vinden en mogelijke samenwerkingsonderwerpen bij

elkaar kunnen pitchen. Voorlopig lijkt het initiatief nog niet echt aangeslagen—tot nu toe zijn er slechts twee leden.

Waar liggen knelpunten voor freelance journalisten die onderzoeksjournalistiek willen doen?

Begrijpelijkerwijs vragen fondsen vaak een publicatietoezegging bij een beursaanvraag. Voor sommige freelancers kan dat een drempel zijn, waar ze op verschillende manieren overheen geholpen kunnen worden: 1) Fondsen zouden meer begeleiding kunnen bieden richting het verkrijgen van een publicatietoezegging. 2) Als het uiteindelijke verhaal misschien niet helemaal uitpakt zoals gehoopt, zou er toch iets waardevols uit een onderzoek kunnen komen dat gehonoreerd kan worden – publicatie hoeft niet het ultieme doel te zijn. 3) Als het oorspronkelijke medium dat een toezegging deed het verhaal toch niet oppikt, zou het fonds kunnen helpen om het ergens anders onder te brengen.

Coco Gubbels wijst erop dat dit probleem in se bij de mediahuizen ligt: het zou niet zo mogen zijn dat grote mediahuizen geen fatsoenlijke vergoedingen bieden aan freelancers, waardoor ze moeten aankloppen bij fondsen. Bedrijven als Mediahuis en DPG Media, die miljoenen omzetten, moeten eerlijke vergoedingen betalen. Nu zijn freelancers genooddaakt om steun te zoeken bij fondsen, terwijl fondsen bedoeld zijn voor uitzonderlijke, kostbare projecten die anders niet gerealiseerd kunnen worden – niet als vangnet omdat mediabedrijven hun verantwoordelijkheid ontlopen.

Wat zou deBuren kunnen doen om Vlaamse-Nederlandse onderzoeksjournalistiek te stimuleren?

DeBuren zou bijeenkomsten kunnen opzetten rond een specifiek thema (zoals armoede, vervuiling, terugtrekkende overheid en de groeiende macht van oligarchen) waarrond Vlaams-Nederlands kan worden samengewerkt, samen met de fondsen. Tijdens zo'n bijeenkomst zouden workshops gehouden kunnen worden over onderwerpen die zowel in Nederland als België relevant zijn—denk aan PFAS, het mestoverschot of andere grensoverstijgende milieuproblemen. Het zou een moment zijn om met elkaar te sparren: Hoe speelt dit bij jullie? Zijn er verschillen? Kunnen we hier samen een sterk onderzoek van maken? Op zo'n dag kun je al de eerste contouren van een project uitwerken. Tegelijkertijd krijgt het fonds waarmee wordt samengewerkt inzicht in welke ideeën echt potentie hebben en welke journalisten er serieus mee aan de slag willen.

Een freelancer of team kan vervolgens zelfstandig verder, maar dan wel met een goed projectplan en duidelijke afspraken. Je zou zelfs al pitches kunnen voorbereiden en presenteren aan hoofdredacties, zodat er direct draagvlak is. Als je fondsen en (hoofd)redacties betreft, kan jij bij zo'n bijeenkomst niet alleen helpen bij het vinden van samenwerkingen, maar ook bij het beter in kaart brengen van wat er al geschreven is. Wat is al gedaan? Wat moet juist nog onderzocht worden? Dat biedt kansen voor zelfstandige journalisten om zich te richten op de echte lacunes in het nieuws – iets waar je minder voeling mee hebt als je niet op een redactie meedraait.

Gubbels ervaart dat freelancers, die meestal solo en op afstand werken, minder feedback van chefs of collega's krijgen. Ze zitten met vragen als: ik heb heel veel informatie, maar hoe kan ik dit het beste opschrijven? Als je dat met anderen kunt bespreken, is dat zó waardevol. Je behoudt nog steeds je eigen afzetmarkt en werkt voor je eigen afnemers – de een levert aan

een Belgische redactie, de ander aan een Nederlandse. De toon en taal verschillen misschien, maar je kunt elkaar wel ontzettend goed helpen, bijvoorbeeld bij subsidieaanvragen of door tips te delen over hoe je een verhaal het beste kunt insteken.

Hoe zorgen we voor diversiteit? Ook mensen van buiten opleidingen toelaten?

Toen Coco Gubbels in 2009 begon als freelance onderzoeksjournalist, zag ze al allerlei initiatieven om de diversiteit in de media te vergroten, vooral bij de NOS en televisie in het algemeen. Het doel was om jonge mensen met diverse achtergronden aan te trekken, want de media waren toen – en eigenlijk nog steeds – te wit, te hoogopgeleid en te homogeen. Daardoor ontstond er een eenzijdige blik op verhalen en journalistiek. Heel wat initiatieven sloegen ook de plank mis, zoals debatten over ‘waarom mensen van kleur niet meedoen’. Ondertussen zag Gubbels een heel andere realiteit bij FunX, een radiozender vol jonge mensen met diverse achtergronden. Daar voelden ze zich wél op hun gemak, omdat ze niet voortdurend werden gezien als ‘anders’. Diversiteit wordt nagestreefd door redacties, maar de cultuurverandering blijft uit. Het is een vicieuze cirkel. Zolang redacties niet echt diverser worden, verandert de cultuur niet. En zolang die cultuur niet verandert, voelen mensen van diverse achtergronden zich niet welkom. Er is een soort ‘slingerbeweging’ nodig om die verandering in gang te zetten.

Daarnaast speelt mee dat in sommige culturen het beroep van journalist niet hoog staat aangeschreven. Jongeren worden eerder aangemoedigd om arts, advocaat of politicus te worden. Wie toch journalist wil worden, moet tegen de stroom in gaan, niet alleen binnen de sector, maar ook binnen de eigen gemeenschap. Daarom kan het slimmer zijn om via een omweg mensen bij de journalistiek te betrekken—bijvoorbeeld door hen als raadgever te betrekken bij onderzoeksprojecten, columns of podcasts. Door mensen uit verschillende sectoren een podium te geven, trek je een breder publiek en haal je nieuwe perspectieven binnen. Gubbels verwijst naar onderzoek van Shirish Kulkarni over dit onderwerp⁵.

De VVOJ heeft ook veel nagedacht over diversiteit en hoe ze dat op een constructieve manier konden aanpakken. Het idee voor een sessie op de VVOJ-conferentie, die uiteindelijk niet van de grond kwam, was om in gesprek te gaan over een essentiële vraag: *Wat loop je in de journalistiek mis als je geen redacteurs hebt met verschillende achtergronden?* Dit is een belangrijke vraag om bij stil te staan, ook als deBuren met onderzoeksjournalistiek aan de slag wil gaan.

Waar zou de VVOJ iets aan hebben?

Als deBuren een concreet idee vormt, is het belangrijk om contact op te nemen met de VVOJ om samen te bekijken hoe deBuren en VVOJ dat idee het beste kunnen vormgeven en elkaar kunnen ondersteunen. Op die manier kunnen beide organisaties elkaar versterken en optimaal gebruikmaken van elkaars expertise en netwerk. Daarnaast zou Coco Gubbels graag meer zicht krijgen op de Vlaamse freelancers en nadenken over hoe zij beter betrokken en in hun kracht gezet kunnen worden. Sommige Vlaams-Nederlandse lijntjes zijn al gelegd, zoals de samenwerking tussen VRT en Pointer of Follow the Money met De Standaard en Knack. Misschien kan er vanuit Vlaanderen nog meer ondersteuning komen om dit soort samenwerkingen niet alleen voor redacties, maar ook voor freelancers te stimuleren. Grote redacties zoals Knack, De Standaard en zeker VRT werken al veel samen met Nederlandse

⁵ <https://shirishkulkarni.co.uk/>

partijen. Maar het zou interessant zijn om vaker snuffelmomenten te organiseren, waarbij freelancers, ook die in een niche werken, hun werk kunnen presenteren en er nieuwe samenwerkingen kunnen ontstaan. Hetzelfde geldt voor meer intensieve ‘bootcamps’, zoals eerder omschreven, waarbij er echt samen gewerkt wordt aan het ontwikkelen van onderwerpen, onderzoeken, projectplannen en dus ook beursaanvragen en realisatie van die plannen.

Over Rick van Dijk: Rick van Dijk is sinds 2020 coördinator van de Vereniging van Onderzoeksjournalisten. Was voorheen projectleider van het acceleratorprogramma MediaMatters voor media gerelateerde startups en financieel manager bij Media Perspectives. Was operationeel directeur van het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek.

Over de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ): De VVOJ, opgericht in 2002, telt ruim zevenhonderd leden in Nederland en Vlaanderen: journalisten, docenten en studenten journalistiek. Hun doel is de bevordering van kwaliteits- en in het bijzonder onderzoeksjournalistiek. De VVOJ wil onderzoeksjournalisten een omgeving bieden waarin zij ervaringen en ideeën kunnen uitwisselen, om zo elkaar én de onderzoeksjournalistiek verder te helpen. Als netwerkorganisatie, kenniscentrum en lobbyorganisatie promoot de VVOJ het belang van onafhankelijke onderzoeksjournalistiek binnen en buiten de eigen vakkring.

De VVOJ is een Nederlands-Vlaamse organisatie. Lukt het om journalisten uit zowel Nederland als Vlaanderen te betrekken?

De VVOJ merkt dat het organiseren van evenementen in Vlaanderen een grotere uitdaging is dan in Nederland. Vlaamse journalisten en redacties lijken minder gemakkelijk vrij te krijgen voor dergelijke bijeenkomsten of zien er minder snel de noodzaak van in. De precieze oorzaak hiervan is niet altijd duidelijk, maar het heeft waarschijnlijk te maken met verschillen in werkcultuur tussen beide landen.

Voor de conferentie in 2023 heeft de VVOJ extra financiële middelen ontvangen om Vlaamse redacties te stimuleren deel te nemen. Er werd actief contact gezocht met redacties en er zijn gratis of sterk gereduceerde toegangskaarten voor de conferentie en gratis lidmaatschappen van de VVOJ aangeboden, om zo de meerwaarde van deelname te laten zien. Dit had een positief effect, maar in 2024 was dat extra budget er niet, waardoor die inspanningen beperkter waren. Toch blijft het een prioriteit om de banden met Vlaamse redacties te versterken.

Omdat de VVOJ is Vlaams-Nederlandse organisatie is die vooral vanuit Nederland opereert, is het niet altijd eenvoudig om structureel voet aan de grond te krijgen bij Vlaamse redacties. Een Vlaamse vertegenwoordiger zou hierin een waardevolle rol kunnen spelen—een persoon of organisatie die namens de VVOJ contacten legt en een beter inzicht biedt in de Vlaamse journalistieke sector. Hoewel er enkele Vlaamse bestuursleden zijn die zich hiervoor inzetten, zijn zij vrijwilligers en hebben zij niet overal directe connecties. Een meer structurele aanpak zou hier een oplossing kunnen bieden.

Hoe verlopen de contacten met redacties?

In de vijf jaar dat hij bij de VVOJ werkt, merkt Rick van Dijk dat het in Nederland steeds makkelijker wordt om contact te leggen met redacties. Dat is waarschijnlijk een gevolg van de groei en ontwikkeling die de VVOJ in de afgelopen 20 à 25 jaar heeft doorgemaakt. Er is inmiddels een hele geschiedenis van samenwerkingen, bijvoorbeeld via sponsoring van conferenties. Hierdoor is het eenvoudiger om redacties opnieuw te benaderen: als de VVOJ nu een nieuw aanbod doet, is men sneller geneigd om ja te zeggen omdat er een band is opgebouwd.

In Vlaanderen is dat echter minder vanzelfsprekend. Uitzondering daarop is Mediahuis, waar de samenwerking goed verloopt. Maar bij veel andere redacties merkt Rick dat er sneller de vraag wordt gesteld: Wat hebben wij eraan? Dat geldt zowel voor conferentiesponsoring als voor een VVOJ-lidmaatschap. Het is vaak lastig om de toegevoegde waarde van een conferentie heel concreet te duiden; vooral het netwerken dat daar gebeurt is ontzettend belangrijk. Misschien zijn Vlaamse journalisten minder gevoelig voor dit soort netwerken, is een vraag die Van Dijk zich stelt. Hij geeft aan dat hij van Vlaamse journalisten juist weer verneemt dat het in Vlaanderen makkelijker is om bij een minister binnen te komen dan in Nederland. In Nederland stuit je vaak op een woud van voorlichters, terwijl die drempel in Vlaanderen lager lijkt te liggen. Dat duidt erop dat informele contacten wél belangrijk zijn, maar misschien op een andere manier worden ingezet in Vlaanderen.

Hoe kijken mediabedrijven naar met elkaar samenwerken?

De VVOJ merkt dat Vlaanderen wat meer ‘verzuild’ is dan Nederland. De VVOJ is bijvoorbeeld bezig met het opzetten van een bijzonder hoogleraarschap aan de Vrije Universiteit Brussel. Daarbij valt op dat de ideologische achtergrond van de universiteit een rol kan spelen bij de te werven hoogleraar. In Nederland speelt dit soort verzuiling bijna niet meer. Natuurlijk bestaan er nog wel bepaalde netwerken en voorkeuren, maar het is niet meer zo bepalend als vroeger.

Daarnaast is de journalistieke cultuur in Nederland sterk veranderd. Vroeger waren mediahuizen veel terughoudender om samen te werken, omdat ze bang waren hun primeurs te verliezen. Dat is nu helemaal anders. Tegenwoordig werken kranten, omroepen en andere media juist volop samen aan grote projecten, wat ook terug te zien is in de inzendingen voor journalistieke prijzen zoals De Loep. In Vlaanderen lijkt die samenwerking minder vanzelfsprekend. Hoewel er voorbeelden zijn, blijven grote samenwerkingen tussen Vlaamse media(huizen) eerder de uitzondering dan de norm. Dat verschil in cultuur maakt het soms lastig om gezamenlijke projecten op te zetten, maar het biedt ook ruimte om van elkaar te leren.

Bereikt de VVOJ freelancers?

Freelancers vormen een moeilijk te bereiken groep, omdat ze zo versnipperd werken. Toch ervaart de VVOJ geen grote problemen om hen te betrekken. Op de VVOJ-conferenties is er altijd een groot aandeel freelancers; de organisatie vraagt expliciet uit of deelnemers als freelancer werken of in loondienst zijn. Natuurlijk kan de financiële drempel voor freelancers hoger zijn, omdat ze de kosten van een conferentiebezoek vaak zelf moeten dragen. Maar in de praktijk krijgt de VVOJ weinig signalen dat dit een groot probleem vormt. De VVOJ ontvangt nauwelijks verzoeken om korting, noch uit Nederland, noch uit Vlaanderen. Als iemand wel aangeeft dat de kosten een belemmering zijn, kan daar vaak een oplossing voor gevonden worden. In Nederland zijn er bovendien verschillende fondsen die conferentietickets beschikbaar stellen, vaak specifiek voor freelancers. In Vlaanderen is dat lastiger, omdat er minder fondsen zijn die zich actief bezighouden met journalistieke ondersteuning. Structurele ondersteuning voor freelancers die conferenties willen bijwonen wordt in Vlaanderen nog niet aangeboden.

Zijn grensoverstijgende Vlaams-Nederlandse thema's bekend bij onderzoeksjournalisten?

Grensoverstijgende thema's zoals PFAS en drugshandel in de havens van Rotterdam en Antwerpen staan wel degelijk op de radar van onderzoeksjournalisten in Nederland en Vlaanderen. Op de VVOJ-conferentie komen dit soort samenwerkingen regelmatig aan bod. Met 400 à 500 aanwezige onderzoeksjournalisten uit beide landen is er voldoende gelegenheid om deze onderwerpen te bespreken en ideeën uit te wisselen. Toch blijkt het opstarten van gezamenlijke projecten niet altijd eenvoudig. Ondersteuning en subsidies kunnen helpen om samenwerking te stimuleren, maar ze zijn niet altijd beschikbaar. Fondsen werken met specifieke deadlines en voorwaarden. De obstakels zitten ook deels in culturele verschillen en deels in onbekendheid met elkaars werkwijzen. Terwijl die verschillen elkaar juist kunnen aanvullen. Bovendien zijn er genoeg onderwerpen die zich goed lenen voor grensoverstijgende samenwerking. Hoewel wet- en regelgeving soms flink verschillen, bieden thema's als de open overheid, drugshandel, Russische spionage, sociale media en AI-bedreigingen volop kansen om samen onderzoeksjournalistiek te bedrijven.

Kennen Vlaamse en Nederlandse journalisten elkaars media?

Er lijkt een asymmetrie te bestaan in de kennis over elkaars medialandschap. Vlaamse journalisten lijken beter op de hoogte te zijn van Nederlandse media dan omgekeerd. Vlamingen weten doorgaans ook beter welke Nederlandse politici actief zijn, terwijl Nederlanders minder zicht hebben op hun Vlaamse tegenhangers. Deze dynamiek heeft mogelijk te maken met de grotere aanwezigheid van Nederlandse media in Vlaanderen, terwijl Vlaamse media minder doordringen in Nederland. Dit kan een aandachtspunt zijn voor verdere samenwerking en uitwisseling tussen journalisten uit beide landen.

Hoe zorgen we voor diversiteit? Ook mensen van buiten opleidingen toelaten?

Dit kan een interessante piste zijn om te zorgen voor diversiteit binnen een programma, maar de VVOJ zelf overweegt die optie niet. Binnen de VVOJ is de filosofie dat onderzoeksjournalisten voor en met elkaar werken. Dit betekent dat bij evenementen zoals de conferentie sprekers doorgaans geen vergoeding krijgen, behalve een gratis toegangsticket. Externe deskundigen worden slechts bij uitzondering betaald, bijvoorbeeld als het om een specialist in een specifiek onderwerp zoals open overheid gaat, of als iemand uit het buitenland komt.

Dit hangt samen met de beperkte financiële middelen van de VVOJ. In Nederland bestaan bijvoorbeeld masterclasses financiële journalistiek waarbij deelnemers €250 betalen, wat de kosten voor externe experts dekt. Maar bij de VVOJ is €250 al bijna de prijs voor een volledige conferentie. Daarom ligt de focus niet op het organiseren van professionele trainingen met betaalde deskundigen, maar op kennisdeling binnen de gemeenschap van onderzoeksjournalisten.

Onderzoeksjournalisten zijn bovendien vaak zelf specialisten binnen hun vakgebied, wat hen onderscheidt van reguliere journalisten. Dit betekent dat de behoefte aan externe expertise binnen de VVOJ doorgaans minder groot is. In andere journalistieke masterclasses, waarin het om algemene journalisten gaat die zich verder willen specialiseren, wordt juist regelmatig een onderzoeksjournalist als expert uitgenodigd.

Toch zijn er situaties waarin externe deskundigen wel waardevol kunnen zijn, zoals bij thema's rondom het psychisch welzijn van onderzoeksjournalisten. Bijvoorbeeld wanneer journalisten werken aan onderwerpen als kindermisbruik en daardoor met zware emotionele

belasting te maken krijgen. In zulke gevallen kan een expert van buitenaf helpen met adviezen over hoe redacties een veilige en ondersteunende werkomgeving kunnen bieden. Dit raakt niet direct de inhoud van het onderzoekswerk, maar wel de omstandigheden eromheen.

Waar hebben onderzoeksjournalisten behoefte aan?

De VVOJ heeft in het bestuur al eens besproken dat het goed zijn als er in Vlaanderen een traineeshipprogramma zou worden aangeboden voor onderzoeksjournalisten, net zoals het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten dat in Nederland doet. Dit succesvolle programma biedt jonge journalisten de kans om zich verder te ontwikkelen en zou ook in Vlaanderen een waardevolle toevoeging zijn. De VVOJ hoeft daar niet per se een actieve rol in te spelen, maar kan wel faciliteren en ondersteunen. De journalistieke culturen in Nederland en Vlaanderen verschillen behoorlijk, dus het programma zou niet zomaar één op één gekopieerd kunnen worden. Er zou moeten onderzocht worden hoe een Vlaamse variant eruit zou kunnen zien en vooral ook hoe het gefinancierd kan worden.

Wat zou deBuren kunnen bijdragen?

Van Dijk ziet mogelijkheden in het organiseren van bijeenkomsten met redacties waarbij de VVOJ kan aansluiten, of door andere platformen te creëren die de samenwerking stimuleren. Een ander voorstel is om meer inzicht te krijgen in de culturele verschillen tussen redacties in Nederland en Vlaanderen. Hij noemt het een interessant idee om deze verschillen systematisch te onderzoeken, bijvoorbeeld door journalisten te bevragen over hoe hun werkdagen eruitzien en hoe beslissingen worden genomen binnen hun redacties. Dit zou waardevolle inzichten opleveren, aangezien de indruk bestaat dat Nederlandse redacties sneller onderzoeksjournalisten opleiden. Van Dijk benadrukt dat het voor journalisten, met name in Nederland, steeds belangrijker wordt om zich te onderscheiden door middel van diepgravend onderzoek. Dit proces wordt deels gevoed door de VVOJ zelf, die zich inzet om de status van onderzoeksjournalistiek te versterken, zodat journalisten zich kunnen onderscheiden en mediabedrijven zich kunnen profileren met kwalitatief hoogstaande inhoud. Hoe zou dat in Vlaanderen gefaciliteerd kunnen worden? Dat zou een interessant onderzoeksonderwerp zijn.

Over de publieke omroepen: In Nederland zijn er publieke en commerciële omroepen. Deze omroepen kunnen landelijk, regionaal of lokaal zijn. Elke omroep heeft zijn eigen taak of identiteit. De publieke omroepen maken programma's die worden uitgezonden op de publieke radio- en televisiezenders. Zij bepalen de inhoud van de programma's en zijn daar ook verantwoordelijk voor. Er zijn verschillende soorten publieke omroepen: taakomroepen, omroepverenigingen met een erkenning, en omroepen met een voorlopige erkenning. Taakomroepen hebben een specifieke taak. Die staat in de Mediawet. Er zijn 2 taakomroepen: de Nederlandse Omroep Stichting (NOS) zorgt voor onafhankelijke nieuwsvoorziening; de NTR maakt programma's over kunst en cultuur, minderheden, jeugd, educatie en achtergrondjournalistiek. Er zijn 6 publieke omroepverenigingen met een erkenning voor de publieke omroep. Zij voldoen aan de eisen voor een omroeporganisatie. Ze hebben bijvoorbeeld een minimaal aantal betalende leden (150.000). Ook onderscheiden zij zich van andere omroepen. Ze richten zich bijvoorbeeld op een bepaalde doelgroep. De publieke omroepen zijn: AVROTROS-PowNed; BNNVARA; KRO-NCRV; Omroep MAX-WNL; EO; VPRO-HUMAN. De minister beslist of een omroep een erkenning krijgt. Aspirant-omroepen kunnen een voorlopige erkenning krijgen voor de publieke omroep. Zij moeten minimaal 50.000 betalende leden hebben. Ook moeten ze iets nieuws toevoegen aan de bestaande programmering. Er zijn nu 2 omroepen met een voorlopige erkenning: Ongehoord Nederland en Omroep Zwart. Het bestel mag nooit uit meer dan 8 organisaties bestaan.

Over Margo Smit: Margo Smit is sinds 2017 ombudsman voor de publieke omroepen. Haar werk draagt bij aan de hoge kwalitatieve en journalistieke standaarden bij de publieke omroepen. Ze geeft de omroepen gevraagd en ongevraagd onafhankelijk advies over hun journalistieke programma's. Iedereen mag meepraten over de adviezen en de uitspraken van de Ombudsman. Margo Smit werkt sinds 1989 in de journalistiek. Zij was achtereenvolgens bureauredacteur bij commerciële en publieke omroepen, parlementair redacteur bij RTL Nieuws, onderzoeksjournalist bij KRO Reporter, directeur van de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) en ombudsman bij de NOS.

Welke banden zijn er tussen de Nederlandse publieke omroepen en Vlaanderen?

Margo Smit benadrukt dat zij niet namens de NPO spreekt, maar namens de omroepen. Dat onderscheid is belangrijk: de NPO maakt zelf geen programma's, maar coördineert en faciliteert de publieke omroepen. De term NPO wordt vaak gebruikt om het hele publieke omroepbestel aan te duiden, wat soms verwarring schept.

Wat betreft de banden met Vlaanderen, kan Smit niet precies zeggen welke samenwerkingen er op programmaniveau bestaan, aangezien die door de individuele omroepen worden onderhouden. Wel heeft zij als ombudsman regelmatig contact met haar Vlaamse tegenhanger bij de VRT. Hun functies vertonen gelijkenissen, hoewel publieksverantwoording bij de VRT anders is verankerd dan bij de Nederlandse omroepen. Smit merkt op dat de inhoud van de vragen en klachten die zij ontvangt grotendeels overeenkomt met die van haar Vlaamse collega, en zelfs met die van ombudsmannen wereldwijd, van Argentinië tot Japan. Dit wijst op universele zorgen en verwachtingen van het publiek.

Het contact met de VRT-ombudsman is in de loop der tijd organisch gegroeid. Ze wisselen kennis en ervaringen uit, bespreken dilemma's en treffen elkaar af en toe informeel. De functie van ombudsman bij de VRT is bovendien opgezet naar analogie van die in Nederland,

met vergelijkbare bevoegdheden en mandaten. Margo Smit vertelt dat zij een zeer goede band had en heeft met voormalig VRT-ombudsman Tim Pauwels. Af en toe geven ze samen lezingen of presentaties. Zo waren zij ooit samen de diner act op een VVOJ-conferentie. Dit informele contact is ooit op persoonlijke titel begonnen, maar inmiddels betrekken ze ook ombudsmannen van andere Nederlandse media, zoals Trouw, NRC en De Limburger, bij hun uitwisselingen. Contacten die Margo Smit in Vlaanderen legde, liepen doorgaans via de VVOJ, deBuren en Journalismfund.

Waarover wordt er tussen de Vlaamse en Nederlandse ombudsmannen en journalisten uitgewisseld?

Margo Smit geeft aan dat de meeste vragen en klachten van het publiek zowel in Nederland als Vlaanderen te maken hebben met drie hoofdthema's: objectiviteit en onafhankelijkheid, onjuiste informatie, en de keuze van onderwerpen en sprekers. Publieke omroepen krijgen veel kritiek op vermeende partijdigheid, waarbij kijkers en luisteraars zich afvragen waarom een bepaalde kwestie wel of niet wordt belicht. Daarnaast komt er commentaar op feitelijke onjuistheden in berichtgeving en de selectie van gasten of experts in programma's.

Ze benadrukt dat sommige vragen onder de autonomie van redacties vallen. Wanneer het publiek wil weten waarom een bepaalde spreker wel wordt uitgenodigd en een andere niet, verwijst ze naar de redactionele vrijheid van de omroepen. Tegelijkertijd vindt ze het belangrijk dat redacties transparant uitleggen waarom bepaalde keuzes worden gemaakt.

In het contact met Vlaamse collega's zoals Tim Pauwels wordt er vaak uitgewisseld hoe klachten worden behandeld en hoe moeilijke kwesties worden uitgelegd aan het publiek. Een actueel voorbeeld is de berichtgeving over het Israël-Gaza-conflict, waarover er zeer veel vragen en kritiek bij de ombudsmannen terecht komt. De ombudsmannen bespreken bijvoorbeeld hoe ze omgaan met termen als 'terroristische organisatie' en welke uitleg ze geven aan hun publiek. Dergelijke gesprekken helpen om nieuwe inzichten te krijgen, standpunten te toetsen en te voorkomen dat men in een tunnelvisie belandt.

Margo Smit benadrukt dat de uitwisseling tussen Nederlandse en Vlaamse journalisten, maar ook in bredere internationale verbanden, in het algemeen vooral draait om inspiratie en kennisdeling. Tijdens conferenties en bijeenkomsten kunnen journalisten ontdekken welke onderzoeken en methodes hun collega's in andere landen hebben toegepast. Dit kan hen op nieuwe ideeën brengen voor hun eigen werk. Een belangrijk aspect is het gebruik van data en bronnen. Wanneer een collega een interessante database of methode heeft gebruikt, kan dat aanleiding zijn om te onderzoeken of iets vergelijkbaars in Nederland mogelijk is. Dit soort kennisdeling helpt journalisten om hun eigen onderzoekspraktijk te verbeteren en nieuwe invalshoeken te verkennen. Ze noemt Dataharvest, een jaarlijkse conferentie in Mechelen gericht op datajournalisten, als een goed voorbeeld van zo'n inspirerende bijeenkomst. Daar komen ook veel Nederlandse journalisten naartoe om ideeën op te doen en samen te brainstormen over onderzoekstechnieken en journalistieke projecten.

Is er meer vraag naar onderzoeksjournalistiek in een klimaat waarin het wantrouwen jegens de media toeneemt?

Margo Smit merkt op dat er zeker behoefte is aan onderzoeksjournalistiek vanuit het publiek. Mensen geven aan dit soort diepgravende verhalen belangrijk te vinden, maar dat betekent niet altijd dat ze deze ook daadwerkelijk bekijken of beluisteren. Programma's die zich

specifiek richten op onderzoeksjournalistiek behoren niet per se tot de best bekeken of beluisterde, maar de verhalen die ze brengen worden vaak opgepikt en breder verspreid, waardoor ze toch de nodige impact hebben. Een voordeel van onderzoeksjournalistiek is dat journalisten in dit vakgebied gewend zijn om hun bronnen en methodes zorgvuldig te documenteren. In tegenstelling tot nieuwsredacties, die vaak onder grote tijdsdruk werken, nemen onderzoeksjournalisten de tijd om hun werkwijze gedetailleerd uit te werken. Dit maakt het makkelijker om klachten te behandelen en te onderzoeken, omdat onderzoeksredacties doorgaans bereid zijn transparantie te bieden over hoe ze tot hun bevindingen zijn gekomen. Dat draagt bij aan de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van deze vorm van journalistiek.

Welke drempels tot samenwerking bestaan er?

In de onderzoeksjournalistiek is het cruciaal dat journalisten volledig kunnen vertrouwen op de kwaliteit van elkaars onderzoek, en als ze elkaar niet kennen, is dat vertrouwen niet vanzelfsprekend. Margo Smit noemt als positief voorbeeld het lopende project over spionageschepen, waarin Nederlandse en Vlaamse journalisten elkaar inmiddels zo goed kennen dat ze blind op elkaars onderzoek kunnen vertrouwen. Dat niveau van samenwerking komt echter niet vanzelf; het vereist tijd en herhaalde samenwerking om zo'n relatie op te bouwen.

Voor veel journalisten is dit een barrière. Ze weten niet hoe ze de kwaliteit van een onbekende collega moeten inschatten en aarzelen daardoor om samen te werken. Zelfs als ze openstaan voor nieuwe samenwerkingen, blijft het lastig, omdat onderzoeksjournalistiek vaak gepaard gaat met schaarse middelen. Als redacties geld en tijd investeren, doen ze dat liever in iets waarvan ze zeker weten dat het kwaliteitsvol is. Daardoor is het voor nieuwe, minder bekende journalisten moeilijk om in dit circuit binnen te komen.

Hoe kunnen we die drempels wegnemen?

Margo Smit benadrukt dat organisaties zoals het ICIJ (International Consortium of Investigative Journalists) functioneren als een kwaliteitsgarantie binnen de onderzoeksjournalistiek. Deelnemende journalisten en media weten dat het onderzoek binnen zo'n netwerk aan hoge standaarden voldoet. Initiatieven zoals het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten of Journalismfund werken op een vergelijkbare manier. Als een journalist een beurs ontvangt van zo'n fonds, is dat bijna een keurmerk voor de kwaliteit van het werk. Deze fondsen beoordelen immers de aanvragen streng en selecteren alleen projecten met journalistieke waarde en degelijke methodologie.

Volgens Smit zou een soortgelijke aanpak ook voor samenwerkingen tussen Nederlandse en Vlaamse journalisten kunnen werken. Een platform zoals deBuren zou een rol kunnen spelen als een bemiddelaar of 'broker' in contacten, waardoor het een soort kwaliteitskeurmerk wordt. Wanneer journalisten elkaar via zo'n platform ontmoeten, weten ze dat er een bepaalde standaard gewaarborgd is. Ze merkt op dat bepaalde journalistieke netwerken, zoals de VVOJ of conferenties als Dataharvest, al een vergelijkbare functie hebben. Journalisten die elkaar daar treffen, delen vaak eenzelfde professionele mindset en werkhethiek. Dit zou verder uitgebouwd kunnen worden om samenwerking en vertrouwen tussen journalisten uit Vlaanderen en Nederland te stimuleren.

In hoeverre lukt het om Vlamingen te betrekken bij onderzoeksjournalistieke activiteiten in Nederland?

Toen Margo Smit tussen 2009 en 2015 directeur van de VVOJ was, zag ze dat Vlaamse journalisten wel naar congressen in Vlaanderen kwamen, maar dat het veel lastiger was om hen naar Nederland te krijgen. Vaak moesten ze persoonlijk worden uitgenodigd en aangespoord met argumenten als: “We willen je erbij hebben, want je hebt iets gedaan waar je collega’s – ook in Nederland – van kunnen leren.” Sommige redacties waren hier actiever in dan andere. De Tijd, bijvoorbeeld, had in het verleden een redacteur die bestuurslid was bij de VVOJ, wat betekende dat er een directe link was en de redactie makkelijker over de grens ging. Maar in veel gevallen bleef het een uitdaging om Vlaamse journalisten te overtuigen om een Nederlandse conferentie bij te wonen. Nederlandse journalisten gingen vaak uit eigen initiatief naar conferenties en zijn gewend om zelf een deel van hun tijd en geld op te offeren en hun hoofdredactie te overtuigen om hen te laten gaan.

Welke rol zou deBuren kunnen spelen?

Margo Smit benadrukt het belang van een platform dat fungeert als verbindende schakel in de journalistieke wereld. DeBuren kan een cruciale rol spelen in het samenbrengen van journalisten en het faciliteren van ontmoetingen. Daarnaast zou deBuren niet alleen journalisten kunnen samenbrengen, maar hen ook actief begeleiden en ondersteunen bij hun ontwikkeling. Dit kan door hen mee te nemen in talentontwikkelingstrajecten. Een voordeel van een onafhankelijke organisatie die dit doet, is dat zij boven de concurrentie tussen redacties kan uitstijgen. Waar individuele media vaak terughoudend zijn in het delen van kennis met directe concurrenten, kan een neutraal platform juist die samenwerking stimuleren. Het biedt een veilige plek waar journalisten, en met name freelancers, zich thuis kunnen voelen en kunnen leren van elkaar. Margo Smit ziet ook mogelijkheden in samenwerkingen met journalistieke opleidingen, die bijvoorbeeld locaties of docenten kunnen bieden voor extra scholingstrajecten. Zo hoeft niet alles vanaf de grond te worden opgebouwd en gefinancierd, maar kan bestaande infrastructuur worden benut. Platforms zoals Journalism Fund en Dataharvest kunnen hierin een verbindende factor zijn, een soort ‘lijm’ die het journalistieke landschap steviger aan elkaar knoopt.

Tegelijkertijd erkent Margo Smit dat grensoverstijgende samenwerking een uitdaging blijft. De vraag is of zulke verbindingen überhaupt te institutionaliseren zijn, of dat ze beter kunnen ontstaan vanuit kleinere groepen met gedeelde interesses of behoeften, zoals jonge journalisten of freelancers met een specifieke expertise. Vooral in de onderzoeksjournalistiek ziet Margo een extra uitdaging: onderzoeksjournalisten zijn van nature vaak individualisten. Ze graven zich diep in in hun eigen dossiers en voelen zich daar comfortabel bij. Toch gelooft ze dat er behoefte is aan verbinding en ondersteuning, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Daarom is het belangrijk om de voordelen van grensoverstijgende samenwerking en de best practices die daaruit voortkomen, zichtbaar te maken, bijvoorbeeld via een nieuwsbrief waarin best practices worden gedeeld. Verder wijst ze erop dat het mogelijk is om technische tools, zoals tools om data te scrapen, met elkaar te delen. Ze haalt aan dat de VVOJ in het verleden heeft geprobeerd een forum te bouwen voor het uitwisselen van dit soort informatie, maar dat dit niet goed van de grond is gekomen. Dit soort uitwisseling kan ook via fysieke bijeenkomsten en lunchwebinars worden gedeeld. Op al deze vlakken kan deBuren een rol spelen.

Over Luc Van Bakel: Luc Van Bakel is Coördinator/Eindredacteur van nws check bij VRT NWS en van Het Uur van de Waarheid op Radio1. Zijn ploeg werkt onder meer rond desinformatie, factchecking en onderzoeksjournalistiek voor radio, televisie en online. Hij werkt ruim 20 jaar als journalist, schreef voor verschillende kranten en tijdschriften en werkt sinds 2015 als journalist voor VRT. Hij was nieuwsverantwoordelijke en nieuwslezer bij Radio 2 Antwerpen, leidde de redactie van Radio 2 Vlaams-Brabant en Brussel en maakte en begeleidde verschillende radioreeksen en podcasts. In 2022 stond hij aan de wieg van het radioprogramma en podcast rond desinformatie Het uur van de Waarheid op Radio1 en VRTMAX.

Over nws check en van Het Uur van de Waarheid: VRT NWS voert sinds 2020 factchecks uit waarin beweringen op hun juistheid gecontroleerd worden. De journalisten proberen aan de hand van bronnenonderzoek na te gaan of een claim of bewerking, die in de publieke ruimte circuleert, feitelijk klopt. Daarbij proberen ze telkens aan te geven of en in welke mate een claim accuraat is. Dat doen we zo transparant mogelijk door de belangrijkste geraadpleegde bronnen (wetenschappelijke studies, interviews, nieuwsberichten...) te vermelden en ter beschikking te stellen van de lezer. Ze proberen in de mate van het mogelijke contact op te nemen met de afzender van de claim of bewerking om informatie op te vragen. Ze gebruiken verschillende OSINT-technieken (Open Source Intelligence) om de echtheid van foto's of video's te controleren. VRT NWS werkt volgens de Code of Principles opgesteld door het International Fact-Checking Network (IFCN). Daarnaast volgen ze de richtlijnen rond transparantie opgesteld door het European Fact-Checking Standards Network (EFCSN). De checks zijn met het 'nws check'-label te vinden op de website, radio, televisie en socials van VRT. De checkredactie brengt ook onderzoeksverhalen, analyses en duidingsstukken over het ruimere thema 'desinformatie'.

Het Uur van de Waarheid is een podcast en radioprogramma, waarin Dennis van den Buijs in de wereld van nepnieuws en online bedrog duikt, samen met factcheckers, experts en luisteraars.

In hoeverre werkt de VRT op vlak van onderzoeksjournalistiek samen met Nederland?

Luc Van Bakel geeft aan dat er regelmatig wordt samengewerkt met Nederlandse partijen op het gebied van onderzoeksjournalistiek. Binnen zijn eigen ploeg, met name op het vlak van desinformatie, komt samenwerking met Nederlandse collega's vaak voor. Naast de publieke omroep werkt VRT ook samen met andere Nederlandse organisaties, zoals het Algemeen Dagblad, de factcheckers van de Universiteit Leiden en Beeld en Geluid. Deze samenwerkingen zijn deels structureel en deels afhankelijk van de specifieke case. Sommige samenwerkingen begonnen als eenmalige projecten, maar groeiden gaandeweg uit tot meer vaste verbanden.

Daarnaast is VRT betrokken bij BENEDMO. Dit netwerk draagt bij aan kennisdeling en gezamenlijke journalistieke projecten tussen beide landen. BENEDMO heeft als doel de verspreiding van desinformatie in Vlaanderen en Nederland te voorkomen en tegen te gaan. Dit initiatief is onderdeel van een Europees netwerk (EDMO) waarin alle Europese landen samenwerken rond desinformatie. De Vlaams-Nederlandse BENEDMO-hub bestaat uit een

kern van negen consortiumpartners, vier associate partners en een kennisnetwerk van desinformatie-experts afkomstig uit verschillende disciplines.

Waar wordt er rond samengewerkt?

Bij samenwerkingen tussen Vlaamse en Nederlandse media moet er altijd een gemeenschappelijke link in het verhaal zijn. Het onderwerp moet relevant en herkenbaar zijn voor zowel een Nederlands als een Vlaams publiek. Binnen het vakgebied van Luc Van Bakel, dat zich richt op desinformatie, spelen dezelfde misleidende narratieven en dezelfde actoren een rol in beide landen, wat de samenwerking vergemakkelijkt.

Ook andere onderzoeksjournalistieke teams binnen VRT werken regelmatig samen met Nederlandse media, zij het op minder structurele basis. Zo werkt Pano, dat langere tv-documentaires maakt, af en toe samen met Zembla, de onderzoeksrubriek van de Nederlandse publieke omroep. In dergelijke samenwerkingen kan het echter uitdagender zijn om tot gedeelde producties te komen, aangezien ze vaak nationale wetten en systemen tegen het licht houden, en die kunnen per land sterk verschillen. Voor onderwerpen zoals het stikstofprobleem bestaan er bijvoorbeeld duidelijke parallellen tussen Nederland en Vlaanderen, maar de regelgeving en aanpak kunnen uiteenlopen. Dit maakt gezamenlijke onderzoeksjournalistiek soms complexer. Bij thema's als desinformatie of hybride oorlogsvoering zijn die barrières minder aanwezig, waardoor samenwerking op dat vlak gemakkelijker verloopt.

Wat er wordt uitgewisseld verschilt per samenwerking. Soms gaat het om informatie-uitwisseling, maar in andere gevallen gaat het om radical sharing, waarbij er ook materiaal (zoals beeldmateriaal) gedeeld wordt.

Hoe leren samenwerkingspartners elkaar kennen?

De Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) speelt een belangrijke rol in het samenbrengen van Vlaamse en Nederlandse journalisten. De VVOJ-conferentie en Dataharvest in Mechelen zijn de enige momenten waarop journalisten uit beide landen echt samenkomen. Zodra de eerste contacten zijn gelegd, wordt het gemakkelijker om verder af te spreken en projecten samen uit te werken.

Daarnaast speelt Europese steun een rol in het stimuleren van grensoverstijgende samenwerkingen. Projecten zoals het Europese initiatief BENEDMO brengen journalisten uit verschillende landen samen en zorgen via subsidies voor concrete samenwerkingsverbanden. Wat betreft de verschillen tussen de VVOJ-conferentie en Dataharvest, merkt Van Bakel op dat Dataharvest internationaler is en sterker gericht op datajournalistiek en OSINT (open source intelligence). Beide conferenties zetten echter in op ontmoeting en kennisuitwisseling. Dit gebeurt deels via formele sessies, zoals breakout rooms waar journalisten hun methodologieën en verhalen presenteren, maar ook via informele netwerkmomenten. Het sociale aspect, zoals samen iets gaan drinken, speelt hierin een belangrijke rol.

Hoe bereid zijn Vlaamse onderzoeksjournalisten om naar conferenties in Nederland te gaan?

Tijdens de VVOJ-conferentie zie je dat Nederland veel meer onderzoeksjournalisten telt dan Vlaanderen. Een verklaring is dat er natuurlijk ook meer Nederlanders in het algemeen zijn,

maar er zijn ook meer middelen in Nederland voor deze tak van journalistiek. Binnen de VRT worden jaarlijks tien medewerkers ondersteund om naar de VVOJ-conferentie te gaan, maar wie daarbuiten valt, moet zelf de kosten dragen. Dat is relatief duur, met reis en verblijf erbij.

Welk opleidingsaanbod bestaat er in Vlaanderen voor onderzoeksjournalisten? Biedt de VRT intern opleiding aan?

Wat betreft de opleiding van onderzoeksjournalisten binnen de VRT, bestaat er geen vast uitgestippeld traject. Journalisten leren in de praktijk, binnen de ploeg waarin ze werken. Wel krijgen journalisten de kans om technieken bij te schaven via conferenties en trainingen, maar er is geen officieel programma dat specifiek opleidt tot onderzoeksjournalist binnen de organisatie. Binnen de VRT worden interne workshops georganiseerd waarin medewerkers met expertise opleidingen verzorgen voor hun collega's. Dit gebeurt tijdens opleidingsweken waarin diverse workshops worden aangeboden, waaronder onderwerpen die relevant zijn voor onderzoeksjournalisten, al zijn deze niet exclusief daarop gericht. Onderzoeksjournalistiek is in essentie gewoon journalistiek: hoewel onderzoeksjournalisten vaak meer tijd krijgen en specifieke technieken hanteren, blijven de fundamentele journalistieke methodologieën dezelfde. Toch zijn er vaardigheden zoals data-analyse en het indienen van Wob-verzoeken die specifiek nuttig zijn binnen de onderzoeksjournalistiek en die binnen deze opleidingsinitiatieven aan bod kunnen komen.

Alles wat met OSINT (open source intelligence) en data te maken heeft, is een kwestie van leren op conferenties en thuis oefenen, want daar is in Vlaanderen weinig formeel aanbod voor, zoals dat er in Nederland wel is via onder meer traineeships.

Bestaan er in Vlaanderen netwerken van onderzoeksjournalisten?

Er is geen formeel netwerk waar Vlaamse onderzoeksjournalisten elkaar kunnen ontmoeten. De onderzoeksjournalistieke wereld in Vlaanderen is klein en de meeste journalisten kennen elkaar wel. Samenwerkingen tussen verschillende mediaorganisaties ontstaan eerder op een losse en informele manier. Bijvoorbeeld, een journalist van Knack kan samen met iemand van VRT of De Tijd aan een specifiek verhaal werken, maar dergelijke samenwerkingen worden meestal ad hoc opgezet en vervolgens goedgekeurd door een eindredacteur of hoofdredacteur. Er is echter geen structureel platform voor dergelijke initiatieven.

Op de vraag of er behoefte is aan een informeel netwerk, merkt Van Bakel op dat dit sterk afhangt van iemand die zo'n initiatief wil trekken en daar tijd en energie in wil steken. De VVOJ organiseert wel af en toe iets in België, en Van Bakel ziet eerder een kans in het versterken van dat Belgische luik binnen de bestaande organisatie dan in het opzetten van een volledig nieuw netwerk. Daarnaast wijst hij op de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ), die met de VVJ Academy een stap in de goede richting zet door meer opleidingen aan te bieden. Dit zou in de toekomst mogelijk verdere kansen kunnen bieden voor Vlaamse onderzoeksjournalisten om elkaar te vinden en samen te werken.

Kennen onderzoeksjournalisten Vlaams-Nederlandse thema's voldoende?

Van Bakel vermoedt dat hier niet dat heel actief over wordt nagedacht. Toch zijn er bepaalde thema's waarbij samenwerking al vlot verloopt, zoals desinformatie en hybride oorlogsvoering. Dit zijn onderwerpen die zich goed lenen voor grensoverstijgend onderzoek. Voor andere journalistieke onderwerpen ligt samenwerking soms lastiger. De verschillen in

rechtssystemen en overheden tussen België en Nederland kunnen een obstakel vormen. Zeker in België, waar regelgeving vaak complex is, kan dit een extra uitdaging zijn bij internationale samenwerkingen. Bij klimaatdossiers speelt bijvoorbeeld vaak regionale wetgeving een rol, wat grensoverstijgend onderzoek bemoeilijkt.

Toch ziet Van Bakel kansen voor samenwerking op specifieke thema's. Mensensmokkel is een onderwerp waarbij Belgisch-Nederlandse verhalen regelmatig opduiken. Dit zou een kans kunnen zijn voor verdere gezamenlijke onderzoeksprojecten. Het blijft echter noodzakelijk om actief op zoek te gaan naar de raakpunten in een verhaal die samenwerking mogelijk maken.

Waar zou deBuren iets kunnen toevoegen?

Kennisuitwisseling is cruciaal voor onderzoeksjournalisten. Het delen van kennis over methodologieën en onderzoekstechnieken zou dan ook een belangrijke meerwaarde kunnen zijn voor onderzoeksjournalisten. Journalistieke methoden en technieken evolueren razendsnel, en verhalen krijgen steeds vaker een internationale dimensie. Tegelijkertijd is er soms te weinig aandacht voor regionale verhalen.

Je moet geen samenwerking gaan zoeken om een samenwerking te hebben, want meestal levert dat niet het beste verhaal op. Samenwerking is ook niet altijd nodig: inspiratie opdoen uit buitenlandse onderzoeksjournalistiek kan evengoed bijzonder waardevol zijn. Van Bakel haalt het onderzoek naar de Tata-staalfabriek in Nederland aan als een voorbeeld van sterke regiojournalistiek die ook onderzoeksjournalistieke elementen bevat. Hij benadrukt dat het uitwisselen van werkwijzen net zo belangrijk kan zijn als directe samenwerking. Hierin speelt de VVOJ een grote rol, maar verder zijn er weinig gestructureerde mogelijkheden voor Vlaamse journalisten om inspiratie op te doen uit het Nederlandse medialandschap. Van Bakel merkt op dat Vlaamse journalisten over het algemeen weinig weten over het Nederlandse mediasysteem. Dit gebrek aan kennis kan een gemiste kans zijn voor nieuwe inzichten en samenwerkingen. Daar ligt een lacune. Daarnaast is er in Vlaanderen gebrek aan structurele opleiding voor onderzoeksjournalisten. Ook zijn financiën meestal een drempel – want de wil om meer onderzoeksjournalistiek te maken is er wel.

Over Geesje van Haren: Geesje van Haren is adjunct-hoofdredacteur van The Investigative Desk. Ze runt al meer dan 20 jaar haar eigen mediaorganisatie VersPers, waar ze talloze journalistieke producties en journalistieke evenementen geproduceerd heeft. Samen met Sanne Terlingen is Geesje van Haren initiatiefnemer van het project Lost in Europe, een groeiend team van 28 Europese onderzoeksjournalisten die de verhalen onderzoeken en onthullen van migrantenkinderen die vermist zijn na aankomst in Europa. Ze is eveneens oprichter van de particuliere school voor onderzoeksjournalistiek Open Eyes in Amsterdam.

Over Marcel Metze: Marcel Metze werkt sinds 1980 als journalist. In 1990 begon hij onderzoek te doen naar grote bedrijven en de grote overheid. Tussen 2011 en 2015 leidde Metze een onderzoekslab voor jonge onderzoeksjournalisten. In 2014 stichtte hij De Onderzoeksredactie, een non-profit organisatie voor onderzoeksjournalistiek, later voortgezet als Platform Investico. In maart 2017 stichtte hij de Onderzoeksredactie Tabak, die in januari 2019 opging in de nieuwe non-profit The Investigative Desk. Metze is hiervan de bestuurder en de hoofdredacteur. Metze is lid van het International Consortium van Investigative Journalists (ICIJ).

Over The Investigative Desk: The Investigative Desk is een groep gespecialiseerde onderzoeksjournalisten, die zich richten op de onderwerpen chemicaliën, defensie & veiligheid, energie & klimaat, financiële zaken, juridische kwesties, voeding & landbouw, farmacie & gezondheid, en de tabaksindustrie. The Investigative Desk wil journalistiek onderzoeken hoe de macht in het (grote) bedrijfsleven, overheden en andere instituties functioneert, en hierover grondige verhalen produceren, om daarmee het publieke debat te stimuleren en – indien mogelijk – de aanzet te geven voor het hervormen van onrechtvaardige en illegale praktijken en andere misstanden. Het Onderzoekslab van The Investigative Desk is een leer-werktraject van vier tot zes maanden, waarin deelnemers in een team aan de slag gaan met een journalistiek onderzoek, onder deskundige begeleiding van redacteurs van The Investigative Desk. Het Lab is een intensieve parttime opleiding (minimaal twee dagen per week, waarvan één vaste redactiedag) zodat deelnemers tijd overhouden om hun eigen praktijk draaiende te houden. Ook startte The Investigative Desk in samenwerking met de rechtbank Rotterdam een basistraining juridische journalistiek.

Werkt The Investigative Desk samen met Vlaanderen?

Marcel Metze geeft aan de Investigative Desk momenteel werkt aan een onderzoeksproject waarbij een Vlaamse partner betrokken is. Voor dit project is een aanvraag ingediend bij het Fonds Pascal Decroos, die onlangs is verstuurd. Daarnaast loopt er een tweede project als onderdeel van het Investigative Teaching Lab, waarin zowel een Duitse als een Vlaamse partner worden gezocht. Zodra een Vlaamse partner is gevonden, zou een aanvullende financieringsaanvraag mogelijk zijn. Een deel van de financiering komt al vanuit Journalism Fund, maar verdere ondersteuning wordt nog onderzocht.

Eerdere projecten tonen aan dat dergelijke samenwerkingen succesvol kunnen zijn. Een van de eerste grote onderzoeksprojecten van Investigative Desk richtte zich op PFAS-vervuiling, specifiek rond de 3M-fabriek bij Antwerpen. Dit onderwerp had een duidelijke Nederlandse component, met vervuiling in de Westerschelde, waardoor het project financiering ontving van zowel het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten als het Fonds Pascal Decroos. Later werd dit onderzoek opgeschaald naar Europees niveau, met extra samenwerkingspartners en

financiering via Journalism Fund en IJ4EU-subsidies. Dit project groeide uit tot een grootschalig, breed ondersteund onderzoek.

Dit laat zien hoe waardevol het is om een onderzoek te laten groeien van lokaal en regionaal naar internationaal en uiteindelijk Europees niveau. Deze methode wordt door Investigative Desk systematisch toegepast; internationale samenwerking is een van hun speerpunten. Vaak starten projecten op nationaal niveau in Nederland, waarna ze verder worden uitgebreid naar Europees niveau. De Vlaamse stap wordt echter soms overgeslagen – daar liggen nog kansen die nu onderbenut blijven.

Geesje van Haren vertelt dat de reden dat die Vlaamse stap bij Investigative Desk soms wordt overgeslagen, het gebrek aan een Belgische mediapartner is. Er wordt veel samengewerkt met verschillende landen, maar daar zit nog geen structurele Belgische partner tussen. Inhoudelijk zijn er een heleboel onderzoeksgebieden waar Investigative Desk mee bezig is, die zowel in Nederland als in België spelen – daar ligt het zeker niet aan.

Investigative Desk heeft verschillende pogingen ondernomen om samen te werken met andere media, zoals Knack en Apache. Er werd meerdere keren gepubliceerd met Knack en er werd ook contact gelegd met Apache, maar deze samenwerkingen leidden niet tot concrete projecten. Ondanks het aanwezige journalistieke raakvlak en goede gesprekken, ontbrak het aan voldoende initiatief van beide kanten om de samenwerking verder te ontwikkelen. Vooral in het geval van Apache was er geen wederzijds initiatief om echt tot gezamenlijke projecten te komen.

Toch erkent Investigative Desk dat er veel grensoverstijgende thema's zijn die samenwerking zouden kunnen stimuleren. Een voorbeeld hiervan is het onderwerp van diepzeemijnbouw, waar zowel Belgische als Nederlandse bedrijven nauw bij betrokken zijn. Terwijl er in België al veel over dit onderwerp werd geschreven, was er in Nederland relatief weinig bekend. Dat is een gemiste kans, waarbij zowel Belgische als Nederlandse journalisten eerder hadden kunnen samenwerken om het onderwerp grondiger te onderzoeken. Bij hun eigen onderzoek konden de Nederlandse journalisten wel profiteren van het werk dat al in België was gedaan, maar het had waarde gehad om eerder samen te werken om zo het verhaal verder uit te diepen. Het lijkt erop dat het in beide landen niet vanzelfsprekend is om grensoverstijgende samenwerkingen actief op te zoeken. Er ligt veel potentieel voor winst als er meer samenwerking plaatsvindt bij dergelijke onderwerpen, zegt Metze.

Geesje van Haren vertelt over haar project *Lost in Europe*; daar is er een heel andere ervaring met internationale samenwerking. Dit project, dat onderzoek doet naar vluchtelingen die in Europa van de radar verdwijnen, werkt al jarenlang intensief samen met VRT, De Standaard en Knack, Vlaamse media die normaal gesproken niet met elkaar samenwerken. Door het *Lost in Europe*-project hebben deze mediapartners al zeven jaar een succesvolle samenwerking opgebouwd, die begon met een subsidie van de Vlaams-Nederlandse Journalistenbeurs. Deze subsidie, ter waarde van €8.000, werd toegekend bij de opstart van *Lost in Europe*, en daarmee werd het project mogelijk gemaakt.

Met deze initiële steun heeft het project twee jonge journalisten, een Belgische en een Nederlandse trainee, kunnen inzetten als researchers, die ruim een jaar lang werkten aan kleinere nieuwsitems die voortkwamen uit grotere onderzoeksjournalistieke projecten die werden uitgevoerd door Knack, ARGOS, VRT en De Standaard. Die nieuwsitems werden allemaal geplaatst op Small Stream Media, de eigen website van het project. Deze

journalisten lazen daarnaast rapporten, bijvoorbeeld over Vietnamese mensenhandel in nagelsalons, en schreven hier samenvattingen van. Hun samenvattingen werden gedeeld met de onderzoeksjournalisten die werkten aan het grotere onderzoek naar de Vietnamese mensenhandel. Door deze samenwerking konden de trainees niet alleen hun kennis vergroten, maar voedden zij ook de journalisten die het onderzoek verder uitvoerden. Ook wisselden de Belgische en Nederlandse trainee continu kennis met elkaar uit. De verschillende onderdelen van het onderzoek kwamen op een efficiënte manier samen en versterkten elkaar.

Dankzij deze samenwerking en vervolgfianciering vanuit zowel Vlaanderen als Nederland, werd het project niet alleen mogelijk, maar konden er ook nieuwe thema's geclaimd worden en veel artikels gepubliceerd worden. Wat begon als een relatief klein project, is inmiddels uitgegroeid tot een samenwerking die veertien landen beslaat. Het begon echter als Vlaams-Nederlands project met een beperkte steun – daarmee is het een voorbeeld voor toekomstige projecten: het laat zien hoe een eerste samenwerking uitgebouwd kan worden tot internationaal project.

Hoe slaagde Lost in Europe erin om deze samenwerking op te zetten?

De succesvolle samenwerking van Lost in Europe is voornamelijk te danken aan de Vlaamse onderzoeksjournalist Kristof Clerix, die een centrale rol speelt in meerdere internationale samenwerkingen. Hij is actief binnen ICIJ en het OCCRP (Organized Crime and Corruption Reporting Project). Dankzij hem werden journalisten van De Standaard en VRT betrokken bij Lost in Europe. Het succes van zulke projecten is vaak afhankelijk van enkele sleutelpersonen die begrijpen hoe samenwerking werkt en die in staat zijn om dit te organiseren. Bovendien worden er door Lost in Europe teambuildingactiviteiten georganiseerd om de samenwerking verder te versterken, zoals een intensieve tweedaagse in Londen, waar het team werd getraind in verslaggeving, het omgaan met trauma, en het werken met gevoelige onderwerpen.

De journalisten leren elkaar niet alleen kennen op die trainingen, maar ook op evenementen zoals VVOJ-bijeenkomsten en andere internationale journalistieke congressen. Door deze gezamenlijke ervaringen ontstaat een hechtere samenwerking, wat het project ten goede komt.

De trainees die zeven jaar geleden begonnen, zijn inmiddels doorgesloegen naar andere carrières, maar de huidige trainees blijven betrokken bij het project en hebben zich verder ontwikkeld. Het langdurige succes van het project wordt mede mogelijk gemaakt door de nauwe samenwerking en het investeren in de toekomstige carrière van jongere journalisten.

Wat zou deBuren kunnen doen?

Geesje van Haren ziet wel iets in het aanbieden van traineeships die specifiek gericht zijn op Vlaams-Nederlandse samenwerking. Ze stelt voor om jonge journalisten mee te nemen in de onderzoeken die zij uitvoeren met zowel Investigative Desk als Lost in Europe. Het idee is om hen op te leiden en hen de mogelijkheid te geven om te leren van de onderzoekspraktijken die in deze initiatieven centraal staan.

Een voorbeeld dat ze aanhaalt is een onderzoek met Investigative Desk over de verduurzaming van de haven van Rotterdam. Dit zou naar Vlaanderen kunnen worden uitgebouwd. Geesje vindt het essentieel om jonge journalisten de kans te geven om langere tijd mee te lopen met dit soort onderzoeken. Het zou volgens haar een groot voordeel zijn als er voldoende ondersteuning en stimulansen worden gevonden om dit soort samenwerking te

realiseren, wat uiteindelijk zou bijdragen aan de kwaliteit en impact van de onderzoeksjournalistiek in beide landen.

Marcel Metze beaamt dat traineeships een belangrijke bijdrage leveren aan de ondersteuning van onderzoeksjournalistieke projecten, maar het is niet de enige manier om samenwerking te stimuleren. Hij stelt voor om verder te kijken naar hoe de verbinding tussen journalisten uit verschillende landen versterkt kan worden, door bijvoorbeeld gesprekken op gang te brengen over gezamenlijke thema's die relevant zijn voor beide landen. Metze noemt thema's als de Brabantlijn en de diepzeemijnbouw waarbij Nederlandse en Belgische journalisten samen zouden kunnen werken, gezien de bedrijven die in beide landen actief zijn. Hij benadrukt dat het belangrijk is om na te denken over gezamenlijke projecten en hoe die verder opgepakt kunnen worden. Daarnaast ziet hij mogelijkheden in het uitwisselen van ideeën over de financiering van onderzoeksjournalistieke projecten, wat vaak een uitdaging is. Het organiseren van bijeenkomsten over financiering zou volgens hem een nuttige manier kunnen zijn om journalisten te helpen bij het vinden van de juiste middelen voor hun werk.

Geesje van Haren benadrukt dat het stimuleren van samenwerking niet alleen gaat om het vinden van Vlaamse en Nederlandse journalisten die met elkaar kunnen werken, maar vooral ook om het coördineren van deze initiatieven. Zodra journalisten elkaar gevonden hebben en willen samenwerken, is er ondersteuning en stimulans nodig om de samenwerking duurzaam te maken. Bij Lost in Europe neemt Geesje het organisatorische werk op zich, zodat Kristof Clerix zich kan concentreren op zijn journalistieke werk zonder belast te worden met administratie of coördinatie-taken. Dit om te voorkomen dat hij overbelast raakt. Geesje wijst erop dat coördinatie een cruciaal aspect is, vooral als het gaat om fondsenwerving en het aanboren van subsidieregelingen voor internationale projecten.

Coördinatoren in dergelijke samenwerkingen worden vaak onderschat – overhead mag ook niet altijd worden ingediend bij beursaanvragen, terwijl die rol juist essentieel is om ervoor te zorgen dat journalisten op koers blijven. Ze merkt op dat er bij zowel Investigative Desk als Lost in Europe coördinatoren zijn die deze taak vervullen en die ondersteund moeten worden om de effectiviteit van de samenwerking te waarborgen. Het opleiden van dit soort profielen, bijvoorbeeld in een talententraject zou ook een goede aanvulling zijn op het bestaande aanbod.

In eerdere gesprekken kwam het idee aan bod om content creators onderzoeksjournalistieke skills bij te brengen.

Er bestaat een spanningsveld tussen de behoefte aan snelle informatievoorziening en de tijd die onderzoeksjournalistiek vereist. Onderzoeksjournalistiek vraagt namelijk om geduld en tijd om de juiste informatie te verifiëren en een goed verhaal te brengen. Als men probeert sneller te zijn dan platforms zoals TikTok, wordt het moeilijk om diepgaande onderzoeken te doen. In dit digitale tijdperk, waar informatie en desinformatie vaak onmiddellijk de ronde doen, wordt het een uitdaging voor journalisten om maanden later met de waarheid te komen. Het is essentieel om klassieke onderzoeksjournalistiek te blijven ondersteunen, benadrukt Geesje. Haar zorg is dat, in tijden van polariserende informatievoorziening, er te veel nadruk wordt gelegd op snelle berichten die de diepgang van onderzoek ondermijnen.

Marcel Metze is er het ermee eens dat onderzoeksjournalistiek en content creation niet met elkaar verward mogen worden. Hij ziet echter ook interessante kansen bij content creators en hun bereik. Je zou kunnen onderzoeken hoe snelle kanalen zoals TikTok of andere sociale

media kunnen worden gebruikt om onderzoeksresultaten van onderzoeksjournalisten te verspreiden naar jongere doelgroepen. In plaats van deze platforms als informatiebron te zien, zou het beter zijn om ze als gebruikers van onderzoeksresultaten te beschouwen. Je zou jongere onderzoeksjournalisten in kunnen schakelen die zowel de traditionele onderzoeksjournalistiek als de moderne media goed kennen en begrijpen hoe ze informatie kunnen marketen op een manier die interessant is voor jongere doelgroepen.

Hier blijft het probleem spelen dat Geesje benoemde: er is een tijdsverschil tussen snelle journalistiek en onderzoeksjournalistiek. Terwijl de eerste vaak speculatief is en snel opkomt en weer verdwijnt, duurt het voor onderzoeksjournalisten weken of zelfs maanden om de feiten te achterhalen en te verifiëren. Het probleem is dat de snelle journalistiek en content creation vaak niet gaan over feiten, maar over meningen en speculaties, wat zorgt voor een oppervlakkige vluchtige nieuwsvoorziening. Wanneer de feiten uiteindelijk duidelijk zijn en er onderzoeksresultaten beschikbaar komen, zijn deze moeilijker weer terug te brengen in de nieuwsstromen. Het zou heel nuttig zijn om een manier te vinden om de echte feiten te integreren in die snelle kanalen, zodat de onderzoeksresultaten alsnog hun weg naar het publiek vinden, ondanks de ruis van snelle, speculatieve informatie.

Over Thomas Muntz: Thomas Muntz is hoofdredacteur van Investico en doceert in de jaarlijkse masterclass onderzoeksjournalistiek. Voor Investico schreef hij de afgelopen tien jaar over onder meer energie en klimaat(scepsis), privatisering van het onderwijs en handel in schulden. Voor onderzoek naar robotrechter e-court won hij samen met collega's de Jacques van Veen-prijs 2019.

Over Investico: Investico is een non-profitorganisatie voor onderzoeksjournalistiek en opleider van journalistiek talent. Investico versterkt de democratische rechtsstaat door het voeden van het publieke debat aan de hand van nieuws- en onderzoeksverhalen die inzichtelijk maken hoe besluiten tot stand komen, waar de uitvoering mogelijk ontspoord en hoe de controle functioneert in maatschappelijke kwesties die voor Nederland van belang zijn. Investico publiceert altijd in samenwerking met andere media, om kennis en kosten te delen en zo veel mogelijk mensen te bereiken. Er wordt jaarlijks samengewerkt met meer dan 25 mediapartners, waaronder dagbladen en radio- en tv-programma's, zowel regionaal, nationaal als internationaal. De redacties van deze media werken mee aan de onderzoeken en publiceren de resultaten. Investico leidt jonge onderzoeksjournalisten op met de Masterclass Onderzoeksjournalistiek. Meer dan 5000 Vrienden van Investico steunen de non-profit met kleine en grote donaties.

Werkt Investico samen met Vlaamse media?

Investico werkt regelmatig samen met Vlaamse mediapartners. Wanneer ze dat doen, gebeurt het vaak in verbanden zoals ICIJ en OCCRP. Sinds Kristof Clerix de overstap naar Knack heeft gemaakt, werken ze vooral samen met De Tijd en Knack. Dit is de meest gangbare route voor samenwerkingen, maar af en toe ontstaan er ook kortere projecten.

Een concreet voorbeeld is een onderzoek naar investeringen in de Iraanse telecomsector, waarbij een van de rijkste families van Vlaanderen betrokken bleek te zijn. Lars Bové werd destijds bij het project betrokken, wat resulteerde in een interessante productie. In Nederland werd het artikel in De Groene Amsterdammer gepubliceerd, maar in België haalde het de voorpagina van De Tijd, omdat het in Vlaanderen vanwege de Vlaamse link een groter nieuwsverhaal was.

Een ander voorbeeld is een onderzoek naar malafide dieselhandel in het Vlaams-Nederlandse grensgebied in Limburg. Dit onderzoek werd uitgevoerd in samenwerking met Het Belang van Limburg en hun misdaadredactie. In dergelijke gevallen zoekt Investico bewust aansluiting bij Vlaamse partners.

De werkwijze van Investico is erop gericht om mediapartners vanaf het begin bij een onderzoek te betrekken. Het komt echter zelden voor dat ze bij de start van een project al besluiten dat het een Vlaams-Nederlands onderzoek moet worden. Dit heeft enerzijds te maken met hun missie, die primair gericht is op Nederland. Daarnaast richt hun onderzoeksjournalistiek zich vaak op het openbaar bestuur, en wordt daarbij gefocust op Nederlands bestuur.

Apache leunt waarschijnlijk het dichtst aan bij Investico. Is er al met Apache samengewerkt?

Er wordt momenteel niet samengewerkt met Apache, maar Investico zou dat graag doen als zich een geschikt onderwerp aandient. Tot nu toe is dat er niet van gekomen, mede omdat Investico niet sterk georiënteerd is op Vlaanderen. Als er in Vlaanderen een groot schandaal speelt dat ook Nederland raakt, zoals de 3M-affaire, krijgt Investico dat vaak pas een half jaar later mee. Op dat moment is het te laat om er nog een zinvol onderzoek aan te wijden. Muntz

haalt het eerdergenoemde onderzoek naar investeringen in Iran aan: een gezamenlijke aanpak vanaf het begin heeft toen een sterk verhaal opgeleverd.

Wat is er nodig voor een succesvolle internationale samenwerking?

Bij grote internationale projecten, waarbij zowel Nederlandse als Vlaamse media betrokken zijn, werkt iedereen aan een eigen deel van het onderzoek en wordt er op een vooraf afgesproken datum gezamenlijk gepubliceerd. Bij dit soort samenwerkingen is er vaak een centraal coördinerend punt, dat de deelnemende partijen verbindt. Er is echter weinig ruimte voor verdieping of strategische samenwerking, omdat de inspanning al enorm is om zo'n project goed te coördineren. Investico werkt in Nederland op een soortgelijke manier: ze doen een voorinvestering, zoeken uit of er rond een bepaalde topic relevante data en een verhaal zijn, en betrekken dan mediapartners.

Om een samenwerking te doen slagen, is niet alleen een vroege betrokkenheid en goede coördinatie nodig. Zo stapte Investico uit samenwerkingen met Investigate Europe. De werkwijze van Investigate Europe botste met die van Investico en maakte het moeilijk om een financieel gezonde samenwerking op te zetten. Investigate Europe begint vaak met een grote vergadering van journalisten waar van bovenaf een breed thema gekozen wordt, terwijl Investico juist werkt vanuit een scherpe onderzoeksvraag. Dit verschil in aanpak is niet alleen een organisatorische kwestie, maar heeft ook te maken met journalistieke tradities. Muntz wijst erop dat Nederlandse onderzoeksjournalistiek veel meer op kale feiten dan analyse gericht is. Nederlandse onderzoeksjournalisten werken vanuit concrete afzetpunten: er wordt niet zomaar een probleem geconstateerd, maar gekeken naar wat er beloofd is door een minister of instantie en of die belofte is waargemaakt. Dit maakt internationale samenwerking lastig, omdat een gedeeld afzetpunt moeilijk te vinden is.

Internationale samenwerkingen die wel slagen, draaien vaak om gedeelde datasets – Muntz omschrijft ze als een "doos bonbons" (pralines) waaruit iedere deelnemer zelf een relevant onderzoeksonderwerp kan kiezen. Dat is een methode die ook in Vlaanderen zou kunnen werken. Investico heeft bijvoorbeeld samengewerkt met De Tijd aan een onderzoek naar investeringsfondsen die claimen duurzaam te zijn. Door data uit de Bloomberg Terminal te halen, konden ze controleren waar deze fondsen daadwerkelijk in investeerden en of hun duurzaamheidsclaims klopten. Deze investeringsfondsen zijn actief in meerdere Europese landen en maken overal dezelfde beloftes. Dat maakt internationaal samenwerken gemakkelijker: de belofte van de fondsen vormt dan het gedeelde afzetpunt voor het onderzoek. Binnen een Nederlands-Vlaamse context is zo'n gezamenlijke invalshoek op bestuurlijk niveau moeilijk te vinden, omdat de regeringen hun beleid afzonderlijk en heel verschillend vormgeven. Waar samenwerking wél mogelijk is, is bij onderzoeken naar internationale bedrijven. Investico probeert dat soort thema's vaak te kiezen, maar in de praktijk worden die dan al snel veel groter dan alleen Nederland en Vlaanderen.

Hoe leert Investico Vlaamse redacties kennen?

Thomas Muntz kent de redactie van Apache via bijeenkomsten zoals die van de VVOJ, die waardevol zijn omdat men elkaar daar zowel tijdens inhoudelijke sessies als informele etentjes tegenkomt. Hierdoor zijn de lijnen tussen redacties kort en zou een samenwerking snel opgezet kunnen worden. Muntz merkt op dat de verschillende media in België elkaar steeds vaker iets gunnen. Dit is mede afgedwongen door ICIJ, dat ervoor zorgt dat redacties zoals De Tijd en Knack niet om elkaar heen kunnen. Als beide redacties op hetzelfde moment dezelfde e-mail krijgen van ICIJ over een onderzoek, dan kunnen de hoofdredacties besluiten om niet mee te doen, maar ze kunnen elkaar niet uitsluiten. Dit dwingt tot samenwerking. Knack en De Tijd is ook een logische samenwerking: ze bedienen beiden een ander publiek en benaderen nieuws vanuit andere invalshoeken. In Nederland zijn dit soort samenwerkingen al langer gangbaar. Voor samenwerkingen wordt er ook gekeken naar titels buiten het eigen

mediabedrijf – en het maakt uitgevers weinig uit als freelance journalisten voor meerdere titels werken, ook van andere uitgevers.

Investico leidt ook zelf onderzoeksjournalisten op. Waarom is Investico daarmee gestart?

Volgens Muntz is de aanpak van Investico succesvol omdat zij onderzoeksjournalistiek als iets overdraagbaars beschouwen. Dit betekende een breuk met de traditionele manier van werken. In Nederland, en mogelijk ook in Vlaanderen, werd onderzoeksjournalistiek lange tijd gezien als een taak voor de meest ervaren journalist op de redactie – vaak een witte man die richting zijn pensioen de ruimte kreeg om langere stukken te schrijven. Er was weinig besef van wat onderzoeksjournalistiek werkelijk onderscheidde van een gewoon lang artikel.

Muntz ziet het als zijn missie om uit te dragen dat er wél een fundamenteel verschil is. In het verleden ontbrak dit besef ook op hoofdredactioneel niveau. Onderzoeksjournalistiek werd simpelweg toevertrouwd aan de meest ervaren krachten, zonder dat hoofdredacties zelf de expertise hadden om dat proces goed te begeleiden. De VVOJ speelde een belangrijke rol in de professionalisering van het vak. Jaarlijkse bijeenkomsten brachten journalisten samen om onderzoeksmethoden en strategieën uit te wisselen, iets wat inmiddels wereldwijd is ingeburgerd via organisaties zoals Global Investigative Journalism. Uitwisselen kan ook in deze tak van de journalistiek, want wat onderzoeksjournalistiek uniek maakt, is dat het niet afhankelijk is van exclusieve bronnen, zoals veel andere vormen van journalistiek. In bijvoorbeeld de misdaadjournalistiek draait alles om vertrouwelijke contacten, waardoor het moeilijker is om methodieken te delen. Dat onderzoeksjournalistiek wel overdraagbaar is, betekent dat jonge journalisten hierin kunnen worden opgeleid.

Toen Investico met dit idee begon, ondervonden ze weerstand. Niet in de vorm van actieve tegenwerking, maar wel door scepsis. De heersende opvatting was dat je pas na jarenlange ervaring onderzoeksjournalist kon worden. Sommigen zeiden dat zelfs ronduit. Muntz vond die redenering onzinnig en merkte op dat, als dit waar was, er in Nederland veel meer ervaren onderzoeksjournalisten zouden moeten zijn. In de praktijk zijn het echter gespecialiseerde redacties, programma's of organisaties zoals Investico die dit werk doen. Dit sterkte Investico in de overtuiging dat ze jonge journalisten wél konden opleiden. Ze geloofden erin dat deze journalisten uiteindelijk hun weg zouden vinden in het vakgebied.

Dat onderzoeksjournalistiek overdraagbaar is en dat jonge journalisten hierin kunnen worden opgeleid, biedt niet alleen nieuwe kansen, maar zorgt er ook voor dat een journalistiek ecosysteem op een niet-bedreigende, geleidelijke manier kan groeien en professionaliseren. Investico heeft altijd ingezet op een bredere samenwerking met traditionele media. Het idee was simpel: geef ons een klein beetje geld en vertrouwen, en wij zorgen ervoor dat we kennis opbouwen en uiteindelijk onderzoeken mogelijk maken voor verschillende kranten. Aanvankelijk waren er slechts enkele mediapartners die vertrouwen hadden in dit model. Investico begon samenwerkingen met Trouw, De Groene Amsterdammer en Het Financieel Dagblad. Toen het Financieel Dagblad in interne problemen kwam, haakte die krant al na het eerste jaar af, wat het project onzeker maakte. Maar nu, tien jaar later, heeft Investico al met 38 verschillende media samengewerkt.

Wat zou deBuren kunnen doen?

Muntz ziet deBuren als een instituut dat een brugfunctie zou kunnen vervullen. Bijvoorbeeld door te kijken naar jonge onderzoeksjournalisten die van Dataharvest en IRJ in Mechelen afkomen en hen te helpen een plek te vinden binnen het Vlaamse journalistieke landschap.

Investico werkt vanuit het principe dat individuele journalisten niet individueel moeten pitchen. Het coördineren van onderzoek, samenwerkingen en fondsenwerving vereist namelijk veel tijd en organisatie. Thomas Muntz beschrijft zijn eigen rol als “alle kikkers in

de kruiwagen krijgen” – een voltijdse taak om alle overhead van onderzoeken te doen, snel schakelen en kwaliteit garanderen. Voor een Vlaamse tegenhanger van Investico zou een stapsgewijze aanpak logisch zijn: bijvoorbeeld een driejarenplan met een vast aantal onderzoeken en een uitbreiding van mediapartners. Belangrijk is het doorbreken van het duopolie van grote mediabedrijven in Vlaanderen. Dit kan door aan te tonen dat samenwerking geen bedreiging vormt – niemand zal zijn abonnement bij een DPG-titel opzeggen omdat VRT een onderzoeksstuk uitzendt. Integendeel, het zou de journalistiek als geheel versterken.

Investico zelf draait grotendeels op geefgeld en heeft een jaarbegroting van ongeveer €1,3 mln, grotendeels gefinancierd door filantropische fondsen. Media betalen slechts een klein bedrag voor de onderzoeken – samen ongeveer €80.000 per jaar, afgezien van de onbetaalde inzet van eigen redacteurs.

Toch wordt hiermee een redactie betaald met 8 mensen (inclusief Muntz zelf) in loondienst en bijna 15 freelancers die in variërende mate betrokken zijn bij de organisatie. Overigens wordt daar ook een directie- en fondsenwervingsteam van vier personen (allemaal deeltijd) mee betaald.

De impact van deze aanpak blijkt uit samenwerkingen met bijvoorbeeld de NOS. Zo informeerde Investico de NOS een week voor publicatie over een groot onderzoek naar vernielingen op de Westelijke Jordaanoever, waardoor de NOS besloot een eigen cameraploeg naar het gebied te sturen. Dit soort ‘knock-on effects’ laten zien hoe een klein onderzoeksplatform toch grootschalige journalistieke impact kan hebben. Dit is een belangrijke boodschap voor fondsen en investeerders.

Muntz stelt dat in het huidige medialandschap, waar tijd en middelen schaars zijn, te vaak voor gemakkelijk nieuws wordt gekozen. Onderzoeksjournalistiek wordt daardoor ondergewaardeerd. Toch kan een relatief kleine investering in een project als Investico een groot verschil maken, omdat het media ontzorgt en onderzoek toegankelijker maakt.

Een Vlaamse variant van Investico zou idealiter ondersteund moeten worden door fondsen zoals Porticus (filantropische organisatie die in Vlaanderen en Nederland actief is). Het ontwikkelen van een sterke fundingpropositie is hierin cruciaal. Investico kan daarbij inhoudelijke begeleiding bieden, maar heeft zelf geen budget om een dergelijk initiatief in Vlaanderen op te zetten. In dit proces zou deBuren een rol kunnen spelen, door netwerken te faciliteren en kennisoverdracht te organiseren. Vooral jonge journalisten hebben begeleiding nodig om de stap naar onderzoeksjournalistiek te zetten.

Muntz erkent dat er historisch gezien meer is geïnvesteerd in Nederlandse onderzoeksjournalistiek dan in Vlaanderen. Sommige onderzoeken die in Vlaanderen als baanbrekend gelden, zouden in Nederland door reguliere redacties zijn opgepakt. Dit wijst op een capaciteitsverschil tussen de twee landen. Toch zijn er ook in Vlaanderen getalenteerde individuele onderzoeksjournalisten, wat bewijst dat er potentieel is, mits er een sterke infrastructuur wordt opgebouwd.

Zou het nuttig zijn om coördinatoren op te leiden, mensen die onderzoeksjournalistieke projecten kunnen opzetten en coördineren, zodat onderzoeksjournalisten vrij zijn om onderzoek doen?

Voor het succesvol opzetten van een onderzoeksjournalistiek platform is het cruciaal om iemand te hebben die weet hoe je het proces navigeert. Iemand die begrijpt wanneer en hoe je bepaalde stappen zet, en hoe je financiering loskrijgt. Idealiter wordt zo’n initiatief gekoppeld aan een organisatie die ervaring heeft met het aantrekken van middelen. In Vlaanderen zou

deBuren daarin een rol kunnen spelen, aangezien zij over de juiste kennis en netwerken beschikken. Het sluit ook aan bij initiatieven die al bestaan, zoals IRJ en de fondsen. Als je drie tot vijf van zulke mensen opleidt, meer moeten het er ook niet zijn, heeft dat al een impact.

Hoe zorgt Investico voor diversiteit binnen de ploeg onderzoeksjournalisten?

Bij Investico wordt er veel aandacht besteed aan het samenstellen van een divers team. Dat is tegenwoordig goed mogelijk dankzij het Fonds BJP, dat een ruime beurs beschikbaar stelt voor onze interne opleiding De Masterclass Onderzoeksjournalistiek. Hierdoor ziet Investico nu meer sollicitanten uit migratiemilieus en de working class, wat voorheen wat minder vanzelfsprekend was.

De ideale redactie bestaat uit een combinatie van verschillende achtergronden. Er zijn altijd enkele journalisten met een solide basis in het vak, maar daarnaast zoekt Investico bewust naar mensen met een andere expertise, bijvoorbeeld uit de exacte wetenschappen of de data-analyse. De laatste jaren solliciteren steeds vaker mensen met een achtergrond in datastudies en toegepaste datawetenschap. Momenteel werken er zelfs twee theoretisch natuurkundigen bij Investico – wat een enorme meerwaarde biedt: hun analytische benadering van data, de manier waarop ze conclusies trekken en cijfers interpreteren, draagt sterk bij aan de diepgang van onderzoeken.

Daarnaast wil Investico een plek zijn voor zij-instromers. Het platform is mede opgericht om journalisten op te leiden, iets wat veel andere redacties nauwelijks nog doen. Bij de selectie in hun opleidingstraject streven ze altijd naar een mix: meestal twee kandidaten met een stevige journalistieke achtergrond, twee met een sterke onderzoeksachtergrond en een vijfde ‘wildcard’ – iemand met een onverwachte of onconventionele invalshoek. Dit laatste zorgt vaak voor verrassende perspectieven en frisse benaderingen.

Het selectieproces is streng, en niet iedereen blijft uiteindelijk bij Investico. Toch hebben ze de afgelopen twee jaar vier van de vijf geselecteerde kandidaten door laten stromen. In sommige gevallen zou zelfs de volledige groep kunnen blijven, mits zij dat zelf ook willen. In eerdere jaren was dit anders, en konden ze vaak maar twee of drie mensen volledig begeleiden. Dit laat zien dat met de juiste ondersteuning en middelen, een gerichte investering in nieuw talent loont.

Waar komen alumni van Investico terecht?

In de beginjaren zag Thomas Muntz dat veel deelnemers het platform als een tijdelijke uitstap uit de academische wereld beschouwden. Velen begonnen alsnog aan een promotietraject of kozen voor functies in bestuurlijke of toezichthoudende instanties, zoals de Rekenkamer. Toch is de meerderheid van de oud-Investico-medewerkers terechtgekomen op serieuze journalistieke posities. Een concreet voorbeeld is een van de huidige medewerkers die binnenkort de overstap maakt naar NRC. Daar wordt hij met open armen ontvangen op de nieuwsredactie, maar hij heeft ook kunnen onderhandelen over ruimte om gemiddeld twee dagen per week te besteden aan reportagewerk. Dit toont aan dat Investico-journalisten hun marktwaarde weten te verhogen. Velen vinden hun weg naar onderzoeksredacties bij andere media, datajournalistieke teams of functies als correspondent of buitenlandchef.

Deze carrièrekeuzes laten zien dat Investico-journalisten opgeleid worden om zelfstandig journalistieke beslissingen te nemen. Ze zijn niet slechts doorgeefluiken van persberichten of citaten van ministers, maar ontwikkelen een kritische en onderzoekende houding. Een treffend voorbeeld is een buitenlandchef die verrast was door de snelheid en vaardigheid van een journalist binnen haar redactie. Die had binnen een dag een verhaal weten te maken van een databestand over handel in Oost-Afrika. Toen bleek dat deze journalist tien jaar eerder een masterclass bij Investico had gevolgd, werd nogmaals bevestigd hoe waardevol die

opleiding en mindset zijn. Dit soort successen laten zien hoe Investico een nieuwe generatie onderzoeksjournalisten vormt die hun vaardigheden blijven inzetten, waar ze ook werken.

Advies

- Probeer iemand als Rudi Vranckx, samen met een jonger persoon, aan boord te krijgen. Vranckx heeft al heel veel met jonge mensen samengewerkt, heeft bakken ervaring en heeft veel goodwill in het medialandschap. Dit kan helpen om een nieuw initiatief te lanceren.
- Het is ook belangrijk om met een concreet plan te werken. Maak een driejarenplan en zorg voor financiering waarmee de organisatie volledig wordt gedekt. Een Investico Vlaanderen zou moeten proberen een begroting van drie ton per jaar bij elkaar te krijgen, bij fondsen en families met een sociaal hart, bij wie er een groeiend besef is van de waarde van onafhankelijke en onderzoeksgerichte journalistiek. Start bijvoorbeeld met een ton bij Porticus en probeer een ander fonds dat te laten matchen.

Over Ruben Brugnera: Ruben Brugnera is freelance onderzoeksjournalist uit Brussel. In 2019 werd zijn documentaire *Fraude in de Zorg* genomineerd voor de Belfius-persprijs. In 2021 won hij de Loep voor controlerende onderzoeksjournalistiek en werd genomineerd voor de Belfius-persprijs. Hij doceert research, factcheck en geschiedenis van de journalistiek aan de journalistieke opleiding van Thomas More Hogeschool en coördineert het postgraduaat Internationale Researchjournalistiek (IRJ). Hij is vrijwilligerscoördinator bij de Dataharvest conferentie in Mechelen, een internationale conferentie over datajournalistiek.

Over Internationale Researchjournalistiek (IRJ): Dit is de enige gerichte onderzoeksjournalistieke opleiding in Vlaanderen. Studenten krijgen workshops van een dertigtal ervaren onderzoeksjournalisten uit Nederland en Vlaanderen en voeren een eigen journalistiek onderzoek onder begeleiding van Ruben Brugnera.

Hoe ziet de opleiding IRJ er uit?

Voorheen was Journalism Fund betrokken bij de opleiding IRJ, nu is dit volledig in handen van Thomas More. In het verleden heeft er enkele jaren ook een Nederlandse parallelopleiding bestaan en werd er in internationale teams gewerkt, maar dat is nu niet meer zo. Wel wordt er nog altijd een eindwerk gemaakt, een eigen onderzoek, waarvoor de studenten onder begeleiding een beurs gaan aanvragen. Hierin worden ze begeleid door Coco Gubbels (zie elders in dit rapport) van de VVOJ. Het eindwerk is een belangrijke toetssteen: als je een eindwerk afrondt, weet je hoe je een onderzoek moet opzetten en uitwerken en een beurs moet aanvragen. Bij de studenten zitten mensen die al journalistieke ervaring hebben, maar ook zij-instromers, waaronder in deze lichting meerdere mensen met een doctoraat. Die laatste groep zijn mensen met sterke skills die een grote meerwaarde kunnen zijn in de onderzoeksjournalistiek.

IRJ krijgt geen subsidies en draait volledig op inschrijvingsgelden van studenten. Het inschrijfgeld is €1.500 voor een eenjarig programma van twee avonden per week. Hoewel dat in vergelijking met andere professionele trainingen relatief laag is, is dat in Vlaanderen in verhouding veel. Men wil de opleiding toegankelijk houden, maar ook een sterk programma kunnen aanbieden en dat kost geld. Omdat er zoveel Nederlandse gastdocenten zijn, kan hier mogelijk een brug geslagen worden naar deBuren.

Welke Nederlandse gastdocenten staan er dit jaar bij IRJ op het programma?

Bij de gastdocenten zijn heel wat docenten uit Nederland. In academiejaar 2024 - 2025 zijn dit: Coco Gubbels, Luuk Sengers, Ingrid Gercama, Karel van den Berg, Evert de Vos, Lise Witteman, Mira Sys, Sanne Terlingen, Huub Jaspers en Reinier Tromp.

De belangrijkste reden voor het grote aantal Nederlandse gastdocenten is waarschijnlijk de mindere mate van professionalisering in Vlaanderen. Hoewel er hier heel wat getalenteerde onderzoeksjournalisten zijn, verlaten ze vaak de journalistiek of vinden er nooit echt een ingang, omdat de carrièrekansen beperkt zijn. Dat geldt in het bijzonder voor freelancers; zij krijgen weinig betaald, doorgaans per artikel, terwijl onderzoek een grote tijdsinvestering vraagt, waardoor freelance onderzoeksjournalistiek soms neerkomt op vrijwilligerswerk. Daardoor komt IRJ vaak bij Nederland terecht, waar er meer professionalisering is, dankzij meer financieringsmogelijkheden. Een tweede reden is de VVOJ, die ervoor zorgt dat

Nederlanders en Vlamingen elkaar leren kennen tijdens conferenties. Daardoor zijn de lijntjes naar Nederlandse gastdocenten kort.

Gaan (oud)studenten IRJ naar de VVOJ-conferentie in Nederland?

Ja. Bij de laatste editie nam meer dan de helft van de huidige IRJ'ers deel aan de VVOJ-conferentie. Een belangrijke steun was de stevige korting die VVOJ had toegekend aan IRJ-studenten en de mogelijkheid om gratis deel te nemen als vrijwilliger.

Voor oud-studenten (en Vlaamse onderzoeksjournalisten in het algemeen) ligt dat minder voor de hand. Er zijn veel minder Vlamingen die als onderzoeksjournalist voor een redactie werken dan Nederlanders. Dat betekent dat er minder Vlaamse onderzoeksjournalisten zijn die door hun werkgever betaald worden om de conferentie te bezoeken. Freelancers worden zo weinig betaald dat de investering voor hen te groot is. Je moet je inbeelden dat je als freelancer voor een onderzoeksjournalistiek verhaal waar je twee maanden aan werkt, slechts €500 krijgt. Naar een conferentie gaan die voor niet-leden €775 en voor leden €275 kost, zonder dat de hotelkosten zijn inbegrepen, is dan een te grote investering. Voor Vlaamse freelancers is Dataharvest in Mechelen soms een haalbaarder alternatief, ook omwille van de nabijheid waardoor er geen hotelkost is.

De interesse is er dus; het geeft aan dat vooral de prijs een drempel vormt. Terwijl de onderzoeksjournalisten met de minste middelen misschien wel het meeste baat hebben bij de uitwisseling en netwerking die plaatsvindt tijdens conferenties.

Is er een alumniwerking vanuit IRJ?

Ja. Sinds dit jaar is er voor het eerst een alumniwerking. Het concept is eenvoudig: IRJ stelt elk semester een aantal lessen van nieuwe sprekers open voor oud studenten. De bedoeling is dat er op die manier uitgewisseld wordt tussen huidige studenten, alumni en gastdocenten en er meer momenten zijn waarop onderzoeksjournalisten elkaar kunnen tegenkomen.

Worden studenten IRJ aangemoedigd om Vlaams-Nederlandse onderzoeken te starten?

Het is een uitdaging om verhalen te vinden die echt een grensoverstijgend Nederlands-Belgisch karakter hebben. Studenten worden daar in de opleiding toe aangemoedigd, ook omdat daar specifieke financiering voor beschikbaar is bij Journalismfund. Het belangrijkste is echter dat journalisten gepassioneerd zijn over hun verhaal en hun onderzoek niet baseren op of een topic wel of niet in een bepaald beursformat past. Het draait om het vinden van een sterk en urgent verhaal. Dat blijft de grootste uitdaging: een goede onderzoeksvraag of hypothese vinden en daar echt mee aan de slag gaan. Helaas is daar geen toverformule voor, het is vooral een kwestie van vallen en opstaan, tegen muren aanlopen en weer opnieuw beginnen.

Wat bestaat er nog niet waar de opleiding IRJ iets aan kunnen hebben?

Bij IRJ blijken er grote kennisverschillen tussen studenten te zijn, zeker als het om datajournalistiek gaat. Sommige mensen kunnen vlot Python en R programmeren, terwijl anderen nog nooit een formule in Excel hebben ingevoerd. Er zijn deelnemers die van opleiding ingenieur of econoom zijn – zij kennen alle mogelijke statistische modellen. Voor anderen zijn relatief eenvoudige zaken een uitdaging, zoals het berekenen van een gemiddelde

en hoe je zo'n getal moet interpreteren. Dit creëert een grote kenniskloof. Ruben Brugnera zou bij IRJ met een tweesporenbeleid willen werken om beide groepen goed te kunnen bedienen: een basisniveau voor beginners en een gevorderd niveau voor degenen die al verder zijn. Dat is echter kostbaar en tijdrovend. Als er een oplossing zou zijn voor het leren van datajournalistiek die meer op maat is, zou dat de opleiding IRJ vooruit helpen.

Waar zou deBuren bij kunnen helpen?

DeBuren zou iets kunnen doen waarbij journalisten worden vrijgesteld om zich op onderzoek te concentreren, ook als dat niet direct resultaat heeft – vergelijkbaar met de Parijsresidentie die deBuren al heeft en waarbij deelnemers twee weken een vergoeding en residentieplek krijgen op aan nieuw werk te werken. Daarnaast zou deBuren een brug kunnen zijn naar redacties in Nederland en Vlaanderen. Het is als freelancer niet altijd duidelijk wie er nu beslist wat er gepubliceerd wordt. Bij sommige redacties kan je gemakkelijk opzoeken wie de mensen zijn bij wie je kan pitchen, maar bij bijvoorbeeld de VRT is dat volstrekt niet duidelijk.

Het zou ook interessant zijn om een weekend te organiseren waarbij de hele IRJ-groep naar Nederland gaat. Er zou kunnen worden samengewerkt met Nederlandse sprekers en trainees van andere opleidingen, om studenten meer internationale ervaring te geven. Ruben kan dat momenteel niet zelf regelen – de planning, de organisatie, contracten met een locatie, maar met financiële en organisatorische ondersteuning zou dit haalbaar zijn.

Daarnaast hoopt Ruben dat de opleiding IRJ volgend jaar helemaal vol zit. Als deBuren wat reclame voor IRJ kan maken, zou dat echt fijn zijn. De opleiding past goed binnen de Vlaams-Nederlandse context dankzij het grote aantal Nederlandse gastdocenten. Als deBuren binnen hun netwerk iets kan delen, bijvoorbeeld over de onderzoeken die hun studenten doen, zou dat de zichtbaarheid van de opleiding vergroten. Ook zou er nu al samengewerkt kunnen worden, bijvoorbeeld door samen een MediaCafé te organiseren bij deBuren waar de IRJ-studenten als publiek aan deelnemen, met Nederlandse en Vlaamse sprekers rond een onderwerp dat ook relevant is voor een breder publiek.

Je bent ook betrokken bij Dataharvest, welke rol speelt deze conferentie in het onderzoeksjournalistieke ecosysteem?

Dataharvest is een datajournalistieke conferentie die drie of vier dagen duurt (vrijdag, zaterdag, zondag – donderdag is optioneel). Er zijn 500 plaatsen en de inschrijvingen voor de conferentie waren al volledig uitverkocht op in januari, terwijl het evenement pas van 22 tot 25 mei 2025 plaatsvindt. De conferentie is vergelijkbaar met de VVOJ-conferentie, maar dan met een internationaler publiek. De grootste namen in de Europese data- en onderzoeksjournalistiek komen daar naartoe. Het is echter niet zo dat deze sprekers zich op een bijzondere manier onderscheiden; ze komen gewoon om bij te dragen en mee te doen in workshops. Er nemen behoorlijk wat Vlamingen aan de conferentie deel, inclusief IRJ-studenten die meedoen of als vrijwilliger betrokken zijn, waardoor ze gratis kunnen meedoen.

Tijdens Dataharvest worden er verschillende workshops georganiseerd over uiteenlopende thema's, van hoe je rioolwater onderzoekt tot het gebruik van AI om te analyseren hoeveel vluchtelingen er zijn. Er wordt ook aandacht besteed aan onderwerpen als Wobben (Wet openbaarheid van bestuur), interviewtechnieken en nog veel meer. Op de eerste dag van de conferentie, donderdag, worden er masterclasses gehouden die een beetje buiten de reguliere

conferentie vallen en waarvoor je apart moet betalen. Dit zijn masterclasses waarin je diep ingaat op specifieke onderwerpen, zoals datajournalistiek, OSINT-analyse (open-source intelligence), satellieten analyseren of Wobben. Deze masterclasses zijn veel kleiner dan de andere sessies van de conferentie en zijn hands-on, met veel interactie en praktische toepassingen. De bedoeling van de workshops is om deelnemers op een hoger niveau te brengen, zodat ze ook aan andere sessies kunnen volgen. Sommige sessies op Dataharvest kunnen namelijk zeer technisch zijn en gaan ervan uit dat deelnemers bijvoorbeeld in Python scripts kunt schrijven voor data-analyse. Toch kun je ook zonder technische kennis naar Dataharvest komen. Er zijn voldoende sessies die geschikt zijn voor iedereen, ongeacht je ervaring.

Dataharvest is ontstaan uit een groep Europese journalisten die ongeveer vijftien jaar geleden elkaar leerden kennen in Brussel. Ze waren allemaal bezig met onderzoeksjournalistiek en kwamen informeel samen. Op een gegeven moment had een van hen een dataset van landbouwsubsidies “gewobd”. Ze besloten toen om naar Brussel te komen en een weekend lang samen te werken aan die data. Een aantal journalisten die goed konden programmeren, anderen die sterk waren in data-analyse, en weer anderen die goed waren in het controleren van verhalen, kwamen samen om deze dataset te onderzoeken. Het bleek een succes, want ze konden aantonen dat bijvoorbeeld het Britse koningshuis royale ontvangers was van landbouwsubsidies; en niet de arme boeren die vaak het gezicht werden van lobbycampagnes voor subsidies. De journalisten bleven samenkomen, maar in plaats van enkel data te analyseren, besloten ze een conferentie te organiseren, met workshops en het uitwisselen van kennis. Zo groeide het uit tot wat nu Dataharvest is.

Over Tom Bolsius: Tom Bolsius werkt voor Follow the Money als Head of International Collaborations. Hij was onder meer als coördinator betrokken bij het Great Green Investment Investigation, een internationaal onderzoek naar groene investeringsfondsen van Follow the Money (Nederland), Investico (Nederland), De Groene Amsterdammer (Nederland), Børsen (Denemarken), De Tijd (België), Handelsblatt (Duitsland), IRPImedia (Italië), Luxemburger Wort (Luxemburg), Luxembourg Times (Luxemburg), El País (Spanje), Le Monde (Frankrijk), Der Standard (Oostenrijk). Hij heeft een passie voor internationale samenwerking in de journalistiek.

Over Follow the Money: Follow the Money (FTM) is een Nederlands platform voor radicaal onafhankelijke onderzoeksjournalistiek. De journalistiek van Follow the Money bestaat dankzij het vertrouwen van 45.057 betalende leden. Hun circa 50 redacteuren (freelance en in loondienst) werken voornamelijk aan langlopende financieel-economische onderzoeks dossiers. Follow the Money is ook actief in Brussel, waar het onderzoek doet naar de Europese politiek.

Waarom is Follow the Money opgestart?

Vijftien jaar geleden werd Follow the Money opgericht met het idee dat er behoefte was aan diepgravende onderzoeksjournalistiek. Destijds was de staat van onderzoeksjournalistiek in Nederland bijzonder slecht. Hoewel er destijds scepsis was over het verdienmodel, geloofden de oprichters dat mensen bereid zouden zijn te betalen voor goede journalistiek, mits de verhalen en onderzoeken sterk genoeg waren. In de beginjaren moesten ze echter financieel zien te overleven. Dit deden ze onder andere door jaarrekeningen en verslagen voor bedrijven te schrijven en in opdracht van kranten artikelen te publiceren. Pas na ongeveer tien jaar besloten ze volledig zelfstandig te opereren en hun inkomsten te halen uit leden en abonnementen. Op dat moment hadden ze geluk: een grote journalistieke scoop zorgde voor een toestroom van nieuwe leden, wat de financiële basis van het platform versterkte. Het fundament van Follow the Money is radicale onafhankelijkheid, omdat hun missie draait om het controleren van de macht.

Hoe werd de beslissing genomen om ook een redactie in Brussel op te zetten?

In Nederland groeit het platform gestaag, maar ze realiseerden zich steeds meer dat macht niet alleen binnen de Nederlandse grenzen gecentreerd is. Veel wordt besloten in Brussel, door deze Europese instellingen. Lise Witteman, die jarenlang werkte op de Haagse redactie van Follow the Money en politieke analyses schreef, wees erop dat terwijl 90% van de Nederlandse journalisten zich richt op Den Haag, 95% van de lobbyisten in Brussel actief is. Aangezien veel Nederlands beleid voortkomt uit beslissingen die in Brussel worden genomen, overtuigde ze het platform ervan om zich daar meer op te richten. Sinds 1 januari 2025 is Lise Witteman adjunct-hoofredacteur van FTM Europa, het internationale platform van Follow the Money, waarmee ze verder bouwen aan diepgravende onderzoeksjournalistiek op Europees niveau.

Tom Bolsius benadrukt het belang van onderzoeksjournalistiek die de verbinding legt tussen Den Haag en Brussel. Wat in Den Haag wordt beweerd, komt niet altijd overeen met wat er in Brussel daadwerkelijk gebeurt. Is de Nederlandse overheid wel transparant over haar rol in bepaalde beleidskeuzes? Worden maatschappelijke verwachtingen wel weerspiegeld in de

beslissingen die worden genomen? Lise Witteman en Follow the Money kwamen er al vroeg achter – nog voordat veel andere redacties dit erkenden – dat Brussel een cruciale machtscentrale is. Ze constateerden dat Brussel in feite de Europese tegenhanger is van Washington, een van de grootste politieke en economische machtscentra ter wereld. Dit besef leidde tot de beslissing om zich meer op Brussel te richten.

In september 2021 gaf de directie van Follow the Money groen licht om een speciale Brussel-redactie op te zetten, met Witteman aan het hoofd. De stap kreeg veel aandacht, onder andere van Nederlandse opiniemakers zoals Arjen Lubach, die er in zijn televisieprogramma over sprak. Dit leidde tot een toestroom van nieuwe volgers en leden. Al snel werd een tweede journalist aangenomen, en de Brussels Desk bleef zich verder uitbreiden. De kern van dit initiatief is dat diepgravende onderzoeksjournalistiek over Nederland niet compleet is zonder de input vanuit Brussel. Dit is dan ook de reden waarom Follow the Money zich steeds meer richt op de machtsdynamiek binnen de Europese Unie.

Richt Follow the Money zich ook op Vlaanderen?

Er wordt regelmatig samengewerkt rond thema's die beide landen raken. Een goed voorbeeld hiervan zijn de havens van Antwerpen en Rotterdam, die zo nauw met elkaar verweven zijn dat bepaalde verhalen voor beide regio's relevant zijn. Daarnaast onderzoekt Follow the Money grensoverstijgende thema's zoals veiligheid, uitstoot en vervuiling. Voor veiligheidskwesties werken ze bijvoorbeeld samen met Lars Bové. Zo blijft de focus niet alleen op Nederland liggen, maar wordt ook Vlaanderen meegenomen in de analyses. De Brussels Desk heeft vooral een bredere Europese focus. Het team richt zich in de eerste plaats op de EU-instellingen en hun invloed op beleid.

Hoe komen de contacten met Vlaamse media tot stand?

Internationale samenwerking tussen journalisten draait vooral om vertrouwen. Daarom zorgt Bolsius ervoor dat hij persoonlijk betrokken is bij vrijwel elke internationale samenwerking. Lars Bové had eerder al met collega's van Follow the Money samengewerkt, wat het contact vergemakkelijkte. Een soortgelijk proces speelde zich af met Apache. Apache had eerder met Follow the Money gesproken over hoe zij hun organisatie hadden opgezet, waardoor er al een basis was gelegd voordat ze daadwerkelijk begonnen samen te werken aan onderzoeken. Dit vertrouwen leidt ertoe dat bij bepaalde onderzoeken Follow the Money en Apache elkaar actief opzoeken. Vooral het Brusselse team stuurt regelmatig berichten uit met de vraag of vaste Vlaamse partners opnieuw willen meewerken aan een project. De samenwerking ontstaat vaak organisch, via bestaande connecties of via doorverwijzingen.

Dit wederzijdse vertrouwen is cruciaal. Journalisten moeten erop kunnen rekenen dat hun werk en scoops niet zomaar worden overgenomen door anderen. Hoewel internationale samenwerking tegenwoordig vanzelfsprekender lijkt, heerst bij veel hoofdredacties nog steeds een mentaliteit uit de jaren '90, waarbij elke redactie vooral voor zichzelf werkte. Pas sinds de Panama Papers is dat langzaam aan het veranderen. De generatie journalisten die meewerkte aan die grootschalige onthullingen, waarbij er meer data beschikbaar was dan een redactie op zichzelf zou kunnen doorspitten, begint nu in leidinggevende posities te komen. Daardoor groeit het besef dat samenwerking onmisbaar is om grote, complexe verhalen aan te pakken.

Bij nieuwe samenwerkingen kijkt Bolsius ook of journalisten al ervaring hebben met internationale projecten. Internationale samenwerkingen brengen namelijk bepaalde culturele

verschillen met zich mee, zowel in werktempo als in communicatiestijl. In het begin van het onderzoek verloopt alles vaak traag, terwijl tegen het einde de druk enorm toeneemt. Journalisten met ervaring in internationale projecten begrijpen dit proces en kunnen er beter mee omgaan. In het beste geval deel je informatie met elkaar waarmee je elkaars werk kan versterken. Zo kan een samenwerkingspartner een artikel voor 80% afronden, waarna Follow the Money enkel nog de Nederlandse invalshoek toevoegt en doe je een volgende keer het omgekeerde voor de ander. Op die manier wordt het proces efficiënter en kan er bij toekomstige projecten sneller worden geschakeld.

Vraag Follow the Money beurzen en fondsen aan met internationale samenwerkingspartners?

Follow the Money heeft in het verleden wel financiering aangevraagd en ontvangen, onder meer van het Nederlandse Investeringsfonds voor de Journalistiek bij de opstart, maar doet dit de laatste tijd steeds minder. De reden hiervoor is hun streven naar radicale onafhankelijkheid. Ze willen steeds minder afhankelijk zijn van externe fondsen, vooral omdat deze vaak op de een of andere manier verbonden zijn aan Europese subsidies. Dit geldt met name voor semipublieke fondsen, waar Europees geld vaak een rol speelt.

Het probleem hierbij is niet zozeer dat deze fondsen directe invloed uitoefenen—Follow the Money heeft nooit bemoeienis ervaren—maar dat als iemand opmerkt dat een onderzoek (deels) gefinancierd wordt met Europees geld, dat de geloofwaardigheid van hun kritische controle op de macht kan ondermijnen. Daarom kiezen ze er bewust voor om geen financiële banden te hebben met instellingen die ze juist willen onderzoeken. Doordat het platform een solide financiële basis heeft dankzij het ledenmodel, hebben ze ook minder noodzaak om fondsen te werven.

Ze merken wel dat veel internationale partners op zoek zijn naar externe financiering en soms of vragen of Follow the Money een letter of intent wil ondertekenen ter ondersteuning van hun aanvraag. Hiermee worstelt Follow the Money: enerzijds willen ze onafhankelijke media steunen, anderzijds willen ze vermijden dat ze indirect toch in een afhankelijkheidspositie belanden. Dit is een interessant vraagstuk, zeker omdat er ook verschillen zijn tussen Vlaanderen en Nederland in de manier waarop journalistieke financiering werkt. Zo werd een groot havenproject dat ze samen met Apache uitvoerden gefinancierd door het European Journalism Center. Deze organisatie krijgt zelf weer specifieke financieringen vanuit andere bronnen. Follow the Money onderzoekt momenteel hoe ze hun financieringsmodel opnieuw kunnen vormgeven. Daarbij willen ze ook aan hun leden duidelijk maken dat eventuele externe financiering geen reden tot zorg hoeft te zijn en hun journalistieke onafhankelijkheid niet in gevaar brengt.

Wat hebben onderzoeksjournalisten nodig?

In de kern draait onderzoeksjournalistiek om tijd en geld – de manier waarop journalisten bij Follow the Money de ruimte krijgt om diepgravend onderzoek te doen is zeldzaam bij reguliere redacties, waar er onder meer tijdsdruk gepubliceerd moet worden. Sommige onderzoeken gaan simpelweg niet door omdat er geen financiering voor is. Tijd is immers geld, en zonder financiële middelen kunnen journalisten niet de ruimte krijgen om langdurig onderzoek te doen.

Daarnaast speelt de structuur binnen redacties een rol. Hoofredacteurs zijn vaak enthousiast over grootschalige internationale projecten en journalisten willen graag diepgravend onderzoek doen. Maar tussen hen in zit nog een laag: de chefs, die worden beoordeeld op de productiviteit van hun team en ervoor moeten zorgen dat er voldoende artikelen worden gepubliceerd. Hierdoor ontstaat een spanningsveld waarbij journalisten soms te horen krijgen dat ze niet te veel tijd aan een project mogen besteden.

Wat is er nodig om kwalitatief onderzoek mogelijk te maken? Volgens Bolsius zijn dat tijd, geld en rugdekking van hogerhand. Het gaat niet alleen om financiële middelen, maar ook om het vertrouwen van de redactie dat een journalist langdurig aan een onderwerp mag werken. In sommige gevallen kan dat betekenen dat een journalist een jaar lang onderzoek doet dat initieel slechts één artikel oplevert. Maar als dat ene artikel vervolgens leidt tot tientallen vervolgvragen, ook door andere redacteurs, blijkt het een waardevolle investering.

Zou het nuttig zijn om mensen op te leiden die niet zozeer onderzoeksjournalistiek bedrijven, maar die het projectmanagement, samenbrengen van partners, vinden van financiering enzovoort doen – dus vergelijkbaar met de functie die Tom Bolsius zelf heeft?

Bij grote internationale projecten vormt Tom Bolsius een tandem met de onderzoeksleider. Dit zorgt ervoor dat de onderzoeksleider zich voor 80% kan richten op het onderzoek zelf, terwijl hij de overige 20% coördineert samen met Bolsius. Onderzoeksjournalisten hebben vaak minder ervaring of affiniteit hebben met organisatorische taken. Ze zijn hier niet voor opgeleid, vinden het misschien ook niet zo interessant en willen zich vooral richten op het inhoudelijke werk.

Daarnaast speelt Bolsius een belangrijke rol bij strategische beslissingen binnen een project. Door zijn ervaring kan hij een educated guess maken over welke keuzes verstandig zijn. Hij beoordeelt bijvoorbeeld of het nuttig is om nog een extra partner aan te haken, of dat dit juist onnodige complicaties en tijdverlies oplevert. In feite voert hij een kosten-batenanalyse uit, gebaseerd op een onderbuikgevoel dat hij door de jaren heen heeft ontwikkeld. Zijn rol is adviserend, maar zijn inschattingen hebben veel invloed op de beslissingen die worden genomen. Uiteindelijk is de hoofdredactie verantwoordelijk voor wat naar buiten komt en hoe de middelen worden ingezet, maar zij baseren zich vaak op zijn adviezen. Follow the Money heeft daarbij het voordeel dat zij de luxe hebben om een persoon fulltime te laten werken aan de coördinatie van internationale samenwerkingen, iets wat bij veel andere mediaorganisaties niet vanzelfsprekend is.

Tom Bolsius reflecteert op zijn eigen rol binnen Follow the Money en benadrukt dat zijn kracht ligt in flexibiliteit. In plaats van zich strikt te houden aan afgebakende verantwoordelijkheden, past hij zich aan de situatie aan en beweegt hij mee met de behoeften van het team en de hoofdredactie. Dit betekent bijvoorbeeld dat hij een begroting kan opstellen, maar ook accepteert dat deze aangepast wordt als de hoofdredacteur een andere koers kiest.

Hij erkent dat onderzoeksjournalistieke projectleiders opleiden nuttig en noodzakelijk is, maar denkt dat er nog een stap aan vooraf moet gaan: het identificeren van de juiste vaardigheden en capaciteiten die nodig zijn binnen een organisatie. Pas als dat helder is, kan er effectief op worden gescout en getraind. Tom Bolsius benadrukt het belang van het herkennen van talent en vaardigheden binnen een team, vooral in de samenwerking met onderzoeksleiders. Hij stelt

dat een cruciale factor in zijn werk is om te begrijpen welke capaciteiten een onderzoeksleider heeft en of diegene geschikt is voor toekomstige projecten. Dit inzicht helpt hem te bepalen of een langdurige samenwerking zinvol is.

Daarnaast ziet hij scouting als een essentieel, maar vaak ondergewaardeerd talent. Dit geldt niet alleen voor mensen in een coördinerende rol zoals hijzelf, maar ook voor journalisten. Het gaat volgens hem om het kunnen inschatten van iemands kwaliteiten en het identificeren van welke aanvullende vaardigheden nodig zijn om een project succesvol te leiden. Dit helpt bij het samenstellen van effectieve onderzoeksteams en bij het vergroten van de impact van journalistieke projecten.

Hoe bereik je mensen die onderzoeksjournalistieke projectleider zouden willen zijn?

Tom Bolsius beschrijft hoe hij in zijn rol terecht kwam. Toen hij vier jaar geleden solliciteerde op de functie Manager Journalistieke Projecten, werd hij betrokken bij een groot onderzoek naar jeugdzorg, waar hij niet zozeer inhoudelijk onderzoek deed, maar vooral zorgde voor de samenwerking en coördinatie tussen regionale redacties. Journalisten hebben vaak al goede onderzoeksideeën, maar ze moeten hun handen vrij hebben om die onderzoeken uit te voeren. Hij benadrukt dat hij geluk heeft gehad dat zijn organisatie destijds verder keek dan alleen naar de traditionele rollen zoals senior journalisten en hoofdredacteuren. In plaats daarvan werd gekeken naar wat er écht nodig was om een project succesvol te maken. Zijn rol is sindsdien gegroeid van nationale coördinatie naar internationale samenwerkingen en het inkopen van internationale journalistieke stukken. Dit laat zien dat journalistieke organisaties niet alleen journalisten en chefs nodig hebben, maar ook mensen die het netwerk en de logistiek van samenwerkingen begrijpen en kunnen managen. Omdat zijn rol zo organisch gegroeid is, vindt hij het moeilijk om precies te definiëren hoe mensen zoals hij zouden moeten worden opgeleid.

Waar zou Follow the Money iets aan hebben?

Tom Bolsius ervaart een uitdaging in het bereiken van een breder publiek. Hij werkt graag samen met televisiezenders, omdat die een ander soort publiek aantrekken, zoals kijkers die anders misschien niet in aanraking zouden komen met de journalistieke verhalen van Follow the Money. Toch merkt hij dat er nog steeds een zekere terughoudendheid bestaat bij mediaorganisaties om samen te werken. Er heerst een gevoel van concurrentie, waarbij de angst bestaat dat een ander platform de scoop krijgt en zo de exclusiviteit van het eigen medium ondermijnt. Dit speelt niet alleen in Nederland, maar ook richting Vlaanderen. Wanneer een onderzoeksverhaal bijvoorbeeld in Nederland op televisie komt, is de kans groot dat het Vlaamse publiek dit ook ziet, wat vragen oproept over hoe exclusief de informatie voor Vlaamse media nog is. Daarom zoekt Bolsius continu naar een balans: hoe kan een ecosysteem worden gecreëerd waarin journalistieke concurrentie gezond blijft, maar waarin Follow the Money tegelijkertijd kan profiteren van een breder bereik? Het doel is om het publiek te vergroten zonder afbreuk te doen aan de onafhankelijkheid en impact van het platform.

Tom Bolsius benadrukt de noodzaak van samenwerking in de journalistiek, vooral bij maatschappelijk urgente onderwerpen. In een tijd waarin media onder druk staan, vindt hij dat redacties soms hun concurrentiestrijd moeten loslaten en gezamenlijk moeten beslissen: dit verhaal is te belangrijk om binnen één platform te houden. Hij merkt dat sommige verhalen, ondanks hun grote maatschappelijke impact, niet breed genoeg worden opgepikt. Dit

frustreert hem, vooral wanneer onderzoeksresultaten laten zien dat zowel Nederlanders als Vlamingen geraakt worden door bepaalde politieke of economische beslissingen. Toch blijven deze verhalen soms binnen nationale grenzen, simpelweg omdat er onvoldoende naar het bredere perspectief wordt gekeken. Bolsius ziet het medialandschap als een ecosysteem dat nog te veel vastzit in traditionele concurrentiepatronen. Hij pleit voor een mentaliteitsverandering: journalisten moeten zich realiseren dat ze gezamenlijk een controlerende macht vormen en dat samenwerken soms effectiever is dan strijden om exclusiviteit. Zeker nu, in een tijd waarin de wereld volgens hem in zwaar weer verkeert, is het essentieel dat belangrijke verhalen zo breed mogelijk worden gedeeld.

Andries Clement is Beleidsmedewerker internationaal cultuurbeleid, Departement Cultuur, Jeugd en Media

Anneleen Robijns is Beleidsmedewerker Media, Departement Cultuur, Jeugd en Media

Emma Van De Velde is Policy Advisor Media, Departement Cultuur, Jeugd en Media

Emma Van De Velde geeft mee dat ze de stopzetting van de Vlaams-Nederlandse Journalistenbeurs, die een tijdje door deBuren beheerd werd, heel jammer vindt. Niet per se omdat die beurzen de beste weg waren om grensoverstijgende onderzoeksjournalistiek te stimuleren, maar omdat dit een initiatief was waar vanuit Vlaanderen en Nederland geld voor werd vrijgemaakt. Vlaanderen heeft dit gesprek nog een paar keer proberen aan te gaan, maar de Nederlandse collega's hebben daar nog geen verder gehoor aan gegeven. Het zou wel mooi zou zijn als er iets voor in de plaats komt, maar het moet gedragen zijn aan de beide kanten.

Andries Clement benadrukt dat als deBuren iets nieuws wil voorstellen, het duidelijk moet zijn welk probleem deBuren wil oplossen en hoe dit initiatief zich verhoudt ten opzichte van andere initiatieven en spelers die al actief zijn in het veld. Het is bovendien momenteel nog te pril om te zeggen waar de minister zowel voor cultuur als media prioriteiten zal leggen.

Emma Van De Velde vult aan dat onderzoeksjournalistiek een thema is voor de minister, maar dat het in deze fase nog niet bekend is hoe zij daar invulling aan wil geven. Er zijn bepaalde zaken aangegeven in de beleidsnota's en in het regeerakkoord; waaronder het middels talententrajecten de journalistiek ondersteunen, ook als het gaat om thema's die landsgrenzen overschrijden, zoals desinformatie. Dat zijn zaken waar expertiseuitwisseling nodig is en er richtlijnen zijn. Van De Velde geeft aan dat Fonds Pascal Decroos als de VVJ werken aan een nieuwe beheersovereenkomst en belangrijke partijen zijn om mee in overleg te gaan. Uit eigen ervaring weet Van De Velde dat elke organisatie apart heel zoekende is hoe de journalistiek beter ondersteund kan worden, maar dat het samenleggen van kennis altijd heel vruchtbaar is gebleken.

Welke logische partijen zijn er, naast de VVJ en Fonds Pascal Decroos, om opleidingstrajecten aan te bieden?

Emma Van De Velde geeft aan dat de VRT ook de nood aan opleiding bij journalisten opmerkt en op dat vlak een bijdrage wil leveren. Andere mediaspelers zijn daar iets minder in mee. Van De Velde en haar collega's zijn altijd aan het zoeken naar hoe kunnen we dat kunnen faciliteren, ook buiten de VRT. De VVJ is bezig met zijn eigen VVJ Academy, dat is iets waar blijvend naar gekeken wordt en dat mogelijk structureler gemaakt kan worden. Dat zijn allemaal gesprekken die nog moeten gevoerd worden in het kader van de nieuwe beheersovereenkomsten.

Advies:

- DeBuren moet zeker in gesprek blijven met de VVJ en Fonds Pascal Decroos, die ook aan het onderzoeken zijn hoe ze onderzoeksjournalisten beter kunnen ondersteunen. Zorg dat zij ook toegang hebben tot de resultaten van deze verkenning.
- Koppel terug naar Nederlandse beleidsadviseurs voordat je met onderzoek naar buiten komt.
- Houd kabinetten en departementen goed op de hoogte.

Over Jago Kosolosky: voormalig hoofdredacteur van MO* en MO.be. Jago Kosolosky begon zijn journalistieke loopbaan in 2014 bij MO* als webredacteur, maakte later deel uit van de multimediale cel van De Tijd/L'Echo, werd online hoofdredacteur Knack.be/LeVif.be en werkte als audience development editor bij Politico Europe. Hij heeft journalistieke ervaring in binnen- en buitenland (Zuid-Afrika, Rwanda, Congo, Madagaskar...).

Verschillende freelance journalisten vroegen succesvol beurzen aan bij Fonds BJP en publiceerden die artikels zowel bij een Nederlands medium als bij MO*, onder hoofdredacteurschap van Jago Kosolosky. Hoe kwamen deze producties tot stand?

Er zijn twee groepen die bij MO* aanklopten om gesteund te worden bij een beursaanvraag:

- Freelancers die al langer in het vak zitten en die een eigen businessmodel hebben. Zij hebben al contacten bij redacties in België en Nederland, weten welke beurzen er zijn en hoe ze een aanvraag moeten indienen. Zij kwamen op eigen initiatief met MO* praten om een project in te dienen.
- Jonge mensen die hun eerste grotere journalistieke project wilden doen en bijvoorbeeld net de opleiding IRJ hadden afgerond. Zij waren op zoek naar een eerste kans, of werden door MO* daartoe aangemoedigd na het afronden van een succesvolle stage.

Welke steun werd er vanuit MO* geboden aan mensen die een beursaanvraag wilden doen voor een grensoverstijgend project?

MO* moedigde starters aan om de aanvraag te doen en vooraf contact te leggen met fondsen, die heel bereid zijn om vragen te beantwoorden. Bij wie voor het eerst een budget opmaakte, gaf MO* mee hoe te beginnen en wat daar zeker in opgenomen moest worden. Ook werden pitches inhoudelijk bijgestuurd, bijvoorbeeld om de relevantie voor Nederland te vergroten als er bij een Nederlands fonds werd aangevraagd. Ook werden er Nederlandse publicaties en hun contactgegevens aangereikt, want die zijn niet altijd bekend bij Vlaamse (beginnende) journalisten.

MO* verstreekte publicatietoezeggingen waar nodig – bij de meeste beurzen is dit een voorwaarde om te kunnen aanvragen. Dit kan een drempel zijn voor starters, die nog geen band hebben met redacties. Daar valt dus nog winst te behalen; Jago Kosolosky denkt aan een netwerk van mensen op verschillende redacties die openstaan voor mogelijke projecten van freelancers.

In hoeverre is er interesse in grensoverstijgende samenwerking?

Journalisten zijn zeker bereid tot grensoverstijgende samenwerking. Heel wat jonge journalisten doen shifts op newsdesks en dat is niet noodzakelijk het meest creatieve werk. Zij verwelkomen een uitdaging en de kans om hun vaardigheden aan te scherpen. Een mogelijk drempel is dat zij hun chefs moeten overtuigen om vrijgemaakt te worden voor onderzoek. Daarnaast zijn er senior journalisten die geen beurzen of uitwisselingsprogramma's nodig hebben om een grensoverstijgend project te doen. Zij krijgen van hun hoofdredactie vertrouwen en een fiat.

Als je iets nieuws opzet, zoals een uitwisseling, traineeship of masterclasses, zullen jonge journalisten die op een redactie werken, moeten kunnen aantonen dat het goed zal zijn voor de publicatie en dat ze er niet te veel tijd door verliezen. Als organisator kan je proberen om redactiecoördinatoren of hoofdredacteurs enthousiast te maken en hen vragen of er mensen in hun team interesse hebben. Als de hoofdredacteur instemt en je kan een infosessie geven over je programma binnen de mediagroep, dan weten jonge journalisten dat ze zich mogen aanmelden. Freelancers kan je bereiken door een video met uitleg op te nemen of een webinar te organiseren, die redacteurs naar hun freelancers kunnen sturen. Journalism Fund doet al veel inspanningen, zoals infosessies organiseren over hun beurzen en adviseren over dossiers – spreek dus zeker ook met hen over hoe je drempels voor deelname kan verlagen.

Een vraag die de Buren zich zou moeten stellen is: wie wil je hiermee steunen? Als je samenwerkt met titels van de grote mediagroepen ondersteun je organisaties die grote winsten maken en hun aandeelhouders veel uitbetalen, maar hun freelancers onderbetalen. Dat kan je ondervangen door ervoor te zorgen dat je je richt op journalisten zelf, voldoende freelancers bereikt en mensen meeneemt die voor onafhankelijke titels werken.

Zou het nuttig zijn om coördinatoren op te leiden die nieuwe grensoverstijgende projecten van de grond kunnen trekken?

De vraag hier is: op wie richt je je dan? Coördinatoren zijn meestal mensen die al journalistieke ervaring hebben en die op redacties moeilijk gemist kunnen worden. Freelance journalistieke projectcoördinatoren zijn er heel weinig. Bij starters ontbreekt het nog aan de nodige ervaring om projecten te coördineren. Toch kan er wel meerwaarde zijn: als je drie Vlaamse en drie Nederlandse journalisten een paar weken opleiding geeft om internationale onderzoeksjournalistieke projecten op te starten en te runnen, dan ontstaat er meteen een grensoverstijgend netwerk en kruisbestuiving tussen die coördinatoren.

Zou het nuttig zijn om samenwerkingstrajecten tussen Vlaamse en Nederlandse journalisten en creatives op te zetten om bestaande onderzoeken naar een breder publiek te pushen in Vlaanderen en Nederland?

Als iets al gepubliceerd en verschenen is, wordt het heel moeilijk om daar andere publicaties enthousiast over te maken, omdat het al snel gezien wordt als oud nieuws. Je kan wel een call lanceren voor projecten die lopende zijn. Iedereen die indient om deel te nemen, moet al een project hebben waarvan ze zeggen: ‘Dit kan meer mensen bereiken,’ of ‘Dit wordt binnenkort gepubliceerd en heeft potentieel,’ of ‘Dit moet hervertaald worden voor social media,’ of ‘Ik wil leren hoe ik dit beter kan doen.’ Als je het zo aanpakt, wordt het ook interessant voor redacties. Want bovenop een gratis opleiding – waar de journalist hopelijk met nieuwe kennis uit terugkomt – krijgt de redactie ook gratis professioneel werk rond een project wat ze al gemaakt hebben en al aan het pushen zijn. Dat klinkt als een win-win.

Hierbij is het belangrijk dat deelnemers echt aan de slag gaan met het materiaal dat ze meebrengen. Zo blijft alles concreet en niet enkel hypothetisch. Idealiter keren ze op het einde van de opleiding terug met een portfolio van concrete producten, waarmee ze hun verhaal extra kunnen versterken. Dit proces kan deels digitaal verlopen, en misschien werkt een spreiding van vier keer een week beter dan één keer vier weken aaneengesloten.

Een opleidingsprogramma zou niet enkel moeten focussen op technische vaardigheden, zoals het maken van video's voor sociale media, maar ook op strategische aspecten: hoe zorg je

ervoor dat je onderzoek in het nieuws belandt? Hoe kan je andere media inspireren om met onderzoeksresultaten aan de slag te gaan, zonder dat ze het gevoel hebben dat ze simpelweg iets overnemen? Iets maken en publiceren is vaak de garantie dat geen enkel ander medium ermee aan de slag gaat; je moet andere media vooraf betrekken en hen ook scoops of een bijbehoren opiniestuk bieden bij het onderzoek dat jij gaat brengen.

Als freelancer heb je vaak al helemaal weinig invloed op hoe een medium het stuk promoot waar je zo lang aan gewerkt hebt. Bovendien krijg je hier weinig inzicht in. Opvallend is dat freelancers weinig vragen stellen over hoe er gepubliceerd zal worden. Ze doen hun uiterste best om hun werk gepubliceerd te krijgen, maar ze zouden naast hun onderzoek een opiniestuk of graphics kunnen aanleveren, om de publicatie kracht bij te zetten. Het probleem is dat dit financieel vaak niet haalbaar is. Voor freelancers ligt de prioriteit bij het verkrijgen van de beurs of betaling, die doorgaans pas komt zodra iets gepubliceerd is. Daarna moeten ze alweer op zoek naar een nieuwe opdracht of financiering. Dit economische aspect maakt het voor hen minder aantrekkelijk om zich bezig te houden met hoe hun werk verder gepromoot wordt, zeker als de redactie daar zelf weinig aandacht aan besteedt. Zij hebben dus ook iets aan een dergelijk traject.

Journalisten kunnen zo effectief nieuwe skills leren en bouwen een netwerk op. Als je dit elk jaar doet, creëer je een echte community. Docenten leren deelnemers kennen, freelancers bouwen banden op met mensen van redacties. Stel dat een freelancer uit Vlaanderen zo een webredacteur van De Groene Amsterdammer leert kennen – dat is een waardevolle persoonlijke band voor allebei.

Over Evert de Vos: Evert de Vos is sinds augustus 2013 redactiechef van De Groene Amsterdammer. Hiervoor was hij onder meer hoofdredacteur van J/M voor Ouders en redacteur, later adjunct-hoofdredacteur, van het weekblad Intermediair. Bij Intermediair was hij verantwoordelijk voor onderzoeksjournalistiek en stond hij aan de basis van het ‘Grote Werkgeversonderzoek’ en het onderzoek ‘Topinkomens in de non-profitsector’, dat uiteindelijk aanleiding vormde voor het instellen van de Balkenende-norm.

Over De Groene Amsterdammer: Sinds 1877 is De Groene Amsterdammer een onafhankelijk, kritisch en betrokken weekblad. De redactie bepaalt zijn eigen koers, zonder commerciële invloed van buitenaf. Bij de opwinding van de dag – de incidenten en schandaaltjes – zoekt De Groene naar de structurele actualiteit die daaronder ligt. Met diepgravende onderzoeksjournalistiek en essays van de beste denkers uit binnen- en buitenland. De Groene Amsterdammer heeft geen winstoogmerk en wordt gesteund door meer dan 30.000 abonnees.

Welke opleidingsaanbod is er in Nederland voor onderzoeksjournalisten?

De enige opleidingen die zich specifiek op onderzoeksjournalistiek richten zijn Open Eyes Institute dat videoclasses, masterclasses, cursusreizen en een deeltijd studiejaar Onderzoeksjournalistiek & Journalistiek Ondernemerschap biedt, en de post-bachelorcursus Onderzoeksjournalistiek aan de Hogeschool Utrecht. Een intensievere en meer gestructureerde opleiding van een jaar zou een grote meerwaarde kunnen zijn.

Nederland heeft sinds december 2024 een bijzonder hoogleraar onderzoeksjournalistiek aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam. Daarmee komt er ook ruimte voor promovendi. Dit is bedoeld voor journalisten die willen promoveren op onderzoeksjournalistiek om zo het vak te verbeteren en ethischer te maken. De VVOJ was drijvende kracht hierachter. Aansluitend onderzoekt de VVOJ de mogelijkheid om aan de Vrije Universiteit Amsterdam een universitaire masteropleiding in de onderzoeksjournalistiek op te zetten. Het idee is dat studenten eerst een half jaar algemene journalistiek volgen en dan een specialisatie onderzoeksjournalistiek kunnen kiezen.

Het Nederlandse landschap voor onderzoeksjournalistiek is vrij goed gevuld, o.a. dankzij de financiering van traineeships. Een kritische noot hierbij is dat er jaarlijks ongeveer veertig traineeplekken beschikbaar zijn, terwijl er daarna geen veertig vaste plekken voor onderzoeksjournalisten zijn. Het zou waardevol zijn om te onderzoeken waar deze trainees uiteindelijk terechtkomen en welke carrièremogelijkheden er voor hen zijn. Ook hangt het succes van een traineeship af van de plaatsing. Het is belangrijk dat een trainee terechtkomt op een redactie waar al veel onderzoeksjournalistiek gebeurt en waar ervaren collega's begeleiding bieden. Worden trainees geplaatst op plekken waar weinig onderzoek plaatsvindt, dan lopen ze het risico vooral als goedkope arbeidskrachten te worden ingezet.

Welk opleidingsaanbod is er bij De Groene Amsterdammer?

Het traineeship bij De Groene Amsterdammer is een samenwerking met Investico en neemt de vorm aan van een masterclass die een half jaar duurt. Tijdens deze periode werken de vijf deelnemers aan één groot onderzoeksproject. Het meest recente project ging over de afnemende beschikbaarheid van juridische hulp in Nederland. Deelnemers aan de masterclass

zijn doorgaans maximaal drie jaar geleden afgestudeerd aan een masteropleiding. Het gaat zowel om journalisten als om mensen uit andere vakgebieden die iets specifiek bijdragen aan het onderzoek. Deze diversiteit is een bewuste keuze. Binnen de groep zijn er vaak één of twee deelnemers met enige journalistieke ervaring, terwijl de anderen nog geen praktijkervaring hebben. Af en toe zit daar een Vlaming tussen. Er wordt niet expliciet geworven in Vlaanderen, geïnteresseerden vinden zelf hun weg. Ook zijn er regelmatig Vlaamse stagiaires bij De Groene Amsterdammer.

Hoe wordt er vanuit de VVOJ ingezet op Vlaanderen?

De betrokkenheid van Vlaamse onderzoeksjournalisten bij de VVOJ neemt toe. Het aantal Vlaamse leden is gestegen en steeds meer Vlamingen bezoeken de VVOJ-conferenties. Daarnaast wordt er actief gelobbyd om ook vanuit de Vlaamse overheid structurele financiering voor onderzoeksjournalistiek te verkrijgen, vergelijkbaar met de subsidies in Nederland. Een drijvende kracht achter deze inspanningen is voormalig MO* hoofdredacteur Gie Goris binnen de VVOJ-werkgroep voor Vlaanderen. De VVOJ is in gesprek met de Koning Boudewijnstichting om onder andere de opzet van een traineeship in België te ondersteunen. Een obstakel is dat de financiering voor heel België bestemd zou zijn en er niet meteen een partner is die op nationaal niveau actief is en dit project kan oppakken. De VVOJ is ook bezig met het opzetten van een leerstoel onderzoeksjournalistiek aan de VUB in Brussel, maar dat blijkt een stuk lastiger te zijn dan in Nederland.

Weten Nederlandse media Vlaamse redacties te vinden voor grensoverstijgende samenwerking?

De Vos heeft positieve ervaringen met samenwerkingen met Vlaamse redacties, o.a. toen De Groene Amsterdammer samenwerkte met Knack aan het Dubai Papers-onderzoek. Er zijn ook goede contacten met journalisten van De Standaard en Knack. De redacties wisselen regelmatig informatie uit. Met VRT is er minder contact, en bij De Morgen beperkt het zich tot de vraag om artikels van De Groene Amsterdammer over te nemen. Nieuwe contacten ontstaan vaak op conferenties zoals die van de VVOJ, informeel in de wandelgangen. Datajournalisten ontmoeten elkaar bij Dataharvest. Hoewel niet elke ontmoeting leidt tot een samenwerking, weet men elkaar goed te vinden en ondersteunt men elkaars werk waar mogelijk.

Vlaams-Nederlands grensoverschrijdende projecten komen af en toe voor. Zo hebben De Groene Amsterdammer en Apache samengewerkt aan onderzoeken over de Antwerpse en Rotterdamse haven. Toch blijft het soms zoeken naar onderwerpen die zowel in Vlaanderen als in Nederland relevant zijn. De bestaande specifieke beurzen voor Vlaams-Nederlandse samenwerkingen helpen om zulke projecten van de grond te krijgen.

Is er behoefte aan initiatieven om de impact en bekendheid van onderzoeksprojecten te vergroten?

De Vos ziet niet meteen de meerwaarde daarvan. Volgens hem draait dit vooral om samenwerking met de juiste partners, zoals De Groene Amsterdammer bijvoorbeeld doet met BOOS, NOS op 3 en Algemeen Dagblad. Zulke samenwerkingspartners helpen om een breder publiek te bereiken en verschillende invalshoeken te benutten. Het is belangrijk om al vóór publicatie na te denken over hoe je je onderzoek bij het juiste publiek krijgt. Je kunt twee strategieën volgen: achteraf met je scoop gaan leuren en kijken wie het wil oppikken, of al in

een vroeg stadium samenwerken met andere media. Die laatste optie is vaak prettiger en effectiever. Door media al tijdens het onderzoek te betrekken, creëer je een gedeeld belang en vergroot je de kans dat je werk wordt gepubliceerd en serieus wordt genomen. Veel media vinden het namelijk lastig om onderzoek over te nemen dat ze zelf niet hebben uitgevoerd.

Zou het nuttig kunnen zijn om projectcoördinatoren voor grensoverstijgende projecten op te leiden?

Evert De Vos wijst op de keerzijden van grote internationale projecten; ze vragen veel werk en de artikels missen soms lokale eigenheid. Bovendien denk De Vos dat samenwerking ook gemakkelijker en met minder coördinatie kan.

Wat zou deBuren kunnen bijdragen?

Er zijn al verschillende mogelijkheden voor Vlaamse en Nederlandse onderzoeksjournalisten om grensoverschrijdende beurzen aan te vragen. Het zou fijn zijn om binnen zo'n project een periode bij elkaar op de redactie te werken en samen onderzoek te doen. Evert De Vos denkt dat er zo waardevolle uitwisseling kan ontstaan. Hij ziet dat Vlaamse journalisten die deelnemen aan een stage of masterclass bij De Groene Amsterdammer snel aansluiting vinden, gemotiveerd en goed voorbereid zijn, mede omdat ze de investering doen om enkele maanden in Nederland te verblijven en hun huisvesting zelf regelen. Sommige Vlaamse stagiaires blijven uiteindelijk in Nederland werken, er zijn ook Vlamingen bij die na hun masterclass bij De Groene doorgegroeid zijn naar Investico. Vacatures bij De Groene zijn beperkt, dus bij De Groene blijven is zelden een optie.

Over Aybala Carlak: Aybala Carlak is verantwoordelijk voor het focusgebied toekomstbestendige journalistiek binnen Fonds Democratie en Media van Stichting Democratie en Media.

Over Stichting Democratie en Media: Stichting Democratie en Media werkt aan een daadkrachtige democratie, toekomstbestendige journalistiek en een weerbare rechtsstaat. De Strategie 2025 is hier terug te vinden: <https://sdm.nl/wat-we-doen/strategie-2025/>

Vanuit haar zicht op het journalistieke veld valt Aybala Carlak onder meer de behoefte op aan:

- 1) Journalistieke strategen die veranderprocessen op redacties kunnen begeleiden, bijvoorbeeld op het vlak van digitale strategie
- 2) Nieuwe manieren om het bereik en de impact van (onderzoeks)journalistiek te vergroten

Een project dat hierbij aansluit en dat door Stichting Democratie en Media wordt ondersteund, is IMPACT LAB. Dit is een trainingsprogramma voor impactproductie met twaalf deelnemers met allerlei achtergronden: verhalenvertellers, producenten, distributeurs, sociaal advocaten, lobbyisten, activisten, community-managers, marketeers, evenementenproducers, mensen die voor Ngo's werken etc. Kortom: mensen die verandering teweeg willen brengen in de maatschappij en die daarbij geloven in de kracht van goed vertelde verhalen. Zij krijgen tijdens dit trainingsprogramma de praktijk van impactproductie aangeleerd.

Stichting Democratie en Media denkt graag op vrijblijvende basis mee na over dit soort projecten, ook Vlaams-Nederlands, die de journalistiek helpen om haar rol in de democratische rechtsstaat te spelen en maatschappelijke verandering te bereiken.

Over Charlotte Michils: Als algemeen secretaris en jurist stuurt Charlotte Michils het politieke lobbywerk van de VVJ in België aan. Ze houdt ook de vinger aan de pols in Europa, in nauw overleg met de Europese Federatie van Journalisten.

Over de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ): De VVJ is de beroepsvereniging van de in Vlaanderen actieve journalisten. De meerderheid van de leden is erkend beroepsjournalist en beschikt over officiële persdocumenten. Bijna alle Vlaamse beroepsjournalisten en meer en meer journalisten in bijberoep zijn lid van de VVJ, wat haar een zeer representatief karakter verleent. De VVJ behartigt met de professionele, sociale en intellectuele belangen van de Vlaamse journalisten. Dat houdt een permanente bezorgdheid en voortdurende initiatieven in rond de erkenning van de persdocumenten, de inkomenspositie en arbeidsvoorwaarden, de persvrijheid en zelfregulering, auteursrechten, en nog veel meer.

Wat zijn de noden van onderzoeksjournalisten?

De VVJ is er voor alle journalisten en richt haar aanbod op alle journalisten. Allicht zitten daar ook met onderzoeksjournalisten ‘gedeelde’ thema’s bij of thema’s die – in hoofdzaak? – onderzoeksjournalisten of journalisten die er af en toe onderzoeksjournalistieke opdrachten bijnemen, aanbelangen. Voor de rest erkent de VVJ de rol van organisaties als journalismfund.eu en VVOJ.

In hoeverre wordt er door journalisten Vlaams-Nederland samengewerkt?

Voor de VVJ is de natuurlijke samenwerkingspartner voor alles wat met Nederland te maken heeft de NVJ, die ook geen opdeling maakt tussen journalisten en onderzoeksjournalisten. Er komen bij de VVJ weinig vragen binnen over Vlaams-Nederlandse samenwerking. Wat de grote huizen betreft, is de focus België-Nederland al een feit. Langs die weg vindt er dus al volop uitwisseling tussen Nederland en Vlaanderen plaats. De meeste onderzoeksjournalisten in Vlaanderen zijn verbonden aan redacties, er zijn weinig freelance onderzoeksjournalisten.

Heeft het nut om een Vlaamse variant op een project zoals het Nederlandse Impact Lab op te zetten, dat journalisten met mensen uit andere disciplines samenbrengt om het bereik en de impact van verhalen te vergroten?

Michils denkt dat wegen om onderzoeken over de grenzen te verspreiden gekend zijn. Redacties beslissen hierover in alle vrijheid. Bovendien is het bereik en de impact vergroten niet alleen iets dat onderzoeksjournalistiek aanbelangt – alle vormen van journalistiek zijn met dat vraagstuk bezig. Wel zijn onderzoeksjournalistieke verhalen de verhalen die het verschil maken, het is content waarvoor mensen jouw krant lezen of af stemmen op jouw programma.

Michils waarschuwt voor mogelijke projecten waarbij content creators en influencers samenwerken met journalisten om onderzoeken naar een groter publiek te brengen. De motieven van een influencers zijn commercieel van aard, een journalist dient de democratie en brengt info tot bij de burger. Beide categorieën hebben er alle belang bij om het onderscheid te bewaken. Ook al zou er de facto geen inmenging zijn, mogelijk speelt er dan wel een perceptiekwestie wanneer journalisten en influencers gaan samenwerken. En perceptie impacteert mogelijk het vertrouwen in de journalistiek. Een journalist moet onafhankelijk in zijn vak staan. Overwegingen vreemd aan zijn democratische opdracht mogen niet meespelen. Zeker in tijden van vergaande liberalisering en commercialisering is het nog belangrijker om ethiek op nummer één te zetten.

Specifiek wat de jongerendoelgroep (die dan ook nog eens kan opgedeeld in verschillende groepen) aanbelangt, verwijst Michils naar succesvolle praktijken waarbij betrouwbare journalistiek naar een groot en jong publiek wordt gebracht, zoals Karrewiet en NWS.NWS.NWS van VRT.

Wat zou deBuren kunnen doen?

De Parijsresidentie die deBuren nu al heeft klinkt interessant voor freelancers, omdat deelnemers een vergoeding krijgen en zo de kans krijgen om even gas terug te nemen en te schrijven zonder publicatiedruk.

Een Vlaams-Nederlands netwerkmoment voor onderzoeksjournalisten is interessant, maar gebeurt best in samenwerking met partners die daar al op inzetten. Michils pleit voor netwerken in combinatie met een inhoudelijk programma.

Hoe zal de VVJ-Academy verder worden uitgebouwd?

Alles wat nu gedeeld kan worden qua aanbod staat online⁶. De plannen voor jaar twee en drie van de VVJ-Academy zijn in volle voorbereiding, het is nog te vroeg om daar iets over naar buiten te brengen.

Waar zou de VVJ iets aan hebben?

Samenwerking met Nederland is inspirerend. deBuren zou de link kunnen zijn naar het grote publiek als het gaat om journalistieke thema's die elke burger aanbelangen. De deur van de VVJ staat in elk geval open.

⁶ <https://www.journalist.be/nl/kenniscentrum-voor-de-journalistiek/agenda>

Over Karl van den Broeck: Karl van den Broeck is hoofdredacteur van Apache. Hij was 18 jaar journalist bij De Morgen en vijf jaar hoofdredacteur bij Knack. Sinds 2014 is hij programmator bij het Woord-departement Writers&Thinkers bij BOZAR. In 2001 won hij de Vacature Persprijs. In 2017 mocht hij in naam van de redactie van Apache de Arkprijs voor het Vrije Woord in ontvangst nemen.

Over Apache: Apache brengt onafhankelijke, kritische en diepgravende journalistiek en verzet zich tegen de beïnvloeding van commerciële logica op journalistiek, waarbij artikels vooral clicks en geld moeten opbrengen. Apache kiest daarom bewust voor advertentievrij nieuws en een onafhankelijke redactie. Op het moment van schrijven is Apache het Georges Timmerman Fellowship aan het crowdfunderen: twee fellows krijgen vanaf september 2025 zes maanden lang een praktische opleiding onderzoeksjournalistiek. Op de redactie leren ze alle onderdelen van het onderzoek en leren ze ook netwerken uitbouwen en de journalistieke deontologie begrijpen en toepassen. De fellows ontvangen gedurende hun training een vergoeding. Het Fellowship maakt ook geld vrij voor advies door experts en voor coaching.

Hoe staat onderzoeksjournalistiek in Vlaanderen ervoor?

Karl van den Broeck signaleert een positieve kentering in de Vlaamse onderzoeksjournalistiek. De oprichting van Apache in 2005 was een direct gevolg van grootschalige besparingen bij De Morgen, waarbij 20% van het personeel, waaronder ervaren journalisten en onderzoeksjournalisten, werd ontslagen. Zonder financieel draagvlak of uitgewerkt businessmodel startten enkelen van hen Apache, met de ambitie om kwaliteitsjournalistiek te blijven bedrijven.

Van den Broeck benadrukt dat er de afgelopen decennia een fundamentele verandering heeft plaatsgevonden in de financiering van journalistiek. In de jaren negentig werd verondersteld dat nieuwsmedia gratis toegankelijk zouden blijven en dat advertentie-inkomsten de kosten zouden dekken. Gratis kranten en fors verlaagde abonnementskosten waren destijds gangbaar. Bovendien probeerden uitgevers hun inkomstenbronnen te diversifiëren door nevenproducten aan te bieden. Die strategie bleek uiteindelijk onhoudbaar, mede doordat techgiganten zoals Facebook en Google een groot deel van de advertentiemarkt overnamen. Adverteerders verkozen online platformen boven traditionele media, omdat ze daar hun doelgroep gerichter en goedkoper konden bereiken.

Door deze verschuiving werd het noodzakelijk om opnieuw in te zetten op betalende lezers, wat resulteerde in de introductie van betaalmuren en abonnementsmodellen. Nu is de online inhoud van grote Vlaamse kranten grotendeels afgesloten voor niet-abonnees. Dit veranderde ook de manier waarop journalistiek wordt gepresenteerd: kranten richten zich opnieuw op diepgravende, kwalitatieve stukken als kernproduct. Onderzoeksjournalistiek wordt steeds vaker als een unique selling point naar voren geschoven. Samenwerkingen zoals die tussen Pano en De Morgen of Apache en Humo en de toenemende internationalisering binnen de sector, ziet hij als een positieve evolutie. Van den Broeck merkt daarbij op dat de term soms te ruim wordt gebruikt: een stuk waarvoor wat extra inspanningen werden geleverd wordt al snel als ‘onderzoeksjournalistiek’ bestempeld.

Een uitdaging blijft het gebrek aan fondsenwerving en mecenaat voor journalistiek in Vlaanderen. In andere sectoren, zoals ontwikkelingssamenwerking, zijn fiscale aftrekbare giften gebruikelijk, maar onderzoeksjournalistiek geniet nauwelijks van dergelijke steun. Fonds Pascal Decroos en Journalismfund spelen hierin wel een cruciale rol door individuele journalisten financieel te ondersteunen, zodat hun werk in de (reguliere) media gepubliceerd kan worden. Hierdoor is de noodzaak voor onderzoeksjournalisten om zelf een onafhankelijk platform op te richten – zoals Apache destijds deed – kleiner geworden.

In de cultuursector zijn subsidies vanzelfsprekend en worden ze toegekend door onafhankelijke commissies, zonder inmenging van de minister van Cultuur. In de journalistiek daarentegen lijkt er een breed gedragen politieke overtuiging te zijn dat media geen subsidies mogen ontvangen, uit angst voor een verlies aan onafhankelijkheid. Van den Broeck wijst op de hypocrisie hiervan: de VRT ontvangt – terecht – immers wel subsidies. Daarnaast bestaan er binnen de mediasector wél subsidies, maar deze gaan niet naar journalistiek zelf. Grote uitgevers krijgen overheidssteun voor IT-infrastructuur en distributiekosten, maar deze middelen resulteren vooral in hogere winsten voor aandeelhouders, in plaats van betere werkomstandigheden voor journalisten. Freelancers bij grote mediabedrijven zoals DPG eisen al jaren een eerlijkere vergoeding, terwijl de sector blijft snijden in redacties en journalisten ontslaat. Volgens Van den Broeck komt de steun dus niet ten goede aan de journalistiek, maar aan de eigenaars van mediaconcerns.

Apache moet jaarlijks 10 à 15 procent van het budget bij elkaar zoeken via externe financiering. Dit gebeurt vooral via buitenlandse stichtingen en door giften van individuele lezers of coöperanten. In Vlaanderen zijn er echter heel weinig stichtingen die zich met journalistiek bezighouden. Giften zijn ook niet fiscaal aftrekbaar.

Waar Nederland bovendien de afgelopen jaren heeft geïnvesteerd in lokale verslaggeving, is die in België volgens Van den Broeck zo goed als dood. Dit heeft grote gevolgen voor de democratie. Burgers buiten grootsteden kunnen via hun krant nauwelijks nog volgen wat er op lokaal politiek niveau gebeurt. Dit gebrek aan informatie maakt het moeilijk om doordachte stemkeuzes te maken. Volgens Van den Broeck vormt dit een ernstig gevaar voor de lokale democratie. De overheid zou moeten ingrijpen door zelf voor financiering voor (lokale) onderzoeksjournalistiek te zorgen, of door de samenleving in staat te stellen dat te doen met een goed beleid rond giften, subsidies en grants. Wanneer de journalistiek weer echte journalistiek wordt, gaat er ook weer meer nood zijn aan echte journalisten en niet aan contentproducenten – dan moeten de opleidingen volgen.

Waarom besloot Apache om twee traineeplekken op de redactie aan te bieden?

Het aantal ervaren onderzoeksjournalisten in Vlaanderen is beperkt en het is moeilijk om journalisten te vinden die zelfstandig een complex dossier kunnen uitspitten. Dit probleem begint bij de journalistieke opleidingen. Veel opleidingen bieden een breed scala aan keuzevakken, zoals digital storytelling, maar verwaarlozen onderzoeksjournalistiek. Basisvaardigheden zoals bronnen verzamelen, omgaan met anonieme bronnen en undercoveronderzoek worden onvoldoende aangeleerd. Van den Broeck pleit voor een steviger fundament binnen de opleidingen, zodat pas afgestudeerde journalisten beter voorbereid de sector instromen. Daarom is het noodzakelijk om on-the-job training aan te bieden, maar dit moet betaald gebeuren. Onbetaalde stages hebben weinig zin, omdat de financiële realiteit jonge journalisten dwingt om snel een stabiele baan te vinden buiten de sector. Daarom is Apache twee traineeplekken aan het crowdfunderen. Het is niet zeker of

Apache op structurele basis traineeplekken gaat kunnen financieren, of waar de trainees na hun zes maanden durende opleiding terechtkomen. Idealiter blijven ze bij Apache werken, om zo het team te verjongen, maar dan moet er voldoende budget zijn om hen in dienst te nemen.

Weten Vlaamse en Nederlandse media elkaar te vinden voor grensoverstijgende samenwerking?

Apache heeft inspiratie gehaald bij Follow the Money om een structureel businessmodel uit te bouwen, in plaats van te werken met ad-hocoplossingen. Follow the Money bleek zeer bereid te zijn om hun ervaringen en modellen te delen. Ook zijn er verschillende inhoudelijke samenwerkingen geweest tussen Apache en Nederlandse media. Een gebied waarop Vlaamse journalistiek intensiever met Nederland zou kunnen samenwerken, is Europees beleid. Terwijl media als Follow the Money en Politico actief verslag uitbrengen over en onderzoek doen naar het Europees beleidsniveau, blijft het Belgische journalistieke landschap vooral afzijdig.

Om onderzoeksjournalistiek te versterken, pleit Van den Broeck voor financiële steun, maar ook voor structurele samenwerkingen en uitwisselingsprojecten. Hij stelt voor om journalisten uit Nederland, zoals een Europa- of datajournalist van Follow the Money, tijdelijk bij Vlaamse redacties te laten werken. Dit zou niet alleen kennisuitwisseling bevorderen, maar ook helpen bij dossiers waarin Vlaamse en Nederlandse belangen samenkomen.

Heeft het nut om in te zetten in het opleiden van coördinatoren van grensoverstijgende onderzoeksjournalistieke projecten?

Een van de nadelen van de grote internationale projecten waarbij er op afstand wordt gewerkt, in combinatie met het toenemende aantal freelancers, is isolatie en een gebrek aan redactionele dynamiek. Van den Broeck benadrukt dat goede journalistiek voortkomt uit samenwerking en de clash van ideeën, waarbij redacteurs samen rond de tafel zitten om ideeën, verontwaardiging en inzichten te delen. De afwezigheid van fysieke redacties maakt feedback en begeleiding moeilijker, wat freelancers soms zonder richting of ondersteuning achterlaat. Daarnaast kaart hij het probleem aan dat oudere, duurdere journalisten sneller worden afgevoerd omwille van economische motieven. Dit gaat ten koste van eindredacteurs en coördinatoren, die juist essentiële ervaring en overzicht brengen in een redactie.

Coördinatie is belangrijk om te zorgen dat journalisten begeleid worden en doorgroeien – maar het is ook zaak op te letten dat internationale projecten niet te groot en complex worden. Hij verwijst naar de complexiteit van Europese subsidies voor journalistieke projecten. Hoewel internationale samenwerkingen grote impact kunnen hebben, gaat Europese financiering vaak gepaard met zware administratieve lasten. Dit maakt het voor kleinere redacties onaantrekkelijk om dergelijke subsidies aan te vragen. In contrast daarmee werken filantropische stichtingen veel eenvoudiger, met minder bureaucratie en meer inhoudelijke ondersteuning.

Wat zou de Buren kunnen doen?

Van den Broeck benadrukt het belang van evenementen om journalisten samen te brengen en de sector te versterken. Hij verwijst naar Difference Day, een evenement dat hij samen met Caroline Pauwels (VUB) en Paul Dujardin (BOZAR) oprichtte. Hoewel Difference Day aanvankelijk bedoeld was als een viering van journalistiek, is het vooral een sectorbijeenkomst geworden, terwijl de journalistiek niet alleen intern moet discussiëren over

haar uitdagingen, maar ook naar buiten moet treden en zichzelf tonen als een essentiële pijler van de democratie. Hij zou graag samen met partners uit het brede journalistieke veld, een grootschaliger evenement organiseren, waarbij topjournalisten uit heel Europa aanwezig zijn, met een State of the Union over de journalistiek. Dit zou een publieksgerichter evenement kunnen worden dat journalistiek in de kijker zet, een Dag van de Journalistiek. DeBuren zou hierin een partner kunnen zijn en de link kunnen leggen met Nederlandse journalisten.

DeBuren zou ook een rol kunnen spelen om aan talentontwikkeling te doen en in samenspraak met redacties schrijfoopdrachten kunnen geven of onderzoeken kunnen faciliteren. Daarnaast blijft het organiseren van kleinschalige evenementen waar journalisten over hun werk kunnen praten, erg belangrijk. DeBuren doet op dat vlak al uitstekend werk.

Over Karlijn Goossen: Karlijn Goossen is genre-coördinator journalistiek bij de NPO. Daarnaast biedt ze met haar bedrijf KARBEI consultancy rond journalistiek, onderzoek, strategie en onderwijs. Eerder werkte ze bij de EO als adjunct-hoofdredacteur en hield ze zich bezig met digitale transformatie, talentontwikkeling, diversiteit en sociale veiligheid. Daarnaast werkte ze als consultant en coach voor jonge journalisten en innovatieteams bij beroepsvereniging NVJ en het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SvdJ), en deed ze onderzoek naar journalistiek leiderschap voor Stichting Democratie en Media.

Wat zijn de behoeften van onderzoeksjournalisten in Nederland?

Hoewel er in Nederland een groot aanbod voor starters en zij-instromers in de (onderzoeks)journalistiek is, zijn er ook in Nederland nog stappen te zetten rond de scholing en ontwikkeling van collega's in de journalistiek. Journalisten storten zich vaak volledig op de verhalen die ze maken, zonder veel aandacht te besteden aan hun eigen professionele ontwikkeling. Natuurlijk leren mensen tijdens het uitvoeren van hun werk, zelfs zonder formele leertrajecten. Maar als het leren niet bewust wordt georganiseerd, bestaat het risico dat routines ontstaan die niet altijd even productief of vernieuwend zijn. Gelukkig groeit het besef hiervan binnen de fondsen en opleidingen in Nederland.

Er zijn enkele opleidingen die specifiek investeren in onderzoeksjournalistiek. In Leiden ligt de focus sterk op factchecking, terwijl de master Journalistiek aan de Universiteit van Amsterdam bekendstaat als een onderzoeksgerichte opleiding, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de master aan de Rijksuniversiteit Groningen. Op hbo-niveau worden onderzoeksjournalistieke vaardigheden wel aangeleerd, maar in beperkte mate. Bovendien zijn hbo-studenten doorgaans minder analytisch ingesteld, waardoor ze minder snel in de onderzoeksjournalistiek terechtkomen. Wanneer dat wel gebeurt, is dat vaak via een traineeship.

Het probleem is echter dat er na een traineeship weinig structuur is om journalisten verder te ondersteunen in hun ontwikkeling. Het is al een uitdaging op zich om voldoende werk te vinden, laat staan om daarnaast nog tijd en middelen te investeren in verdere opleiding. Voor freelancers is het helemaal een opgave om zichzelf continu bij te scholen en hun carrière gericht vorm te geven. Het gaat niet alleen om vakinhoudelijke kennis, maar ook om inzicht in de ontwikkelingen binnen het vakgebied en hoe je daarin duurzaam inzetbaar blijft. Voor kleinere media en onderzoekscollectieven geldt ook dat zij niet de middelen hebben om in de verdere opleiding en ontwikkeling van hun medewerkers te investeren.

Ondertussen groeit de behoefte aan meer originele verhalen en diepgaand onderzoek in de maatschappij en vraagt de complexiteit van het hedendaagse informatie-ecosysteem vraag om betere onderzoeksmethoden. Tegelijkertijd is het een uitdaging om onderzoeksjournalistiek toegankelijk te maken voor een breed publiek. Lange, diepgravende artikelen in een krant of tijdschrift alleen zijn niet genoeg: jongere doelgroepen consumeren informatie via korte, visueel aantrekkelijke formats zoals Instagram-sliders of TikTok-video's. Onderzoeksjournalisten moeten daarom nadenken over nieuwe presentatievormen, maar daar is binnen de sector niet altijd tijd en budget voor.

Bij de NPO-redacties probeert men ruimte te creëren om nieuwe vormen van onderzoeksjournalistiek te testen, zonder directe druk om die innovaties onmiddellijk

winstgevend te maken. De verhouding tussen kosten en opbrengsten blijft immers een uitdaging in de onderzoeksjournalistiek. Bij veel redacties is het investeren in journalistieke ontwikkeling bovendien afhankelijk van de leidinggevenden en hun bereidheid om budgetten anders in te zetten. De vraag blijft hoe je deze investeringen structureel en transparant kunt maken.

Kan je dieper ingaan op de nood aan vervolgopleiding?

Karlijn Goossen stelt dat de behoefte aan leren en ontwikkelen vooral leeft bij journalisten zelf, maar minder bij leidinggevenden. In de journalistieke sector wordt over het algemeen weinig geïnvesteerd in opleiding en ontwikkeling: er heerst de opvatting dat mensen simpelweg aan de slag gaan en vanzelf hun weg vinden. Vaak wordt pas aandacht besteed aan bijscholing als journalisten vastlopen of wanneer een reorganisatie plaatsvindt.

In de onderzoeksjournalistiek zijn de afgelopen jaren echter veel extra vaardigheden vereist. Journalisten moeten zich bekwamen in data-analyse, open-source intelligence (OSINT), kunstmatige intelligentie, storytelling op diverse platformen en impactgericht werken. Bovendien wordt van hen verwacht dat ze hun onderzoek transparanter maken en tussentijds communiceren met hun publiek. Al deze extra eisen worden gesteld door redacties en leidinggevenden, maar zonder dat er structurele begeleiding wordt geboden om deze vaardigheden te ontwikkelen.

Een ander probleem is dat er veel verwacht wordt van jonge journalisten. Men hoopt dat zij nieuwe inzichten en digitale vaardigheden meebrengen naar de redactie. Maar zonder een goed begeleidingssysteem verdwijnt die vernieuwende energie vaak snel. Nieuwe krachten worden niet altijd actief ondersteund en er wordt weinig nagedacht over welke vaardigheden ze idealiter zouden moeten ontwikkelen. Hierdoor ontstaat een situatie waarin vernieuwing wordt verwacht, maar niet wordt geborgd. In plaats van structureel te investeren in groei en kennisoverdracht, laat men de ontwikkelingen grotendeels aan het toeval over.

Karlijn Goossen merkt op dat er in Nederland een zekere gewoonte is ontstaan om via fondsen en opleidingen te investeren in leren en ontwikkelen binnen de journalistiek. Er zijn postdoctorale en post-HBO-opleidingen beschikbaar, evenals individuele trainers die ingezet kunnen worden. Dit vraagt echter om een actieve rol van leidinggevenden, zoals hoofdredacteuren en chefs van onderzoeksredacties. Zij moeten beseffen dat leren en ontwikkelen een structurele plek in het werk verdient en dat het hun taak is om dit te organiseren.

Zulke leertrajecten hoeven niet grootschalig te zijn. Een kleine redactie kan enkele concrete leerdoelen stellen voor een jaar en bijvoorbeeld drie keer een expert uitnodigen die een sessie geeft. Het creëren van een ‘community of practice’ – waarbij collega’s zich aan elkaar verbinden, regelmatig overleg hebben en contact onderhouden met vakgenoten uit bijvoorbeeld Vlaanderen, Duitsland of Engeland – kan ook al veel betekenen. Hier liggen er dus zeker mogelijkheden voor uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland. Er zijn wel opleidingen binnen sommige mediahuizen, maar die zijn vaak alleen voor de mensen in loondienst, terwijl er steeds meer met freelancers gewerkt wordt.

Er valt veel te zeggen voor een meer relationele en organisatorische benadering, waarin ontwikkeling binnen de eigen redactie of organisatie wordt ingebed. Nederland leunt sterk op het fondsensysteem, wat ook nadelen heeft.

Zou het interessant zijn om een Vlaams-Nederlands project op te zetten om onderzoeksjournalisten en mensen uit andere vakgebieden samen te laten werken om het bereik en de impact van onderzoeken te vergroten?

Karlijn Goossen benadrukt dat het ontwikkelen van nieuwe werkwijzen essentieel is om vooruitgang te boeken in de onderzoeksjournalistiek. Volgens haar is het belangrijk om inspirerende voorbeelden te delen en te laten zien wat er mogelijk is en welke resultaten dat oplevert. Hoe deze vernieuwingen vervolgens binnen een organisatie worden ingezet, is deels een cultuur- en leiderschapsvraagstuk. Maar simpelweg het zichtbaar maken en bespreken van best practices kan al veel opleveren.

Ze haalt een voorbeeld aan van *KRO-NCRV* en hun onderzoeksjournalistieke programma *Pointer*. Vijf jaar geleden besloot deze publieke omroep zich te focussen op factchecking en onderscheidende onderzoeksjournalistiek. Dit leidde tot een digitale transformatie en een 360-gradenbenadering, waarbij het publiek actief betrokken werd. Binnen de redactie gingen multidisciplinaire teams aan de slag, bestaande uit journalisten, onderzoekers, dataspecialisten en marketingexperts. Dit zorgde voor een andere aanpak en betere distributie van onderzoeksjournalistieke verhalen. Zij hebben succesvolle praktijkvoorbeelden gecreëerd en breed binnen de redactie gedeeld.

Goossen vergelijkt dit met het onderzoeksjournalistieke platform *ProPublica* in de Verenigde Staten, dat sterk inzet op kennisdeling. Tijdens een leiderschapstraject ontmoette ze twee leidinggevendenden van *ProPublica* en merkte ze hoe transparant ze waren over hun werkwijze. Ze delen hun aannames, obstakels en successen met vakgenoten en publiek, waardoor er veel draagvlak en inspiratie ontstaat. Dit soort kennisdeling kan een belangrijke rol spelen in een sector die soms een gebrek aan routine heeft om nieuwe inzichten op te doen. Door die inspiratie gestructureerd te organiseren, kunnen journalistieke organisaties effectiever inspelen op veranderingen en innovatie stimuleren.

Zou het nuttig zijn om coördinatoren op te leiden die grensoverstijgende samenwerkingen kunnen opstarten en opschalen?

Globalisering brengt uitdagingen met zich mee voor de journalistiek: journalisten worden geconfronteerd met problemen uit andere landen en moeten bepalen hoe het publiek daar iets mee kan. Dat is niet altijd gemakkelijk, want de herkenbaarheid en nabijheid van een verhaal zijn vaak belangrijk voor het publiek. Van een sessie tijdens het *b° future Festival* voor journalistiek en constructieve dialoog in Bonn heeft Goossen onthouden dat mensen vaak weinig concreet kunnen doen met problemen uit andere landen, maar dat ze wél iets kunnen leren van de oplossingen die daar worden bedacht. Dit maakt constructieve onderzoeksjournalistiek, vooral in een crossborder-context, waardevol.

Wil je grensoverstijgende onderzoeken uitvoeren, dan speelt Europese financiering vaak een rol, maar die subsidies brengen hun eigen complexiteit met zich mee. Het aanvragen en beheren ervan is geen natuurlijke kracht van de meeste onderzoeksjournalisten, wat betekent dat het nuttig zou zijn om gespecialiseerde projectmanagers of coördinatoren aan te stellen.

Goossen haalt aan dat René Sommer, hoofdredacteur bij *KRO-NCRV's Pointer*, aangaf dat de eerdergenoemde cultuurverandering binnen hun redactie mogelijk werd door sterke coördinatoren aan te stellen. Deze coördinatoren zorgden ervoor dat de juiste mensen op het juiste moment aan elkaar werden gekoppeld. Zonder die rol leidt een project vaak tot frustratie en een hoger risico op mislukking.

Goossen merkt op dat Nederland nog weinig doet met project- en productmanagement in de journalistiek, terwijl dit internationaal al veel breder is ingevoerd. In Nederland ontbreekt nog het bewustzijn én de financiering om hier structureel in te investeren. Toch blijkt uit gesprekken met journalisten dat coördinatie cruciaal is voor succesvolle projecten. Naast een sterke onderzoeksjournalist is er iemand nodig die het overzicht bewaakt, of dat nu een chef, teamleider of projectmanager is. Goossen ziet hier een kans om journalistieke projecten beter te ondersteunen.